

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
NOVI SAD**

DOKTORSKA DISERTACIJA

**TEMA:
KARAKTERISTIKE I RAZVOJ PROGRAMA ZA
PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE
U SRBIJI**

mr Emina Kopas-Vukašinović

Novi Sad, 2004.godine

ČLANOVI KOMISIJE:

Prof. dr Slobodanka Gašić-Pavišić

Prof. dr Zoroslav Spevak

Mentor: Prof. dr Emil Kamenov

SADRŽAJ

1. UVOD	8
2. ZNAČAJ SAGLEDAVANJA KARAKTERISTIKA I RAZVOJA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI	9
3. RAZLOZI KOJI NAS NAVODE DA SE BAVIMO PROBLEMIMA RAZVOJA I KARAKTERISTIKA PROGRAMA.....	9
4. IZVORI ISTRAŽIVANJA.....	10
5. PRISTUP PROBLEMU	10
6. ETAPE RAZVOJA IDEJA O PREDŠKOLSTVU I PREDŠKOLSKIM PROGRAMIMA	11
7. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	13
8. CILJ ISTRAŽIVANJA	13
9. ZADACI ISTRAŽIVANJA	13
10. METODE I POSTUPCI U ISTRAŽIVANJU	14
11. PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVETSKOG RATA	19
11.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVETSKOG RATA.....	21
11.2. UREDBA O SRPSKIM VEROISPOVEDNIM ZABAVIŠTIMA, Stari Bečej, 1890.	24
11.3. GRADIVO ZA RAZNA ZANIMANJA SRPČADI, Štamparija Ferdinanda Bitermana i sina, Sombor, 1898.	27
11.4 . ZBIRKA CELOKUPNOG RADA U SRPSKOM VEROISPOVEDNOM ZABAVIŠTU ZA PORODICE, ZABAVIŠTA I ZABAVILJE, «Školski odjek», Novi Sad, 1904 – 1905.....	28
11.4.1. CILJ I ZADACI ZABAVIŠTA.....	29
11.4.2. PREDMETI U ZABAVIŠTU	30
11.5. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVETSKOG RATA.....	38
12. PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA	42
12.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA	44
12.2. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA	46
12.3. PRIRUČNIK ZA NARODNA ZABAVIŠTA I NIŽE RAZREDE NARODNIH ŠKOLA, Velika Kikinda, 1935.	48

12.4. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA	53
13. PERIOD OD 1945. DO 1958. GODINE	55
12.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1945. DO 1958.GODINE	57
13.2. UPUTSTVA VASPITAČU DEČJEG VRTA, «Prosveta», Beograd, 1948.....	59
13.2.1. STRUKTURA DEČJEG VRTA.....	60
13.2.2. SLUŽBENICI DEČJEG VRTA.....	60
13.2.3. ZADACI I SADRŽAJ RADA DEČJEG VRTA.....	61
13.2.4. ZADACI VASPITAČA	63
13.2.5. RASPORED AKTIVNOSTI DECE U TOKU DANA	65
13.3. PRILOZI METODICI VASPITNOG RADA S DECOM PREŠKOLSKOG UZRASTA, 1950. godina.....	65
13.4. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD 1945. DO 1958.GODINE	67
14. PERIOD OD 1959. - 1968. GODINE.....	70
14.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1959.DO 1968.GODINE	72
14.2. VASPITNI RAD U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA, “Savremena škola”, Beograd, 1959.....	73
14.2.1. CILJ I ZADACI PREDŠKOLSKOG VASPITANJA	74
14.2.2. SADRŽAJ VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA.....	74
14.2.3. PRINCIPI VASPITNO – OBRAZOVNOG RADA.....	82
14.2.4. METODE VASPITNO – OBRAZOVNOG RADA.....	82
14.2.5. SREDSTVA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA.....	83
14.2.6. ORGANIZACIJA I IZVODJENJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA.....	85
14.2.7. UREDJENJE PREDŠKOLSKIH USTANOVA.....	89
14.3. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD 1959. DO 1968. GODINE	90
15. PERIOD OD 1969. – 1995. GODINE	93
15.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1969. DO 1995.GODINE	95
15.2. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI / 1969. (Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, “Naučna knjiga”, Beograd, 1970.)	97
15.2.1. CILJ I ZADACI PROGRAMA.....	98
15.2.2. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE. 98	
15.2.3. AKTIVNOSTI DECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA... 100	
15.2.4. IGRA KAO OSNOVNA AKTIVNOST DECE	100
15.2.5. RAD KAO AKTIVNOST DECE	101

15.2.6. ZANIMANJA KAO AKTIVNOSTI DECE	102
15.2.7. VASPITNO-OBRAZOVNI ZADACI I RASPORED DNEVNOG ŽIVOTA DECE.....	103
15.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI U USTANOVAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SAPV / 1975. (Pedagoški institut Vojvodine: Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini, PZZIU, Novi Sad, 1975.)	107
15.3.1. NASTANAK PROGRAMA I POLAZNE OSNOVE	107
15.3.2. SADRŽAJ PROGRAMA.....	108
15.3.3. SASTAVNI DEO PROGRAMA IZ 1975.GODINE A. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje- za uzrast do treće godine	110
15.3.3.1. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE ZA DECU DO TRI GODINE	110
15.3.3.2. OSNOVNI PRINCIPI ORGANIZACIJE VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI.....	111
15.3.3.3. OBLICI ORGANIZACIJE VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI.....	113
15.3.3.4. SADRŽAJ VASPITNOG RADA.....	113
15.3.3.5. ZADACI VASPITANJA	114
15.3.3.6. OBJAŠNJENJA PROGRAMA	114
15.3.4. SASTAVNI DEO PROGRAMA IZ 1975.GODINE B. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu.....	117
15.3.4.1. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE	117
15.3.4.2. ORGANIZACIJA DNEVNOG ŽIVOTA DECE.....	118
15.3.4.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI.....	119
15.3.4.4. VASPITNO-OBRAZOVNI ZADACI U RADU SA DECOM	119
15.3.4.5. ZADACI, SADRŽAJI I AKTIVNOSTI PO OBLASTIMA ...	119
15.4. OSNOVE PROGRAMA VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI DEČIJEG VRTIĆA I VASPITNE GRUPE PREDŠKOLSKE DECE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI / 1975. (Biblioteka “ Dečija zaštita”, Beograd, 1982.)	126
15.4.1. NASTANAK PROGRAMA I POLAZNE OSNOVE	126
15.4.2. KONCEPCIJA PROGRAMA.....	127
15.4.3. KARAKTERISTIKE UZRASTA DECE U DEČIJIM VRTIĆIMA I VASPITNIM GRUPAMA PREDŠKOLSKE DECE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI	128
15.4.4. ODNOS DEČIJEG VRTIĆA I OSNOVNE ŠKOLE	128
15.4.5. RAZLOZI ZA SMEŠTANJE DECE U DEČIJE VRTIĆE I VASPITNE GRUPE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI	128
15.4.6. FUNKCIJE DEČIJIH VRTIĆA	129
15.4.7. CILJ I ZADACI PROGRAMA.....	129

15.4.8. NAČELA PROGRAMA	131
15.4.9. ORGANIZACIJA PREDŠKOLSKIH USTANOVA UTVRDJENA PROGRAMOM.....	132
15.4.10. ASPEKTI RAZVOJA PREDŠKOLSKOG DETETA.....	133
15.5. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SAP VOJVODINI (Programi vaspitno-obrazovnog rada), Pedagoški zavod Vojvodine , Novi Sad, 1985.	138
15.5.1. CILJ I ZADACI INSTITUCIONALNOG DRUŠTVENOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA PREDŠKOLSKE DECE.....	139
15.5.2. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DECOM DO TRI GODINE	141
15.5.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DECOM OD TRI DO SEDAM GODINA.....	143
15.5.3.1. ZADACI I SADRŽAJ PROGRAMA PREMA VASPITNO-OBRAZOVNIM OBLASTIMA	146
15.6. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U PERIODU OD 1969. DO 1995.GODINE	151
16. PERIOD OD 1996. GODINE DO DANAS	154
16.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1996.GODINE DO DANAS	156
16.2. OSNOVE PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE UZRASTA OD TRI DO SEDAM GODINA, «Prosvetni pregled», Beograd, 1996.....	158
16.2.1. SADRŽAJ MODELA A I MODELA B PREMA OSNOVAMA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE UZRASTA OD TRI DO SEDAM GODINA	161
16.2.2. POLAZIŠTA PROGRAMA PREMA MODELU A	161
16.2.3. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE I NJEGOVE FUNKCIJE PREMA MODELU B	162
16.2.4. NAČELA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA(model A) NAČELA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA (Model B)	163
16.2.5. OPŠTI (OSNOVNI) CILJ VASPITANJA I OBRAZOVANJA PREDŠKOLSKE DECE, PREMA MODELU A I MODELU B	163
16.2.6. CILJEVI PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA (SISTEMA AKTIVNOSTI) U MODELIMA	164
16.2.7. ORGANIZACIJA ŽIVOTA I VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA (Model B)	168
16.2.8. ULOGA VASPITAČA U ORGANIZACIJI VASPITNO-OBRAZOVNOG PROCESA (prema Modelu A i Modelu B)	169
16.2.9. PROGRAMIRANJE, PLANIRANJE I EVALUACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA (prema Modelu A i Modelu B).....	169

16.2.10. PREDSTAVLJANJE METODIČKIH UPUTSTAVA ZA MODEL B OSNOVA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE OD TRI DO SEDAM GODINA.....	172
16.3. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U PERIODU OD 1996.GODINE DO DANAS	174
17. PREDSTAVLJANJE PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO DANAS (po utvrdjenim periodima).....	176
18. GLOBALNA EVALUACIJA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO DANAS (prema utvrdjenim elementima za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa)	177
Z A K L J U Č A K	179
R E Z I M E.....	187
SUMMARY	188
P R I L O Z I:	189
LITERATURA :.....	203

1. UVOD

Programi vaspitno-obrazovnog rada predstavljaju osnovni radni dokument vaspitno-obrazovne ustanove, kojim ona reguliše svoj rad u celini i svakom programskom i organizacionom delu. Takodje, oni treba da budu jasno uputstvo za programiranje, planiranje i vrednovanje ovog rada, u skladu sa karakterom ustanove, potrebama dece, njihovih roditelja, kao i društvene zajednice u celini.

Kao instrumenti regulacije vaspitno-obrazovne delatnosti, programi imaju i funkciju utvrđivanja zajedničkih ciljeva, zadataka, sadržaja, metoda i oblika, kojima će se institucije rukovoditi, uz date mogućnosti prilagodjavanja potrebama i specifičnostima uzrasta dece, uz inicijativu i stvaralaštvo nosilaca realizacije ovih dokumenata.

Bez ovako koncipiranih programa nije moguće adekvatno planirati vaspitno-obrazovni rad niti ocenjivati njegove rezultate, odnosno, uskladjivati aktivnosti sa zahtevima koji se u narednom periodu pred decu postavljaju, u okviru celovitog sistema vaspitanja i obrazovanja.

U njima se ogledaju, ne samo pedagoške ideje i norme određenog društvenog perioda, nego i odnos društvene zajednice prema vaspitno-obrazovnoj delatnosti, prema samoj deci i detinjstvu, a time i prema budućnosti koju oni predstavljaju.

Programi vaspitno-obrazovnog rada imaju funkciju objedinjavanja, odnosno stvaranja osnove sistema vaspitanja i obrazovanja za decu određenog uzrasta, u kojem će se aktivnosti u kontinuitetu i postupno ostvarivati, polazeći od psihofizičkih zakonitosti, mogućnosti i potreba dece, ali i od društveno-ekonomskih uslova sredine i teorijske podloge programa.

Teorijska podloga programa podrazumeva prihvaćenu filozofiju vaspitanja određenog vremena, odnosno polazne osnove i pedagoške ideje i norme, shvatanja čoveka, a samim tim i detinjstva. To dalje znači utvrđivanje specifičnosti uzrasta dece u procesu vaspitanja i obrazovanja, odnosno načina vaspitanja određenog perioda. Teorijska podloga programa uslovljava stepen njegove strukturiranosti.

2. ZNAČAJ SAGLEDAVANJA KARAKTERISTIKA I RAZVOJA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI

Značaj sagledavanja razvoja programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji ogleda se u utvrdjivanju funkcija ovih programa kroz istoriju, odredjivanju kako je u različitim društveno-ekonomskim uslovima bila postavljena teorijska podloga programa i utvrdjeni njegovi ciljevi, zadaci, sadržaji i struktura. Kroz programe vaspitno-obrazovnog rada, koji predstavljaju, kao što je već rečeno, vezu između pedagoške teorije i prakse, možemo pratiti razvoj pedagoških ideja, a time i razvoj pedagoške nauke. Kroz njih se ogleda strategija celokupne društvene zajednice u određenom periodu, u odnosu na vaspitanje i obrazovanje u toj zajednici.

U zavisnosti od istorijskih uslova, društveno-ekonomskih i kulturnih uticaja na teritoriji današnje Republike Srbije, ideje o institucionalnom vaspitanju predškolske dece različito su se razvijale na pojedinim regionima (uža Srbija, Vojvodina).

Kroz istoriju našeg predškolstva, koje ima tradiciju dužu od 150 godina, vaspitno-obrazovni rad bio je regulisan programima u kojima su se ogledale vladajuće pedagoške ideje toga vremena, stavovi i odnosi prema predškolstvu, odnosno, čitava koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

3. RAZLOZI KOJI NAS NAVODE DA SE BAVIMO PROBLEMIMA RAZVOJA I KARAKTERISTIKA PROGRAMA

Sa promenama pomenutih ideja menjali su se i programi, kroz koje su se prelamali stavovi o deci, detinjstvu i njihovom vaspitanju.

- Do sada je sagledavanje razvoja, karakteristika i primene ideja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Srbiji radjeno samo fragmentarno. Mada imamo bogatu tradiciju institucionalnog vaspitanja predškolske dece do danas ona nije celovito naučno sagledana, proučena i opisana.
- S obzirom da je u razvoju našeg predškolstva dolazilo do lutanja, uspona i padova, delimično uslovljenih konkretnim istorijskim i društvenim prilikama, ali i vodećim pedagoškim idejama i filozofijom vaspitanja u određenim periodima, neophodno je sagledati razvoj pomenutih ideja u kontinuitetu.
- Na osnovu ovakvog sagledavanja, u skladu sa zahtevima metodologije pedagoške nauke i metodologije savremene istorijske nauke, moguće je pouzdanije unapredjivanje predškolstva, kao sastavnog dela sistema vaspitanja i obrazovanja u Srbiji.

4. IZVORI ISTRAŽIVANJA

S obzirom da je reč o istorijskom istraživanju u prikupljanju podataka tragamo za izvorima informacija na osnovu kojih možemo dalje donositi sud o proteklim događajima.

Rukovodićemo se činjenicom koja je utvrđena u Leksikonu pedagoške metodologije, gde je istaknuto »da u načelu svaki proizvod neke prošle delatnosti i svako neposredno i posredno svedočanstvo o toj delatnosti mogu biti istorijski izvor.« (Gojkov, Krulj, Kundačina: 1999,79)

Izvori informacija dele se u dve osnovne grupe:

- primarni istorijski izvori (u našem slučaju su to planovi i programi rada, zakoni, odluke, razni zapisnici, stare knjige i časopisi) I
- sekundarni istorijski izvori (izvori »iz druge ruke«, enciklopedije, izveštaji, članci u časopisima i dr.)

Medjutim, treba imati u vidu da se u stvarnosti, u toku istorijskog istraživanja mogu javiti i prelazni oblici između ovih grupa izvora, koje takodje moramo imati u vidu u toku rada na ovoj temi.

Iz do sada izloženog izdvajamo sledeće izvore koje smo koristili u ovom istraživanju:

- *zakonska dokumenta* kojima se reguliše položaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja,
- *programi vaspitno-obrazovnog rada i metodička uputstva* za njihovu realizaciju,
- *pedagoška periodika*, časopisi,
- *pedagoška literatura* (dela vodećih pedagoga kod nas i u svetu, udžbenici, priručnici, enciklopedije, monografije,...),
- *muzejska gradnja* (raspoloživi materijali koji se odnose na predškolsko vaspitanje i obrazovanje, radni listovi, igračke, fotografije, dnevnicu rada vaspitača,...)

5. PRISTUP PROBLEMU

Za razliku od tradicionalnog istorijskog metoda, na osnovu kojeg je potrebno sakupiti, okarakterisati i klasifikovati izvore podataka, uz određenu kritičnost, savremena metodologija istorije zahteva složeniji postupak dobijanja istorijske istine, polazeći od većeg broja činjenica, do utvrđivanja određenih zakonitosti. Kao što ističe E. Bernhajm (E.Bernheim), neophodno je saznati vezu između činjenica, jer se one, »...kao manifestacija postojanja i delatnosti, nalaze u neraskidivoj vezi sa celinom i opštošću razvitka « (Bernhajm, navod Hrabak: 1987, 21). Na ovakav način moguće je sagledati doprinos naših pedagoga i vaspitača razvoju ideja o predškolskom vaspitanju, a time podstaći dalji razvoj predškolske pedagogije kao naučne discipline.

Institucionalno vaspitanje predškolske dece se različito razvijalo na pojedinim područjima današnje Republike Srbije, u zavisnosti od kulturno-istorijskih uslova i uticaja. Ideje o potrebi vaspitanja dece predškolskog uzrasta u vaspitnim ustanovama u Vojvodini javile su se kod srpskog stanovništva pre više od sto godina, kada su, prvo u gradovima, a zatim i po selima, otvarana prva zabavišta, dok su u ostalim krajevima Srbije predškolske ustanove otvarane znatno kasnije, u manjem broju, pre svega u gradovima. To je verovatno uslovalo i različita shvatanja o potrebi institucionalnog vaspitanja dece predškolskog uzrasta u ovim krajevima.

Napredni prosvetni radnici (D.Matić, S.Popović, J.Miodragović i dr.) su u drugoj polovini prošlog veka isticali ideju o vanporodičnom vaspitanju predškolske dece, koja će doprineti kulturnom preporodu, nacionalnoj emancipaciji i društvenoj ravnopravnosti u zajednici. U pedagoškim listovima kao što su »Prosvetni glasnik«, »Učitelj«, »Školski list«, »Materinski list«, prenosila su se iskustva iz oblasti predškolskog vaspitanja drugih evropskih zemalja, zahtevajući da predškolske ustanove u materijalnom, pravnom, programskom i kadrovskom pogledu budu u potpunosti ravnopravne u sistemu obrazovanja.

Vaspitno-obrazovni rad u ovim predškolskim ustanovama organizovan je pod uticajem vladajućih evropskih pedagoških pravaca koji su zasnovani prvo na frebelijanskoj, a zatim i na montesorijanskoj tradiciji. Harmoničan razvoj ličnosti i formiranje slobodnog čoveka koji zna da misli podrazumevao je potrebu za razvojem prirodnih sposobnosti kod dece od najranijeg uzrasta, uz adekvatne metode i sadržaje prilagodjene tom uzrastu, kroz igru kao stvaralačku samoaktivnost, koja podstiče samorazvoj deteta i uz pomoć određenih materijala, koji će se pravilno koristiti u radu sa decom.

Medjutim, uprkos zalaganju naprednih prosvetnih radnika toga doba predškolske ustanove su imale više dobrotvorni nego vaspitni karakter i usled materijalnih teškoća često su zatvarane. Ideje o institucionalnom vaspitanju predškolske dece su se sporo i nedovoljno širile i tek 1898.godine, *Zakonom o narodnim školama*, prvi put je pravno utvrđen položaj i funkcija zabavišta u Srbiji. Prema ovom zakonu, zabavišta su imala zadatak da igrom i zabavom uče i vaspitavaju decu uzrasta od pet do sedam godina i da ih pripremaju za osnovnu školu.

6. ETAPE RAZVOJA IDEJA O PREDŠKOLSTVU I PREDŠKOLSKIM PROGRAMIMA

Od otvaranja prve predškolske ustanove na teritoriji današnje Vojvodine, u Subotici 1844. i osnivanja prvog srpskog zabavišta u Vršcu 1881. godine, razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji današnje Srbije imao je dugu tradiciju i razvojno-uzlaznu liniju.

Kao i naše školstvo i pedagoška misao, tako i ideje o predškolstvu, predškolski programi, do danas prolaze više razvojnih etapa, čije karakteristike

tek treba celovito sagledati. Kriterijume za utvrđivanje ovih etapa odredili smo polazeći od društveno-istorijskih zbivanja u Srbiji i Vojvodini, u određenom periodu, kao i u odnosu na događanja u oblasti razvoja pedagoške misli i ideja o predškolskom i školskom vaspitanju i obrazovanju. Te etape se mogu predstaviti u sledećim okvirima:

1. **period od osnivanja prvih predškolskih ustanova do Prvog svetskog rata**, kada se predškolstvo u Kneževini Srbiji razvijalo uglavnom nezavisno od ideja o predškolstvu u Vojvodini;
2. **period između Prvog svetskog rata i Drugog svetskog rata**, kada je došlo do stvaranja jedinstvenog sistema predškolskog vaspitanja u celoj Srbiji, što je donekle usporilo njegov razvoj u Vojvodini;
3. **period od 1945. do 1958. godine**, kada se oseća dominantan uticaj sovjetske pedagoške misli. Usled nepostojanja zvaničnih programa u vaspitno-obrazovnom sistemu se koriste prevodi sa ruskog;
4. **period od 1959. do 1968. godine**, kada vanporodično vaspitanje predškolske dece ponovo doživljava programsko odvajanje na nivou Srbije i Vojvodine;
5. **period od 1969. do 1995. godine** obeležen je pokušajima objedinjavanja srbijanskog i vojvodjanskog programa, mada je zvanično za Srbiju posebno utvrđen *Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi*, iz 1970.godine, a vaspitno-obrazovni rad sa decom predškolskog uzrasta u Vojvodini organizovan je prema *Programu vaspitno- obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV*, iz 1975. godine
6. **period od 1996. godine do danas** određen je *Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina*, čija je koncepcija razradjena u dva ravnopravna modela - model A i skraćeni model B.

Sagledavanje razvoja predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas pokušali smo prvenstveno da izvršimo na osnovu postojećih zvaničnih, poluzvaničnih i nezvaničnih programa, koji zajedno sa važećim pedagoškim idejama i utvrđenim zakonskim dokumentima toga vremena predstavljaju primarne istorijske izvore. Od *Uredbe Mate Kosovca o srpskim veroispovednim zabavištima* iz 1890. godine, *Gradiva za razna zanimanja Srpčadi*, koje je 1898. priredio i izdao Milan Stojšić, preko *Zbirke celokupnog rada u srpskom veroispovednom zabavištu za porodice, zabavišta i zabavilje*, koju je sakupila, složila i napisala *Mila Maletaški*, iz 1903.godine, zatim programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom između dva rata, postojećih planova i programa u posleratnom periodu, uz pomenuti uticaj sovjetske pedagogije, zatim podvojenost na srbijansku i vojvodjansku alternativu, do danas važećih *Osnova predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina*, pedagoška misao i ideje o predškolskom vaspitanju i obrazovanju su u svom razvoju prolazile kroz pomenute etape, čije karakteristike tek treba celovito sagledati.

Osim pomenutih primarnih izvora, pokušaj celovitog sagledavanja karakteristika i razvoja predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji izvršili smo i na osnovu sekundarnih izvora (pomenuti listovi i časopisi pedagoške periodike, *Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola*, koji je 1935. uredio N. Kirić, metodička uputstva za primenu određenih programa, kao i literatura najvažnijih pedagoških mislilaca, od dr V.Bakića, dr S.Okanovića i dr V.Rakića, do dr A.Marjanović, dr I.Ivića, dr E.Kamenova, dr M.Pešić, T.Pavlovske i dr.)

Uporedo sa sagledavanjem postojećih programa rada predškolske dece, pratili smo i razvoj ideja o pripremi stručnog kadra za rad sa ovom decom, koje predstavljaju sastavni deo složene strukture društvenih odnosa i procesa u istoriji našeg predškolstva.

Uz pisane izvore, u našem sistematskom proučavanju ideja o predškolskom vaspitanju, želeli smo da proširimo krug saznanja i nepisanim izvorima, kao što su podaci o opremi, nameštaju, igračkama i radnim materijalima, uz pomoć kojih se radilo ili se radi sa predškolskom decom. Bogatstvom primarnih i sekundarnih izvora, originalnih i izvedenih, pisanih i nepisanih, ovim istraživanjem smo pokušali da utvrdimo činjenice i njihovu povezanost, odnosno karakteristike i razvojne tendencije programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji.

7. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Na osnovu do sada rečenoga određujemo da je predmet našeg istraživanja sledeći: **programi za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, u svetlu aktuelnih društveno-ekonomskih zbivanja i prihvaćene filozofije vaspitanja, u određenim istorijskim periodima..**

8. CILJ ISTRAŽIVANJA

Na osnovu utvrdjenog problema i predmeta određujemo sledeći cilj istraživanja:

Sagledavanje razvoja ideja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i njihove primene u praksi, preko programa koji su primenjivani u predškolskim ustanovama, kao i položaja predškolskog vaspitanja i obrazovanja u celovitom sistemu, odnosno vladajućih ideja o detinjstvu i vaspitanju dece ranih uzrasta na teritoriji današnje Srbije.

9. ZADACI ISTRAŽIVANJA

Na osnovu izloženog cilja utvrdjeni su sledeći zadaci istraživanja:

- S obzirom da je tokom istorijskog razvoja ideja o vanporodičnom vaspitanju predškolske dece dolazilo do izvesnih uspona i padova, te da su se u predškolstvu prelamali različiti uticaji koji nisu dovoljno proučeni i čiji kontinuitet treba sagledati, želeli smo **da utvrdimo kako su se menjale i razvijale ideje i stavovi o deci i detinjstvu, a samim tim kroz programe ogledala i čitava koncepcija institucionalnog vaspitanja predškolske dece.**
- Na osnovu pažljivo odabranih elemenata strukture pokušali smo **da uporedno analiziramo i kritički preispitamo zvanične, poluzvanične i nezvanične programe predškolskog vaspitanja u Srbiji, na srpskom jeziku, utvrdimo njihove karakteristike, opišemo ih i naučno proučimo.**
- Sagledavanje vremenske dimenzije primene postojećih programa, njihovo **sistematizovanje u određene etape i utvrđivanje sličnosti, razlike i međusobnih uticaja.**
- Na osnovu odabranih elemenata strukture postojećih programa pokušali smo **da odredimo razvoj pedagoške misli o institucionalnom vaspitanju predškolske dece u Srbiji, kao i njihov kontinuitet i trajnost u odnosu na predškolsko vaspitanje i obrazovanje danas.**
- **Dolaženje do odgovora na pitanje kako je teкао razvoj sistema obrazovanja stručnog kadra za rad sa decom predškolskog uzrasta,** tokom razvoja ideja o društvenom vaspitanju predškolske dece na teritoriji današnje Srbije, koliko je on bio u funkciji primene postojećih programa koji predstavljaju instrument regulacije vaspitno-obrazovne delatnosti u predškolskim ustanovama.
- S obzirom da je predškolska pedagogija naučna disciplina u ekspanziji, bilo je potrebno **sagledati doprinos naših pedagoga i praktičara njenom daljem razvoju.**

10. METODE I POSTUPCI U ISTRAŽIVANJU

Činjenica je da bez jasnog i celovitog sagledavanja razvoja pomenutih programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje nije moguće dalje unapređivanje ove delatnosti.

U nameri da sagledamo doprinos koji su dosadašnji programi imali i koji ubuduće mogu imati za razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja i predškolske pedagogije kao naučne discipline, posebna pažnja smo posvetili pitanjima elemenata strukture pomenutih programa.

Istorijskim istraživanjem pokušali smo da izvršimo sistematsko prikupljanje, hronološki prikaz, kritičko preispitivanje i objektivnu evaluaciju podataka o karakteristikama i razvoju programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji.

Kao što ističu autori D Savićević i V. Mužić, ovo istraživanje podrazumeva sledeće faze rada:

- definisanje problema i ograničavanje okvira istraživanja,
- traganje za izvorima i evaluacija njihove autentičnosti,
- evaluacija važnosti značenja i pouzdanosti podataka i izvora, organizovanje podataka radi njihovog povezivanja ,
- formulisanje pretpostavki i njihova provera.

(prema Leksikonu pedagoške metodologije,
Gojkov, Krulj, Kundačina: 1999, 79)

Prikupljenu istorijsku gradju predstavili smo kroz dva načina organizacije sadržaja:

- horizontalni (hronološki) I
- vertikalni (po problemima).

To podrazumeva da je *trebalo poći od samog naziva programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, istaći kada je nastao i od kada do kada se primenjuje, ko ga je sačinio i usvojio*. U okviru ovih opštih konstatacija, a na osnovu pomenutih kako primarnih, tako i sekundarnih izvora, *obrazložili smo društveno-ekonomske uslove za njegovu primenu, ko propisuje program, kojim zakonima se pri njegovoj primeni reguliše predškolsko vaspitanje i obrazovanje*.

Sagledavanjem istorijskog konteksta (društvene, političke prilike, kulturni uticaji,...) izvršili smo dalju *analizu karakteristika programa*, isticanjem zadataka, funkcije i vrste predškolskih ustanova. To dalje podrazumeva *odredjivanje teorijske podloge programa, odnosno filozofije vaspitanja, kao i polaznih osnova i pedagoških ideja odredjenog perioda u istoriji predškolstva*.

Utvrđivanjem karakteristika i razvoja predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji predstavili smo *tumačenje shvatanja čoveka, samim tim i detinjstva, specifičnosti i ciljeve predškolskog vaspitanja i obrazovanja u periodu primene odredjenog programa, kao i saradnje i odnosa prema školi*. Na osnovu pomenutih elemenata, odnosno karakteristika, pokušali smo da odredimo kojoj vrsti programa pripada svaki od njih.

Dalja evaluacija programa podrazumevala je *konkretizaciju njihovih ciljeva, sadržaja i strukture, tumačenje uloge igara i igračaka u programima, organizovanje dece u vaspitne grupe, obrazloženje koji aspekti razvoja ličnosti su definisani programom i u kojoj meri je utvrđjena funkcija pripreme dece za polazak u školu*.

Takodje smo se bavili *pitanjima ko je sve učestvovao u realizaciji programa i koje su bile funkcije svakog od učesnika. Posebna pažnja je posvećena pitanjima angažovanja roditelja u realizaciji programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*.

Utvrđivanjem karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji došli smo do tumačenja didaktičko-metodičkih uputstava za njihovu realizaciju, prezentovanjem primera, što predstavlja sastavni deo programa, kao i preporuka za dalju operacionalizaciju, odnosno individualno planiranje i programiranje. U radu smo dalje tumačili *vremensku artikulaciju*

aktivnosti u programima, smernice u vezi sa oblicima i metodama vaspitno-obrazovnog rada, kao i organizacijom prostora, sredstava i materijala.

Na kraju smo analizirali preporuke za evaluaciju rada vaspitača, kada one predstavljaju sastavni deo programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao bitan segment procene vrednosti, valjanosti i efikasnosti ovih programa.

Evaluaciju svih pomenutih elemenata strukture smo odredili s jedne strane kao proces ispitivanja i poredjenja fenomena programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja sa utvrđenim kriterijumima. S druge strane smo je posmatrali kao aktivnost i sredstvo naučne obrade vaspitno-obrazovnih segmenata stvarnosti, kao metodološki postupak, s namerom da se u pojedinim delovima procesa evaluacije ostvari egzaktnost, objektivnost i validnost u što većoj meri, što podrazumeva procenjivanje efekata, tj. ishoda programa i njihovo poredjenje sa utvrđenim ciljevima.

Deskripcijom i traženjem kauzalnih veza, ovim istraživanjem pokušali smo *da sagledamo razvoj i karakteristike programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji, od otvaranja prvog srpskog zabavišta 1881.godine do danas*, kao i njihovu primenu u praksi.

Deskriptivnom metodom u ovom našem istraživanju nismo mogli da se zadržimo samo na opisivanju karakteristika i razvoja programa. Postupak koji smo primenili podrazumevao je generalizaciju, pronalaženje bitnih karakteristika pomenutih programa, prikupljanjem i sredjivanjem podataka. Osim toga ovaj naučni metod podrazumevao je upoređivanje, vrednovanje, interpretaciju podataka i izvodjenje zaključaka.

Kauzalna metoda je u tesnoj vezi sa pomenutom deskriptivnom metodom, jer je neophodno uz interpretiranje pedagoških pojava (karakteristika i razvoja programa) pronalaziti funkcionalne veze medju njima, što je podrazumevalo fenomenološki pristup ovom istraživanju (prema ranijim shvatanjima insistiralo se samo na uzročno-posledičnim vezama).

Istraživački postupci koje smo u okviru ovih metoda koristili su teorijska analiza (analiza dokumentacije) i proučavanje dokumenata.

Teorijskom analizom, koja predstavlja varijantu deskriptivnih istraživanja, ispitivali smo osnovne razlike u programima, uslove pod kojima su nastale pomenute razlike i shvatanja o njima. Prilikom ovakve analize koristili smo postojeća saznanja iz područja bliskih nauka pedagogiji (filozofije, sociologije, psihologije i dr.)

Proučavanje dokumenata (pomenutih primarnih i sekundarnih izvora) primenili smo kao postupak u funkciji komparativnog pristupa u našem istraživanju.

Klasifikacijom podataka grupisali smo karakteristike pomenutih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja prema određenim obeležjima i razlikama. Ovo razvrstavanje je podrazumevalo tabelarni prikaz prema utvrđenim kategorijama.

Radi lakšeg celovitog i pojedinačnog sagledavanja problematike kojom smo se bavili, šematski su prikazani elementi koje smo pratili i poredili prilikom utvrđivanja karakteristika i razvoja programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji (ŠEMA br.1) Svi elementi u datoj šemi su tako postavljeni da se dopunjuju i uslovljavaju i treba ih međusobno posmatrati, analizirati i dovoditi u vezu.

Tabele ne obuhvataju sve elemente razvoja i karakteristika programa, koje smo pratili i poredili u radu, s obzirom da njihova deskriptivna analiza ne pruža mogućnosti ovakvog predstavljanja. Takođe, tabelom su odabrani i utvrđeni prioriteti među elementima, koji određuju razvoj i karakteristike svih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji.

ŠEMA BR.1:

(Osnovni elementi koje smo pratili i poredili pri sagledavanju karakteristika i razvoja programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja)

PROGRAM

(Kada je nastao, od kada do kada se primenjuje?)

društveno-ekonomski uslovi za njegovu primenu, ko ga propisuje i kakva mu je zakonska regulativa

teorijska podloga programa – filozofija vaspitanja, polazne osnove i pedagoške ideje određenog perioda u istoriji predškolstva, shvatanje čoveka, detinjstva, specifičnosti predškolskog vaspitanja i načini vaspitanja toga doba, vrsta programa

ciljevi, zadaci i funkcije programa, njihov sadržaj i struktura

vrste predškolskih ustanova, organizacija dece u vaspitne grupe

aspekti razvoja ličnosti deteta određeni programom

shvatanje i funkcija **igara i igračaka u programu**

nosioci realizacije programa i njihovi zadaci–funkcije, **angažovanje roditelja** u realizaciji programa

didaktičko-metodička uputstva za realizaciju programa (uz primere i preporuke) i **individualno planiranje i programiranje** nosilaca realizacije

vremenska artikulacija aktivnosti u programima

oblici i metode vaspitno-obrazovnog rada

organizacija prostora, sredstava i materijala

evaluacija rada vaspitača

**11. PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA
DO PRVOG SVETSKOG RATA**

Uredba o srpskim veroispovednim zabavištima

Gradivo za razna zanimanja srpčadi

*Zbirka celokupnog rada u srpskom veroispovednom zabavištu za porodice,
zabavišta i zabavilje*

**(Zabavište pri Osnovnoj školi na Zapadnom vračaru, Beograd,
1910.godina)**

PRAVILO ŽIVOTA

Delaj, radi, dok je danak,
Siromahu pruži darak,
Gde je nužda: pomoć nudi,
A na mucu junak budi!
Od Boga se dobru nadaj, Po njegovoj volji s' vladaj!
Ljubi braću i rodbinu,
A na da sve otadžbinu!

**Stihovi iz Gradiva za razna zanimanja srpčadi
(Stojšić: 1898, 36)**

11.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVETSKOG RATA

Devetnaesti vek predstavlja razdoblje nacionalnog budjenja, borbe i postepenog oslobadjanja naših naroda od turske i austrougarske vlasti, pod uticajem ekonomskih i političkih promena, uslovljenih razvojem kapitalizma u Evropi. To je period stvaranja zajedničkih planova o oslobodjenju i ujedinjavanju u zajedničku državu, doba međusobnog pomaganja u političkoj borbi i na kulturnom polju, a time su položeni i temelji za zajednički prosvetni i školski napredak. Postepeno su stvarani uslovi za napredak narodne prosvete i širenje škola po evropskom uzoru.

U svim našim krajevima otvara se sve veći broj svetovnih škola, od osnovnih do univerziteta, dolazi do razvoja stručnog i specijalnog školstva, kao i razvoja društvenog predškolskog vaspitanja.

Godine 1848. i 1878. bile su značajne prekretnice u razvoju prosvete i školstva u ovom periodu. Nakon revolucija 1848. godine ukinuto je kmetstvo u austrijskoj monarhiji, čime je ubrzan kapitalistički razvoj, a time i razvoj prosvete. U vremenu od 1858. do 1878. godine, od Svetoandrejske skupštine, kojom je svrgnut ustavobraniteljski režim, do Berlinskog kongresa, kojim je, osim teritorijalnog proširenja Srbija dobila i punu nezavisnost, čitav sistem školstva je podvrgnut temeljnoj kritičkoj analizi, da bi se što više prilagodio potrebama zemlje. Odlukama Berlinskog kongresa su svoreni uslovi za njen dalji privredni, politički i kulturni razvoj.

Nakon Austro-Ugarske nagodbe o dualističkom ustrojstvu Carevine (1867. godine), u svim južnoslovenskim zemljama dolazi do ubrzanog razvoja, što je uticalo i na razvoj školstva i prosvete u njima. Međutim, mada su ekonomski i društveno-politički uslovi bili dobra osnova za prosvetnih i kulturni razvitak svih naroda u Ugarskoj, s obzirom da su mađarske vlasti vodile politiku denacionalizacije Srba, Rumuna i Slovaka, to je izazvalo nove borbe i otpore. U oblasti prosvete i školstva Vojvodina je postala područje sukoba između ugarske vlasti i nosilaca naprednih nacionalno i socijalno-oslobodilačkih ideja narodnosti u njoj.

Srbi i brojne narodnosti u Vojvodini uspevali su da održe svoje škole u okviru crkvenih organizacija, što je bilo moguće zahvaljujući fondovskom načinu izdržavanja, ali samo do 1912. godine, kada su autonomna crkveno-školska prava srpskog naroda u Ugarskoj bila suspendovana.

Do oslobodjenja Vojvodine na kraju prvog svetskog rata i njenog priključenja Kraljevini Srbiji, u Vojvodini je bilo skoro jedna stotina zabavišnih odeljenja. Međutim, sagledavajući društveno-istorijski kontekst toga vremena, jasno je zbog čega u ovom periodu nije bilo uslova za sagledavanje karakteristika programa, niti za njegov dalji razvoj i unapređivanje. Postojeći nezvanični, poluzvanični i jedan zvanični program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koje analiziramo u daljem tekstu ovog našeg rada, predstavljaju izuzetan doprinos razvoju ideja o vaspitanju i obrazovanju predškolske dece.

U 19. veku vaspitanje i obrazovanje male dece u Srbiji odvijalo se najvećim delom u okviru porodice. Ideje o osnivanju prvih ustanova za rad sa decom predškolskog uzrasta su sporo i teško prodirale. U patrijarhalnoj Srbiji u drugoj polovini 19. veka, zahvaljujući mladim ljudima koji su se školovali u inostranstvu, postepeno je dolazilo do prihvatanja evropskog načina života. Time su se menjali i stavovi o ulozi i položaju žene u društvu.

U to vreme školstvo vojvodjanskih Srba bilo je pod crkvenom ingerencijom, a sa državno-pravnog stanovišta bilo je u okvirima crkveno-školske autonomije. U takvim okolnostima u ovom domenu društvenog života, pa tako i u sferi predškolskog vaspitanja, sukobljavale su se težnje nazadnih i naprednih snaga Srba u Južnoj Ugarskoj.

Aktivnosti Ujedinjene omladine srpske, kao nacionalno-revolucionalne organizacije, krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 19. veka ima izuzetan značaj za istoriju vojvodjanskog školstva i razvoj ideja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Veliki broj naprednih srpskih učitelja u Vojvodini prihvatio je ideje omladinskog pokreta i nastojao da ih realizuje, čak i nakon 1871. godine, kada je formalno obustavljena delatnost Ujedinjene omladine srpske. Organizovane su povremene skupštine srpskih verozakonskih učitelja Mitropolije karlovačke, na kojima su razmatrana značajna pitanja prosvete i školstva.

U pedagoškoj literaturi takodje je istaknuto da istoričari našeg školstva o ovome nisu mnogo pisali. Treba istaći dr R. Makarića koji je dao izuzetan doprinos istoriji pedagoških ideja svojim člancima o organizovanju skupština vojvodjanskih srpskih učitelja u periodu od 1886. do 1894. godine. Među mnogim njegovim delima ističemo značaj monografija: *“Srpske škole u Austriji u vreme Bahovog apsolutizma I početak školske reforme”* i *“Srpske škole u doba stvaranja školskog zakonodavstva I donošenje školske uredbe.”*

Tada su u pedagoškim delima i stručnim listovima razmatrana su znanja i iskustva drugih evropskih naroda iz oblasti školstva i predškolskog vaspitanja, a u okviru toga posebno su razmatrane pedagoške ideje F. Frebela o «gajenju i zabavljanju male dece» (Vučetić: 2/1971, 212)

Polazeći od iskustva tadašnjih učitelja koji su se žalili da dobijaju »razvrćenu decu«, Frebel je smatrao da porodice nisu vršile svoje dužnosti oko vaspitanja dece ili su to radile nedovoljno i pogrešno. Po njegovom mišljenju nije postojala prirodna veza između škole i porodice, između «javnog» i domaćeg vaspitanja, što podrazumeva da nije moglo biti ni adekvatnog napredovanja dece u porodici. Smatrao je da se ovaj problem može rešiti prvo u njegovom «Zavodu za gajenje i zabavljanje male dece», odnosno u «dečijim vrtovima».

Interesantan je podatak da se F. Frebel još 1808. godine, prilikom posete Ifertenu, gde je želeo da više sazna o Pestalocijevim shvatanjima vaspitanja, često sastajao sa učiteljima koji su mu se žalili da ne mogu da

napreduju jer dobijaju «razvraćenu decu». Isticali su da porodice u odnosima prema deci nisu obavljale svoje dužnosti ili su ih izvršavale nedovoljno. Nije uspostavljena prirodna veza između škole i porodice, između «javnog» i domaćeg vaspitanja. Frebel je smatrao da je rešenje ovog problema u osnivanju zabavišta za decu.

Polazeći od Pestalocijevog načela očiglednosti Frebel je utvrdio pravilo: «Čovek nije biće, koje samo posmatra i uči, nego koje i predstavlja i radi, te se prema tome mora odrediti i dečije vaspitanje. Predstavljati, delati i tvoriti, to su dragoceniji i uzvišeniji radovi, nego posmatrati i učiti.» Frebel je vaspitni postupak utvrdio na osnovu dečije potrebe za samoradnjom, jer dete neprestano želi da radi i da se zabavlja. Međutim, on ističe da deca ne mogu biti sama sebi ostavljena jer će se na taj način zabavljati nečim čemu nisu dorasli, raditi poslove koji nisu za njih i slušati priče koje će im škoditi. Stoga je Frebel osmislio igre i radove kojima će se deca moći prijatno zabavljati i na taj način ostvarivati vaspitni cilj čovekovog svestranog razvoja.

(Vučetić: 2/1971, 212 -213)

11.2. UREDBA O SRPSKIM VEROISPOVEDNIM ZABAVIŠTIMA, Stari Bečej, 1890.

Već je istaknuto da su srpska zabavišta u Južnoj Ugarskoj postojala početkom sedamdesetih godina 19. veka, mada u ograničenom broju. Međutim, tek nakon skoro dve decenije crkveno-školske vlasti i učitelji su se zainteresovali za organizaciju ovih zabavišta, te su na Opštoj učiteljskoj skupštini u Velikoj Kikindi, 1889. godine pokrenuli pitanje ustrojstva i delatnosti u srpskim zabavištima. Naredne 1890.godine na Opštoj učiteljskoj skupštini u Starom Bečeju raspravljalo se o *Predlogu za uredbu o srpskim veroispovednim zabavištima («Operat»*), koji je podneo i obrazložio *Mate Kosovac*.

Na samom početku, u **prvom delu** Predloga on tumači značaj organizovanja delatnosti u srpskim zabavištima na frebelijanskoj osnovi. Ističe da je cilj zabavišta da pomaže dečije vaspitanje pre školskog doba, da razvija dečije telo, čula i duh i da ih pripremi za nastavu u osnovnoj školi. Ovakav cilj je moguće ostvariti kroz igru, rad, posmatranje različitih predmeta i slika, razgovor o njima, pričanje, pevanje i radove u vrtu. Smatra da su ovakva zabavišta neprocenjivo blago za decu, roditelje, opštine i narod i da ih treba otvarati i održavati, ali pri tome voditi računa da u njima mora "vejati srpski duh". Plan za zabavišta treba da pripremi i izda NCŠ Savet (Nacionalnoškolski Savet), nakon razmatranja na opštem Učiteljskom uboru.

U **drugom delu** svog objašnjenja Mate Kosovac predstavlja uredjenje srpskih zabavišta, pri čemu ističe da samo potpunom organizacijom možemo dostići utvrđeni cilj u radu sa decom. Zahteva da se zgrada zabavišta može podići samo na zdravom, suvom i mirnom mestu, u blizini porodica čija će dece pohađjati ovu ustanovu. dalje ističe zahteve za organizaciju prostora izvan i unutar zgrade, pri čemu utvrđuje normativ da na jedno dete dolazi od 0,7 do 1m prostora. Takodje ističe potrebu da se obezbedi dovoljan broj klupa, stolova i stolica koji su primereni dečijem uzrastu. Interesantno je njegovo razmišljanje da «kad bi ma koji deo tog spoljašnjeg ustrojstva oskudevao, to bi celina ramala, jer ako na mašini i jedna čivijica nedostaje, to cela mašina zastane, ili ako i radi, radi polovno.» (Vučetić: 2/1971, 214)

U **trećem odeljku** ovog predloga utvrđjena su prava i dužnosti opštine, roditelja i dece. Istaknuto je da zabavišta mogu podizati opštine, zadruge, porodice i pojedine osobe. Predloženo je da sva deca od 2 ½ - 6 godina, bez obzira na pol i stalež, imaju pravo da besplatno pohađjaju zabavišta, kako ističe Kosovac, «svoj deci treba dati prilike da uživaju blagodeti zabavišta» (Vučetić: 2/1971, 214). On ovo pravo utvrđuje kao obavezu za roditelje da šalju decu u zabavište kao i u osnovnu školu.

Zabavište se deli na mladji razred (koji pohađjaju deca od 2 ½- 4 godine) i stariji razred (od 4–6 godina).

Zabavište je otvoreno za decu cele godine, izuzimajući nedelju i praznike. U zimskom periodu u zabavištu borave pre podne od 9 – 12 časova i posle podne od 2 – 4 časa. U letnjem periodu poslepodnevni rad se pomera od 3 – 5 časova.

U planu rada zabavišta utvrđeno je da se sa decom ne radi subotom posle podne i jedan mesec dana, koji predstavlja veliki odmor, što vremenski utvrđuje mesni školski odbor.

U ovom dokumentu Mate Kosovac ističe značaj obrazovanja i uvežbanosti zabavilja, koje «daju zabavištu život i polet».

U **četvrtom odeljku** predloga uređuje se njihovo obrazovanje pre nego što udju u Zavod za obrazovanje zabavilja (završena srpska Viša devojačka škola), a zatim govori o dvogodišnjem obrazovanju zabavilja-«pitomica» u samom zavodu.

U **petom odeljku** utvrđena su prava i dužnosti zabavilja. Pored utvrđenog organizovanog obrazovanja od zabavilja se još traži: vrednoća, savesnost-moral, ljubav prema deci, «jer bez toga ni nauka ni veština mnogo ne vrede, što je do sad nebrojeno puta dokazano i opravdano». To dalje podrazumeva da rad zabavilje podrazumeva i izvesna njena prava: da bude pristojno nagrađena za svoj trud, da joj mirovinom bude obezbeđena starost, da ima svoje pomoćnice u radu.

U **šestom odeljku** govori se o nadzoru i upravi nad zabavištem od strane srpske veroispovedne školske vlasti, preko svojih zvaničnih organa.

U poslednjem **sedmom odeljku** propisano je kako da se postojeća zabavišta i rad zabavilja usklade sa ovim predlogom.

Nakon rasprave Opšta učiteljska skupština srpskih verozakonskih učitelja iz Mitropolije karlovačke je 5. aprila 1890.godine jednoglasno usvojila Nacrt Mate Kosovca o zabavištima.

Na osnovu ideja i koncepcije pomenute Uredbe o srpskim veroispovednim zabavištima, koja je bila zasnovana na frebelijanskim osnovama, smatramo da nećemo pogrešiti ako je odredimo kao preteču programa predškolskog vaspitanja u Srbiji. Stoga ćemo pokušati da ovaj dokument tabelarno predstavimo na osnovu utvrđene šeme, radi lakšeg celovitog sagledavanja elemenata programa koje smo kroz ovaj rad pratili i poredili, te na taj način utvrdili karakteristike i razvoj programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
----	----------------------------	---

2.	Teorijska podloga programa	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	–
5.	Tumačenje igre	–
6.	Tumačenje igračaka	–
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	–
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	–
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	–
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+
14.	Evaluacija rada vaspitača	–

Krajem 19. veka reakcionarnost vladajućih slojeva u oblasti školstva bila je sve očiglednija. Vrlo brzo se pristupilo njegovoj kompletnoj reorganizaciji, čiji je cilj bio da se više obrazovanje organizuje za decu iz imućnijih gradskih porodica, koja bi se osposobljavala za buduće činovnike konzervativnih pogleda. Decu iz seoskih i siromašnih sredina trebalo je usmeravati na niže oblike školovanja i pripremu za osnovne delatnosti u privrednom i građanskom životu.

26. VII 1898. godine donet je *Zakon o narodnim školama*, kojim je naredjeno da se u osnovnim školama osnuju zabavišta.. Prema ovom Zakonu narodne škole se dele na niže i više. Prvi stepen nižih škola je zabavište, koje se prvi put zavodi, i osnovna škola koja traje četiri godine. Prema ovom Zakonu zabavišta imaju zadatak da zabavom poučavaju i vaspitavaju mušku i žensku decu od 5-7 godine i da ih pripremaju za učenje u školi. Pohadjanje državnih zabavišta je obavezno za svu decu pomenutog uzrasta.. Prema čl.7 ovog dokumenta ministar prosvete i crkvenih poslova odlučuje u kojim će se mestima o državnom trošku otvarati zabavišta.

Na osnovu ovog Zakona usledile su aktivnosti najistaknutijih prosvetnih radnika na izradi programa rada u zabavištu, koje ima «poglavitni zadatak, da održavanjem srdačne blagosti i roditeljske nežnosti, popuni i potpuno izvede prelaz iz domaćega života i vaspitanja u školski i da zabavom potpuno upućuje decu na rad, red, poslušnost i sve što je dobro.» (iz Programa rada u zabavištu, Beograd, 1899.)

Autor *Srećko Ćunković*, u svom delu «*Školstvo u periodu do I svetskog rata*», ističe da je u ovom periodu prvi put izneto šta i kako treba raditi u zabavištu sa decom predškolskog uzrasta.

Interesantan je podatak do kojeg je došao *Arkadije Varadjanin*, prikupljajući gradju o životu i radu Djordja Natoševića. U drugoj polovini 19. veka, ovaj istaknuti carsko-kraljevski savetnik, nadzornik srpskih škola i lekar, sproveo je uspešnu reformu srpskih osnovnih škola u Austriji, inicirajući stručno-pedagoško osposobljavanje učitelja. Kao reformator Srpske narodne škole, Natošević je preporučivao gospodjama da se udruže i da podižu zabavišta i dadiljišta.

11.3. GRADIVO ZA RAZNA ZANIMANJA SRPČADI, Štamparija Ferdinanda Bitermana i sina, Sombor, 1898.

Iste *1898.godine Milan Stojšić*, profesor Srpske Učiteljske škole u Somboru priredio je i izdao *Gradivo za razna zanimanja srpčadi*. U predgovoru on napominje da «Mučan je posao odhranjivanje deteta, pa ipak kako mati brižljivo pazi na zenicu oka svoga, na čedo svoje, na taj živi dokaz uzajamne ljubavi sa milim joj vojnom... Pa ipak koliko puta baš od samih roditelja dolazi nesreća deteta sa, ili bez njihove krivice,...pokvare dete svoje, da ga posle ni škola, ni crkva, ni društvo popraviti ne može... Svesno se pak vaspitava dete od 3 – 7 godine u za to odredjenim zavodima – zabavištima, gde se oni koji svesno i sistematično utiču na detence, prethodno sprema za svoj poziv.» (Stojšić:1898, 7-8) On ističe ogroman značaj zabavišta za svu decu, posebno za onu čiji su roditelji zauzeti radovima u polju, ali takodje i za decu čiji su roditelji grubi i surovi, razvratni, nemarni, nečisti, čime štetno utiču na telesni i duševni razvoj deteta.

Stojšić dalje napominje da se dete u zabavištu zabavlja «i pri toj zabavi valja da mu se telo očuva i pravilno razvija, a duša da mu se pomalo privikava: da misli pravilno, da čustvuje dobro i plemenito i da hoće ono što je istinito. Sve se ovo pak postizava potrebnim kretanjima tela, vedžbanjem čula i samosvesti, kao organa za razvijanje duševna života, kako bi dete dobrim opažanjem došlo do odredjenih predstava, čistih i jasnih pojmova itd.; razvijanjem ljubavi prema roditeljima, rodbini, okolini starijoj i mladjoj, prema celome čovečanstvu,...» (Stojšić: 1898, 10)

U zabavištu se sa decom rade zanimanja koja su primerena njegovom telesnom i duševnom razvoju i koja su mu zanimljiva. Autor takodje napominje da raznolikost programa, koji se realizuje prema odredjenim propisima, podstiče razvoj snaga i sposobnosti deteta (kroz pobožne i razne druge pesmice, priče, razgovor, poslovice, zagonetke, pitalice, odredjene veštine i pozdrave). U ovom Gradivu Stojšić navodi primere aktivnosti i poslovnih zanimanja, u kojima dete kroz igru samo radi (buket od trave i divljeg cveća, lišće za lepezu,...) Takodje ističe primere aktivnosti za razvoj raznih veština,»radi razvijanja oštroumlja» (izvući prsten ispod lončića, a da se lončić ne dirne; od tri novčića, koji u jednom redu stoje, da srednji dodje na kraj, a da se isti ne dodirne,...) itd.

Mada je svestan nepotpunosti ovog gradiva koje je priredio i izdao, M. Stojšić ističe svoju dobru volju i nameru da prikupi i obradi tekstove za rad sa decom u zabavištu, što do sada nije postojalo. On takodje iskazuje tugu što u tom periodu nije postojalo srpsko zabavište u Somboru

11.4 . ZBIRKA CELOKUPNOG RADA U SRPSKOM VEROISPOVEDNOM ZABAVIŠTU ZA PORODICE, ZABAVIŠTA I ZABAVILJE, «Školski odjek», Novi Sad, 1904 – 1905.

Treba napomenuti da je nakon uspostavljanja buržoasko-parlamentarne monarhije 1903. godine došlo do bržeg razvoja kapitalizma i uspostavljanja većih političkih sloboda. To je uslovalo povoljne uslove za dalji rad na razvoju i unapredjenju školstva. Već 19. IV 1904. godine donet je novi *Zakon o narodnim školama*. Prema ovom zakonu prvi stepen sistema narodnih škola čini zabavište, koje obuhvata decu od 4-7 godina.

U listu «*Školski odjek*», koji je izlazio u Novom Sadu i u to vreme bio zvaničan srpski prosvetno-pedagoški časopis, tokom 1904. i 1905. godine objavljena je ova zbirka, što je sakupila, složila i napisala *Mila K. Maletaški, rođjena Subotin*, osposobljena zabavilja iz sela Turije.

Visokoslavni Školski Savet je na svojoj sednici 9.jula 1903.godine odobrio nastavno gradivo za srpska veroispovedna zabavišta i propisao da se sve veroispovedne zabavilje moraju strogo pridržavati ovog gradiva i po njemu decu voditi i vaspitavati.

U to vreme smatralo se da « Deca koju bojažljivi roditelji u sobi medju četiri zida vaspitavaju, postaju većim delom tupa, bojažljiva, često sebičnosti naklonjena i suviše osetljiva; dočim su iz zabavišta izašla deca većim delom iskrena, slobodna, čija je narav vesela i sveža...U zabavišne je dece medjusobna ljubav i druževnost mnogo razvijenija...» (Maletaški: 17/1904, 260). Zbirka je objavljena u pomenutom listu u brojevima od 17–24, iz 1904.godine i u brojevima od 1–24, iz 1905. godine.

M. Maletaški naglašava da se u narednom periodu mora posvetiti više pažnje radu zabavišta. Ona dalje analizira gradivo za srpska veroispovedna zabavišta, koje je Narodni Školski Savet izdao 1903.godine. Na osnovu svog višegodišnjeg iskustva smatra da se u ovom gradivu nedovoljno obraća pažnja na metodičke postupke i oblike rada sa decom, kao i na mogućnosti njihovog uzrasta. Dalje naglašava da u nastavi mora da se planira postepenost u radu, o čemu se do tada nije vodilo računa, prelazeći od poznatog ka nepoznatom.

Ona dalje konstatuje da je rad veroispovedne zabavilje u zabavištu izizetno težak jer ne postoje uputstva za njihov rad koja bi ih na neki način usmeravale u aktivnostima sa decom. Stoga je M. maletaški pokušala pre svega

da prikupi postojeće gredivo, koje će predstavljati sabrano iskustvo zabavilja, koje je neophodno sistematizovati, a zatim da napiše kratko uputstvo za obradu pojedinih metodičkih jedinica. Pri tome je predložila opšti stalni raspored za jedanaest meseci rada zabavilje (ceo mesec januar je planiran za odmor). Posebno, za svaki predmet je istakla cilj nastave, ono o čemu treba posebno voditi računa u toku realizacije, a zatim je prelazila na metodičku obradu **svakog predmeta**.

U zbirci je takodje istaknuto da se deca u zabavištima, niti nastavna gradja, ne mogu deliti po razredima, nego u dve grupe. Deca od 3 – 4 ½ godine spadaju u prvu grupu, a od 4 ½ - 6 godina u drugu grupu, te se samo tako može deliti i nastavno gradivo.

«N.pr. dete, koje nikad nije išlo u zabavište, te je od 5 godina došlo, manje ima pojma o svemu, nego dete od 4 god. koje je išlo u zabavište, s toga zabavilja ne treba da gleda samo doba godine, već neka decu svakad deli u grupe po razvijenosti uma detinjeg, dakle, neka od njene stručne veštine zavisi u koju će grupu, koje dete doći, i neka prema tome razvija dalje duševne sposobnosti deteta.»

(Maletaški: 17/1904,261)

11.4.1. CILJ I ZADACI ZABAVIŠTA

Cilj zabavišta je da «primljene mališane, kako telesno, tako i duševno, otkloni i sačuva od svake opasnosti» (Maletaški: 17/1904, 260).

U tekstu su dalje istaknuta dva osnovna zadatka zabavišta:

- očuvanje života mališana, radi društva i
- što bolji i razumniji razvoj telesnog i duševnog života deteta, tj. njegovo vaspitanje, koje je po tadašnjim shvatanjima bilo mnogo važnije od prvog istaknutog zadatka.

Bliže određujući cilj i važnost zabavišta M. Maletaški ističe podjednak značaj telesnog i duševnog razvoja deteta u zajednici dece, zabavištu. Ističe da zabavište predstavlja vaspitni zavod u kojem su deca «telesno i duševno očuvana», odnosno gde deca bez obzira na polne razlike i razlike u položaju (staležu) dobijaju iste osnove vaspitanja. Dalje je istaknuto da se deca u zabavištu privikavaju na bogojažljivost, poštovanje roditelja i starijih, uče se tačnosti, redu i radu, od najranijeg uzrasta se pripremaju za društveni život i rad koji ih očekuje kad odrastu. U tekstu se navodi da su ta deca «očuvana od onih grubih reči, pa i od rdjavih primera, koji bi odista nevina srca njihova za navek zarazili» (Maletaški: 17/1904, 261).

U ovom delu teksta M. Maletaški ističe da zabavišta moraju predstavljati sponu izmedju porodice i škole, pri čemu deca svojim ponašanjem indirektno mogu uticati na promene u ponašanju članova svoje porodice.

11.4.2. PREDMETI U ZABAVIŠTU

U tekstu autor obrazlaže sledeće predmete u zabavištu :

1. Nastava o veri
2. Pojanje
3. Jezik i Očigledna nastava
4. Igre
5. Pesme
6. Deklamacije
7. Priče
8. Ručni rad
9. Telesna vežbanja
10. Računska nastava
11. Madjarski jezik

Ovi predmeti se realizuju kroz igru, priče i ručni rad. M. Maletaški naglašava da je «svako ostalo učenje ne samo sporedno, no i štetno.» (Maletaški: 17/1904, 261)

U ovom delu zbirke ona ističe da «Stručnjak ne sme dozvoliti, da se u zabavištu odomaći mehanizam, već svom energijom svojom mora nastojavati, da sve ono, što u zabavištu dete valja da nauči, da se to u igri, priči i veseloj, prijatnoj zabavi nauči, i sve što radi ili uči i da razume. « (Maletaški: 18/1904, 275)

1. Nastavom o veri realizuju se zadaci moralnog vaspitanja dece u zabavištima, što je još 1891.godine zakonski određeno kao osnovni zadatak zabavišta U zbirci je istaknuto da sa ovom nastavom treba odmah početi, «još tako reći u početku t.j. čim je duša detinja toliko razvijena, da razum istinu i dobrotu traži, a to je odprilike u trećoj godini deteta.» (Miletaški: 17/1904, 262)

2.Pojanje na crkveno-slavenskom jeziku, napominje M. Maletaški, treba izostaviti u radu sa decom u zabavištu, jer su za malu decu takvi tekstovi pesama nerazumljivi i ne doprinose njihovoj pripremi za dalje školovanje. Deca treba da uče kraće pesmice na maternjem srpskom jeziku.

3. Jezik i Očigledna nastava imaju za cilj prisvajanje pravilnog govora deteta. Od samog početka rada sa decom treba organizovati očiglednu nastavu u vezi sa zanimljivim pričama, zanimanjem koje je povezano sa dečijim aktivnostima, «n.pr. kada od Frebelovih kocaka ili prutića načine deca kakav predmet, u tom slučaju neka nam isti predmet služi sredstvom vežbanju u razgovoru, t.j.obuci očigledne nastave.» (Maletaški: 18/1904, 276) . Medjutim, M. Maletaški napominje da se dečija pažnja i radoznalost postepeno razvijaju sa uzrastom i stoga se redovna očigledna nastava može organizovati tek sa decom od 4-5 godina. Pri tome treba voditi računa da u početku razgovaramo sa decom

od 10-15 minuta, a kasnije 20-25 minuta, uvek o temama koje oni mogu shvatiti i razumeti (stan, dvorište, bašta, ulica, zanimanja ljudi,...). U zbirci je dalje istaknuto da za očiglednu nastavu treba koristiti prirodna tela, modele i slike.

Autor ističe sledeće dobre osobine očiglednih slika:

- jasnoća u prikazivanju,
- jasno raspoznavanje osobina predmeta,
- prikazivanje samo jednog predmeta ili jedne pojave I
- jasan prikaz koristi ili štete određenog predmeta po čoveka.

Ona dalje naglašava da je vrlo važno prilikom organizovanja očigledne nastave i posmatranja određenih predmeta polaziti uvek od onoga što će najbolje privući pažnju deteta (kod jabuke - okruglina, kod trešnje - boja, kod zvonceta - glas, kod živog stvora - pokret).

M. Maletaški je u ovoj zbirci predložila sledeće korake (postupak) u organizovanju očigledne nastave:

1. "Prikazivanje predmeta i budjenje pažnje prema predmetu,
2. imenovanje predmeta,
3. posebno posmatranje kao pokret, boja, oblik, veličina, tvrdoća ili mekoća, glatkost ili hrapavost, glas, miris, težina, ukus, sastav, vitkost, providljivost, glavni i sporedni delovi, i na posletku položaj i pravac,
4. upotreba, korist i šteta,
5. rasteenje i razvijanje, a kod veštačkih proizvoda način kako se gotove,
6. ponavljanje, sravnjivanje i razlikovanje,
7. izvodjenje moralnih pouka."

(Maletaški: 18/1904, 277)

Na kraju poglavlja o jeziku i očiglednoj nastavi autor iznosi sledeća pravila o kojima treba voditi računa pri ispitivanju očigledne nastave:

- "Odgovori neka su slobodni i jasni, ali ne smeju preći u deranje i vikanje.
- Dete prvo neka misli, i tek po tome neka govori. Nikako se ne sme dozvoliti, da pre odgovori, no što je pitanje dovršeno.
- U početku se valja zadovoljiti i odgovorom od jedne reči, no docnije ih treba navikavati da u potpunim rečenicama odgovaraju.
- Odgovor neka je uvek objektivan. Ako dete ne bi odgovorilo objektivno, valja mu razjasniti i uputiti ga na pravilan i stvaran odgovor.
- Ako vidimo da se dete dugo lomi pri sklapanju odgovora, ispomognimo ga."

(Maletaški: 18/1904, 277)

4. Igre

Pre svega, Mila Maletaški naglašava da je igra deteta prva njegova aktivnost i najmoćnije sredstvo za njegov telesni i duševni razvoj i napredak. Detetu se čini da je ceo život igra i sve što radi, radi kroz igru, usvaja prve pojmove, stiče prve slike o svetu. Ona dalje ističe da se jedino kroz igru "...mališa može,- kako telesno, tako duševno – bez ikakvog i najmanjeg naprezanja spremi za osnovnu školu." (Maletaški: 18/1904, 278)

Autor dalje naglašava da se dečije igre dele u dve vrste:

- **Igre sa igračkama** (mala kola, konj, lutka, Frebelove lopte, kugle, kocke, valjak, prirodna neobradjena sredstva – drvca za zidanje, tablice za slaganje,...)
- **Društvene igre**, kod kojih je sredstvo za igru samo dete, kroz koje se predstavljaju slike iz života, uz pomoć kojih deca stiču iskustva i pojmove. U tekstu se dalje navodi značaj društvenih igara za razvoj pojedinih delova tela, zajedničkih emocija, podstiču decu na tačnost, urednost, ljubav, razvijaju kod njih naviku za dobro i skromno vladanje. Ove igre dele se u četiri podvrste:
 - gimnastičke igre, pri kojima se svi delovi tela kreću i pravilno razvijaju,
 - igre kojima se čula razvijaju,
 - podražavajuće igre u kojima se podražavaju razna zanimanja ljudi, ili postupci nekih životinja i
 - zagonetne igre.

U zbirci autor dalje ističe zahteve koje zabavilja treba da poštuje pri organizaciji pomenutih igara:

1. «decu ne treba goniti i prisiljavati na igru;
2. pri igri valja upotrebiti tih glas, oštrim glasom deca se zbunjuju;
3. igre valja najbrižljivije odabrati;
4. igra ne sme biti po telo deteta opasna;
5. pri razjašnjavanju igara neka su rečenice kratke i jednostavne;
6. najbolje su igre one, u kojima se što manje govori, a što više radi;
7. igru pre svega valja deci protumačiti;
8. manja deca neka igraju kraće, a odraslija veće i duže igre;
9. pri igri, u kojoj se deca živilje kreću, neka se što manje peva;
10. pri igri nastojavati treba da je što veći red.»

(Maletaški: 18/1904, 278)

5. Pesme

Na početku ovog poglavlja M. Maletaški ističe da radost i veselo raspoloženje čovek najbolje i najjasnije izražava pesmom. Stoga dobro odabrane pesme za decu znatno utiču na njihovo raspoloženje, razvijaju im sluh i osećaj za lepo, kako autor ističe, utiču na vaspitanje dece. Medjutim, u suprotnom, ako nisu smišljeno odabrane, pesme mogu štetno uticati na dečiji glas, sluh i ukus, takodje i na njihov moral. Naglašeno je da pri izboru pesama treba paziti na sledeće:

- «neka je pesma po sadržini vesela;
- neka je laka i za dečiji glas udešena;
- arija i reči treba da se slažu, t.j. veseloj ariji, vesele reči, i obratno;
- pre no što bi deca naučila pesmicu, valja ju rastumačiti, da ju deca posve razumeju;
- reči pesmice neka su jednostavne i jasne, t.j. neka su prema dobu i razumu deteta;
- dugo pevati ne treba, a još manje treba decu goniti da pevaju, t.j. deci treba na volju ostaviti, te koje hoće da peva, neka peva, a koje neće ostavimo ga;
- pesma treba da odgovara dečijem glasu,..., sve pak neka su napisane u veselom taktu, jer ozbiljan i tužan takt ne primamljuje dete u tolikoj meri, koliko veseo takt.»

(Maletaški: 19/1904, 295)

6. Deklamacije

U sledećem delu zbirke istaknuto je da deklamacije «oplemenjuju detetovo srce», podstiču umni razvoj i razvoj jasnog, čistog slobodnog govora. Takodje se preporučuje da deklamacije moraju biti razumljive za decu, svaku deklamaciju zabavlja mora prethodno rastumačiti, odnosno slobodnim rečima ispričati, nakon čega je deca «stav po stav na izust nauče». Naravno deklamacije treba da su što kraće, 3 – 4 strofe i pri njihovom izboru treba treba polaziti od okolnosti i godišnjeg doba. Pri deklamovanju deca treba da telo drže pravilno.

7. Priče

Ovo poglavlje autor započinje konstatacijom da dečiju pažnju ništa ne može zadržati kao što to mogu priča i bajka, što je «dečijoj duši najmilija hrana». Polazeći od predmeta kojima se priče bave, autor ih deli u više grupa (priče iz kruga životinja, poučne priče, priče iz dečijeg sveta, priče o istoriji i veri, bajke, anegdote, dosetke, igre rečima, zagonetke).

Ne može se zanemariti tekst koji se odnosi na pravila kojih se vaspitač mora pridržavati pri pričanju priče deci :

- zabavlja treba što jednostavnije da se izražava da bi je deca razumela;

- izbegavati dugo pričanje i veliki broj pojmova;
- rečenice, kao i sama priča, moraju biti kratke;
- da bi se podstakla dečija radoznalost potrebno je u priči označena imena zameniti imenima slušalaca;
- izgovor mora biti čist i jasan;
- treba voditi računa o naglašavanju i načinu govora, npr. ako se ističe radost, glas mora biti veseo, kod bola i tuge govor je tih i žalostan, a kod ljutnje je govor oštar;
- kad god je moguće priču treba prikazati pomoću slika ili predmeta;
- radi podsticanja razvoja dečijeg govora i pamćenja, nakon dva do tri ponovljena pričanja zabavilje, deci treba ponuditi da slobodno, svojim rečima, onako kako su zapamtila, sama pričaju priču;
- pričanje priče uvek treba organizovati kroz igru, a nikako odvojeno od nje.

8. Ručni rad

Na osnovu sopstvenog iskustva autor naglašava da je ručni rad omiljena zabava dece u zabavištu. Ove aktivnosti deli u dve kategorije:

- zanimanja pomoću igračaka, što podrazumeva aktivnosti koje se mogu na različite načine izvoditi i menjati (gradjenje Frebelovim kockama, slaganje pločica, slaganje krugova i polukrugova, pletenje iverja, slaganje prutića, redjanje semenja ili šljunka, crtanje,...)
- pravi ručni radovi, zanimanja koja su postojana (provlačenje i pletenje papira, savijanje papira, posao sa graškom, posao sa ilovačom,...)

U tekstu se dalje govori o značaju ručnog rada za celokupan umni i fizički razvoj deteta. Ručni rad budi dečija interesovanja, vežba mu čulo vida i dodira, privikava ga na rad i čistoću, razvija fizičku snagu kod deteta, volju i ljubav za rad, istrajnost, pažnju i njegova osećanja za lepo. M. Maletaški u delu svoje zbirke (koja je objavljena u listu «Školski odjek br.19/1904.) posebno vodi računa o sledećim uslovima i zahtevima za organizovanje nastave ručnog rada u zabavištu:

- u radionici svetlost mora dopirati do deteta uvek sa leve strane,
- kad je oblačno vreme ručni rad treba izostaviti ili organizovati samo onaj rad koji neće štetno delovati na dečije čulo vida,
- dok deca rade za stolom, treba da sede pravo i da se mnogo ne nagnju ka stolu ili predmetu, tako da im on od očiju bude udaljen bar 20 – 50 cm,
- ručni rad dece treba da se obavlja po instrukcijama zabavilje,
- ove aktivnosti treba organizovati uz prijatan razgovor,
- treba štedeti materijal i deci dati samo toliko materijala koliko mogu i obraditi,
- treba voditi računa o čistoći za vreme i nakon ručnog rada,
- lepše radove deca mogu odneti svojim kućama,
- ručni rad dece ne može trajati više od 20 – 30 minuta.

9. Telesna vežbanja

U daljem tekstu ove zbirke autor ističe da je telesno vaspitanje važno koliko i duševno, jer bez zdravog tela nema ni dugog života. Stoga je neophodno podsticati telesno vaspitanje dece još u zabavištu.

Poseban značaj pridaje gimnastici, koja je od značaja za pravilan telesni razvoj deteta, pri čemu naglašava da najveću vaspitnu vrednost imaju telesna vežbanja.

Za telesno vaspitanje autor preporučuje sledeće igre i vežbanja:

1. gimnastičke igre (društvene igre koje služe pravilnom razvoju pojedinih delova tela i kojima je glavni cilj kretanje, npr. trčanje, skakanje,...),
2. redna vežbanja (koja imaju za cilj «da se dete nauči redu i privikne udruženosti», npr. obrazovanje redova, koračanje, marširanje, stupanje po taktu,...),
3. slobodna telesna vežbanja, bez sprava (koja imaju za cilj da se svaki deo tela naizmenično pokreće i time dete uputi u mogućnosti pravilnog kretanja svakog pojedinog dela tela, npr. pokreti rukama, nogama, glavom, telom,...)
4. telesna vežbanja na spravama, koja preporučuje za školsku decu, jer su opasna i suviše opterećuju decu, stoga gimnastičke sprave ne treba ni unositi u zabavište.

U daljem tekstu ovog poglavlja M. Maletaški daje sledeća uputstva zabaviljama za organizovanje telesnog vežbanja:

- « da je uvek u vezi sa kojim drugim zanimanjem;
- vežbe počnimo uvek sa kojim umerenim pokretom, zatim predjimo na brže i najposle završimo sa najlakšim;
- življe kretanje neka ne zameni odmah mirnoća, no se valja sa decom najpre prošetati malo, da bi se postepeno rashladila;
- posle vežbe deca ne smeju piti vode, niti na hladnu zemlju sedeti,
- pri telesnom vežbanju ne sme se pevati, šta više i kod stupanja (marširanja) samo je umereno pevanje dozvoljeno, jer su pluća pri telesnim vežbanjima već i tako dosta zauzeta;
- redovi neka su smešteni jedni za drugima, a nikako jedni prema drugima;
- deca neka su toliko daleko, da ruke i noge slobodno kretati mogu, bez da jedna drugima smetaju;
- pri vežbanju na komandu paziti treba, da deca sa najvećom brzinom i tačnošću izvršuju, i ne treba se zadovoljiti sa polovnim i neusavršenim pokretima;
- decu treba dotle vežbati svakom prilikom dok se ne zagreju, ali ne valja ni ovde do umora terati t.j. preterivati;

- deca treba da naizmenice vežbaju sve delove tela; najbolje je početi sa vežbanjem ruku, produžiti sa vežbanjem nogu, i završiti sa vežbanjem glave i trupa;
- s decom od 3–4 godine samo gimnastičke i redne igre treba preduzimati, od 4–5 godina pak jednostavna slobodna telesna vežbanja; od 5–6 godina osim napred rečenih, još i neke složene slobodne igre;
- sva telesna vežbanja valja preduzimati pri čistom vazduhu, t.j. leti u vrtu, a zimi u dobro provetреноj dvorani.»

(Maletaški: 20/1904, 308)

10 Računska nastava

Prema uputstvima datim u zbirci, ovaj predmet se ne izučava posebno sa decom u zabavištu, već kroz očiglednu nastavu, ručni rad i igru dece, nabrajajući stvari od 1 – 10.

11. Madjarski jezik

Autor naglašava da u okviru očigledne nastave deca na madjarskom jeziku imenuju stvari i domaće životinje, pri čemu treba voditi računa o pravilnom i čistom izgovoru. Dalje je istaknuto da već predočena uputstva za ostale predmete treba primeniti i u realizaciji ove «nastave».

Nakon što su u zbirci predstavljeni predmeti, njihovi ciljevi i uputstva za rad vaspitača, M. Maletaški u daljem tekstu daje uputstva za njihovu podelu i obradu po drupama i po mesecima, uz obradu većeg dela metodičkih jedinica iz Očigledne nastave, ali i iz ostalih predmeta. Na taj način nudi zabaviljama primere metodskih postupaka za svaki predmet.

Ova zbirka celokupnog rada u srpskim veroispovednim zabavištima, za porodice, zabavišta i zabavilje, koju je sakupila, složila i napisala Mila Maletaški predstavlja dokument kojim su se u narednom periodu rukovodile zabavilje u radu sa decom u zabavištu. Poseban značaj ovom dokumentu daju metodička uputstva koja su sada prvi put za svaki predmet konkretizovana, sa uradjenim uputstvima vaspitaču o čemu da vodi računa u radu sa decom.

Radi daljeg poredjenja, pokušali smo elemente i ovog programa predstaviti tabelarno.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
2.	Teorijska podloga programa	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	+
5.	Tumačenje igre	+
6.	Tumačenje igračka	–
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	–
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	–
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+
14.	Evaluacija rada vaspitača	–

11.5. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO PRVOG SVETSKOG RATA

Praćenjem i predstavljanjem razvoja i karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji za ovaj period, zapažamo da se već u to vreme javilo interesovanje i potreba tadašnjeg društva za otvaranje zabavišta, odnosno da su se dešavale promene u razvoju sistema školstva, čiji sastavni deo je bilo i zabavište. Javila se potreba povezivanja porodičnog i institucionalnog vaspitanja i obrazovanja dece do polaska u školu i njihova priprema za školsko vaspitanje i obrazovanje.

Bez obzira na postojeće reakcionarne snage u društvu, koje su kočile razvoj školstva, kao i materijalne probleme vezane za otvaranje zabavišta, zatim probleme vezane za usavršavanje zabavilja, bilo je ljudi koji su svojim znanjem, iskustvom i produhovljenošću ukazivali na značaj društvenog vaspitanja dece pre polaska u školu i koji su se zalagali za otvaranje zabavišta. Takvi ljudi bili su i tvorci prvih ideja za pripremu plana i programa za rad u zabavištima, što je predstavljalo uputstvo zabaviljama za rad sa decom (M.Kosovac, M.Stojšić, M.Maletaški).

Na samom početku organizovanog predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece u srpskim zabavištima rad je organizovan na frebelijanskim osnovama, pripremajući decu za nastavu u osnovnoj školi. Kao neprocenjivo blago za decu, roditelje i svaku opštinu, u tom periodu smatrali su da zabavišta treba otvarati kada god i gde je god moguće.

Već tada je istaknut značaj adekvatne obrazovanosti i pripremljenosti zabavilja za rad sa decom.

Prema *Zakonu o narodnim školama*, koji je donet 1898. godine, zabavišta su predstavljala prvi stepen nižih škola i otvarana su sa zadatkom da kroz igru, rad i zabavu poučavaju i vaspitavaju mušku i žensku decu i da ih pripremaju za učenje u školi. Interesantno je da je već tada istaknut značaj predškolskog vaspitanja i za decu čiji su roditelji grubi, surovi ili nemarni, odnosno svojim ponašanjem štetno utiču na telesni i duševni razvoj predškolskog deteta.

Kada je reč o prvim programima rada zabavišta, zapažamo da su se njihovi tvorci rukovodili ličnim saznanjima i svojih prethodnika, saradnika, kao i iskustvima iz drugih zemalja. Time su pokušali da u što većoj meri upotpune i konkretizuju ove programe, za koje su već tada smatrali da treba da budu vodilja u radu zabavilje sa decom. Stoga su se prvo javili nezvanični ili poluzvanični programi (M.Stojšić, M. Kosovac), da bi Školski Savet 1903.godine odobrio nastavno gradivo M Maketaški za srpska veroispovedna zabavišta ci propisao da sve zabavilje moraju raditi po njemu. Tada su ovim dokumentom prvi put konkretizovani cilj i zadaci zabavišta, pri čemu je istaknut podjednak značaj telesnog i duševnog razvoja predškolske dece, odnosno povezanosti porodičnog

i školskog vaspitanja. Predpostavljamo da je namera pomenutih autora programa bila da istaknu potrebu jedinstvenog delovanja u odnosu na fizički i intelektualni razvoj predškolskog deteta, odnosno ukažu na značaj celovitog sagledavanja njegovog razvoja. Međutim, verovatno, usled nedovoljnij saznanja o zakonitostima i karakteristikama razvoja predškolskog deteta, još uvek nisu izdvajani ciljevi, zadaci, sadržaji i aktivnosti u odnosu na danas utvrđene aspekte dečijeg razvoja (socio-emocionalni, moralni razvoj, razvoj komunikacije i stvaralaštva).

Mada su u ovom prvom zvaničnom programu utvrđeni predmeti za rad sa predškolskom decom (pojanje, nastava o veri, jezik i očigledna nastava, priče, računski nastava i dr.), istaknuto je da se oni moraju realizovati pre svega kroz igru, postepenim prelaskom od poznatog ka nepoznatom, uz očigledno predstavljanje predmeta i pojava.

Interesantno je da je ovakvim stavovima o organizovanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece prvi put već tada istaknut značaj dečije igre kao jedino moguće i adekvatne aktivnosti za pripremu dece za osnovnu školu. Predpostavljamo da su autori ovih programa želeli da utvrđenom podelom igara ukažu na njihov značaj i mogućnosti u radu sa decom. Međutim, sistematizacija dečijih igara, u odnosu na uzrast, psihofizičke osobenosti dečijeg razvoja i sadržaje rada, u ovim programima nije utvrđena. Takođe, u njima nema tumačenja igračaka niti njihove sistematizacije, nego se kod podele igara one samo nabrajaju, kao mogućnosti u radu sa decom.

Didaktičko-metodička uputstva za rad sa decom, mada su prvi put istaknuta posebno za svaki predmet, u programima nisu precizno utvrđena, nego su istaknuta više globalno, isticanjem dobrih osobina očiglednih slika, koraka u organizovanju očigledne nastave, pravila o kojima treba voditi računa pri ispitivanju dece, zahteva koje zabavlja treba da poštuje pri organizaciji igara. i sl. Termini kao što su «računski nastava», «predmeti», «očigledna nastava» i sl. navode nas na konstataciju da su ovi programi predškolskog vaspitanja i obrazovanja bili vrlo slični školskim. Međutim, uvidom u njihove sadržaje zapaženo je da je vaspitna komponenta više istaknuta od obrazovne.

U ovom periodu zabavljale su se u svom radu sa decom rukovodile postojećom zbirkom celokupnog rada u srpskim veroispovednim zabavištima i nisu smele odstupati od propisanog «nastavnog gradiva», što nas navodi na zaključak da su ideje o predškolskom vaspitanju i obrazovanju toga vreme sputavale njihovu slobodu i kreativnost. Stoga u to vreme nije bilo utvrđenih zahteva, niti adekvatnih mogućnosti za individualno planiranje i programiranje zabavljala.

Vremenska artikulacija aktivnosti ovim programima je utvrđena samo u odnosu na određeni kalendarski deo godine (opšti stalni raspored za jedanaest meseci rada zabavljale), kada su predškolska deca pohađala zabavište, ali određene dnevne artikulacije aktivnosti nije bilo.

Mada je u programu Mile Maletaški predložena metodička obrada svakog predmeta, i dato kratko uputstvo za obradu pojedinih metodičkih jedinica, primeri metoda vaspitno-obrazovnog rada predstavljeni su kroz

pomenute predmete, ali nisu sistematizovane, niti su detaljnije obrazložene njihove mogućnosti i značaj za razvoj predškolskog deteta. Osim što je naglašen značaj društvenih igara, u smislu razvoja pojedinih delova tela kroz fizičke aktivnosti, negovanja zajedničkih emocija i razvoj navika za dobro vladanje, u programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja u ovom periodu ne pridaje se značaj, niti se konkretizuju oblici rada sa decom.

Uvidom u sadržaj programa zapažamo da se u ovom periodu, mada je istaknut značaj predškolskog vaspitanja za svu decu, bez obzira na pol i stalež, ne vodi dovoljno računa o individualnim osobenostima svakog deteta. Metodička uputstva su određena pre svega u odnosu na sadržaje, ne vodeći računa o psihofizičkim osobenostima svakog deteta.

U predstavljenim programima, koji su sačinjeni u periodu od osnivanja prvih predškolskih ustanova do prvog svetskog rata, ne navode se zahtevi za evaluaciju rada vaspitača, čija funkcija postepeno prerasta, od čuvanja dece dok su roditelji na poslu ili dece koja su bez adekvatnog roditeljskog staranja, do njihovog psihofizičkog razvoja i pripreme za nastavu u osnovnoj školi.

Poredjenjem tabelarnih prikaza utvrđenih elemenata za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa, koji su dati na kraju ovih zaključaka, mogu se zapaziti njihove karakteristike i razlike, o kojima je bilo reči.

Kada posmatramo ovako prikazane elemente nameće se konstatacija da je u periodu do prvog svetskog rata razvoj programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, u datim društveno-ekonomskim i kulturnim uslovima doživeo određene promene. Te promene ukazuju na upotpunjavanje i sistematizovanje ciljeva, zadataka, sadržaja i aktivnosti za rad sa decom u zabavištu. Na određen način se postepeno konkretizuju aspekti razvoja ličnosti, mada samo u domenu fizičkog, intelektualnog i moralnog razvoja. Neki sadržaji kojima se tumači igra i danas su aktuelni i prihvaćeni (npr. da je igra osnova razvoja deteta u zabavištu, da se na ovom uzrastu jedino kroz igru može dete pripremati za školu).

Prikupljanjem iskustava o radu sa decom u zabavištu, autori pomenutih dokumenata su postepeno, mada skromno, dopunjavali i konkretizovali didaktičko-metodička uputstva.

Odredjene ideje i predlozi koje su se tada javili u pogledu planiranja i programiranja rada sa decom u zabavištu, i danas su aktuelni i opšteprihvaćeni, tako da mogu naći svoje mesto u važećim programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Redni broj	Elementi za praćenje i poredjenje	1890.	1904-1905.
1.	Društveno-ekonomski uslovi	+	+
2.	Teorijska podloga programa	+	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	–	+
5.	Tumačenje igre	–	+
6.	Tumačenje igračaka	–	–
7.	Nosiovi realizacije programa	+	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	–	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	–	–
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	–	–
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+	+
14.	Evaluacija rada vaspitača	–	–

12. PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA

Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola

Priprema scenskog prikaza «Prolećna igra» dece u zabavištu u Karlovu, današnjem Novom Miloševu (u periodu između 1912-1920.)

DODJITE NAM, LASTE

Dodjite nam, laste mile,
 Kod nas ste i lane bile.
 Nestao je sneg i led.
 Pčela zuju oko cveta
 Vredno, vredno kupi med.
 Vaše gnezdo ispod strehe
 Jošte uvek tamo stoji.
 Ovde sunce toplo greje
 Proleće je, proleće je.
 A i cvetak već miriše,
 Ovde zime nema više.
 Sva se polja već zelene.
 Samo još vas svi čekamo
 Laste naše omiljene.

(Fotografija i stihovi iz zbirke pesama za decu i scenskih prikaza za zabavište, Olge Filipović, rođ. Popov)

(Brankov: 2002,39)

12.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA

Nakon što je Austro-Ugarska 1918.godine izgubila rat i raspala se na nekoliko država, formirana je i nova država južnih Slovena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kao parlamentarna monarhija sa dinastijom Karadjordjevića.

U sastav ove nove, mnogonacionalne države ušle su zemlje i krajevi sa različitim nivoom privrednog i društvenog razvoja, od naturalne privrede, preko ostataka feudalnih odnosa, do već formiranog kapitalizma, sa različitim političko-administrativnim uređenjem, kao i političkim i kulturnim tradicijama.

Ratna razaranja i gubici, koji su naročito pogodili srpski narod, velike privredne teškoće i glad u pojedinim krajevima, predstavljali su veoma nepovoljne početne uslove za razvoj nove države, prosvete i školstva.

Takodje je bila i različita obrazovna struktura stanovništva, sa velikim brojem nepismenih, posebno medju ženama. Čak i u razvijenijim severnim krajevima industrija je bila nerazvijena, a radnička klasa još uvek je bila vezana za selo. Vladala je masovna nezaposlenost medju radnicima, a medju seljacima prezaduženost.

U takvim uslovima pobune seljaka i štrajkovi radnika su bili sve češći, što je u izvesnom smislu plašilo novu vlast, te im je stoga činila ustupke, ali kada god je mogla služila se oružanom silom. Bužoazija, koja je imala vlast u zemlji, bila je medjusobno izdeljena i suprotstavljena na nacionalnoj osnovi, ali uvek udružena kada se trebalo suprotstaviti radničkoj klasi.

Kraljevska vlast je počivala na ideologiji unitarizma i centralizma, čemu je bila podređena i nacionalna politika (ideologija jugoslovenskog unitarizma, «troimeni narod»).

Politički život je bio ispunjen neprestanim borbama i parlamentarnim krizama, a usled velike svetske ekonomske krize, u periodu izmedju 1929. i 1933.godine, i novoosnovana država južnih Slovena prolazila je kroz ekonomsku i političku krizu, što je uslovalo emigriranje stanovništva u druge zemlje, pre svega u SAD.

Pomenute okolnosti u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca odražavale su se i na prosvetnu politiku. Osiromašenim seljacima je bila potrebna dečija radna snaga, te su se odupirali školskoj obavezi njihove dece.

Mada je zvanično proklamovana depolitizacija škole, one su ipak služile vladajućim slojevima kao sredstvo ideološke i političke indoktrinacije.

Postepenim jačanjem progresivnih omladinskih pokreta u zemlji, kao i pojavom novih političkih, kulturnih i pedagoških pokreta u svetu («Nova škola», sovjetska «Radna škola»,...), postepeno su stvarani uslovi za promenu školskog sistema, koji je još uvek bio pod jakim uticajem herbartovske didaktike. Glavni herbartovci kod Srba su bili dr Vojislav Bakić, dr Ljubomir Protić, dr Stevan Okanović i Jovan Dj. Jovanović, čiji su uticaji u to vreme ostavili duboke tragove u tadašnjem školskom sistemu.

1920.godine u Beogradu je novoosnovano Ministarstvo prosvete donelo odluku o stvaranju jedinstvenog prosvetnog područja, prvo za Srbiju i Crnu goru, a potom je školsko zakonodavstvo prošireno i na škole u Banatu, Bačkoj i Baranji. U svim ovim krajevima škole su radile prema *Zakonu o narodnim školama Kraljevine Srbije iz 1904.godine*

Do 1929.godine, u pomenutim uslovima, bilo je vrlo malo, pre svega privatnih, ustanova za vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta. Mreža predškolskih ustanova je bila najbolje razvijena na teritoriji Vojvodine. Prva zabavišta (obdaništa, redje dečiji vrtići) su otvorena u Velikom Bečkereku (današnjem Zrenjaninu), Novom Sadu, Senti, Subotici, Somboru, Vršcu.

Narodna uprava (vojvodjanska vlada) izdala je 1919.godine Naredbu o privremenom uredjenju svih zabavišta, osnovnih i drugih škola, u kojoj su utvrđene sledeće odredbe značajne za predškolske ustanove, a koje su bile pravosnažne sve do drugog svetskog rata.

- 1) sve predškolske ustanove koje su postojale pre rata morale su se održati i
- 2) vaspitno-obrazovni rad u njima morao se obavljati na maternjem jeziku dece.

Ovim odredbama u Vojvodini je održana mreža predškolskih ustanova koje su osnovane pre rata, a takodje su stvorene mogućnosti da sve narodnosti osnivaju predškolske ustanove.

Jula 1919.godine donet je *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o narodnim školama iz 1904.godine*. Prvi jugoslovenski Zakon o narodnim školama donet je 5.decembra 1929.godine, prema kojem se i dalje narodne škole dele na niže i više, s tim što je položaj zabavišta ostao isti u okviru školskog sistema, što znači da su i dalje bila pod upravom određene narodne škole. Za veće gradove i industrijske centre je osnivanje zabavišta bilo obavezno, medjutim, ona su se mogla otvarati i na zahtev opštine ili roditelja, pod uslovom da se u njega upiše za pohađanje najmanje pedesetoro dece.

U tom periodu otvaraju se obdaništa i skloništa. Ove ustanove su prvenstveno imale socijalnu funkciju, dok je pedagoška funkcija bila zapostavljena. Usled društveno-ekonomskih potreba (veliki broj nezbrinute dece bez roditelja, zapošljavanje žena) osobdaništa su brojnija u odnosu na zabavišta, a takodje se otvaraju i razna humana društva i konfesionalne zajednice.

Mada je otvaranje zabavišta teklo sporo i teško, njihov broj i procenat obuhvaćenosti dece bio je najveći u Vojvodini u odnosu na stanje u drugim delovima Srbije. Razmatrajući razvoj predškolskog vaspitanja u Vojvodini do drugog svetskog rata autor dr Lj. Acigan ističe da je tada odnos između broja zabavišta i osnovnih škola bio 20:100, na svakih pet škola radilo je jedno zabavište.

Sa decom su u zabavištima radile zabavilje, koje su se obučavale na kursovima pri učiteljskim školama. U to vreme organizovani su u Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu i Dubrovniku. Već od 1927. godine doneta su Pravila za polaganje praktičnog ispita za zabavilje, koji je podrazumevao državni stručni ispit.

Nakon što je kralj Aleksandar 1929.godine uveo svoju diktaturu, promenjen je naziv države u «Kraljevina Jugoslavija» i zabranjena su sva nacionalna obeležja, kao i delatnost kulturnih i drugih društava na nacionalnoj osnovi. U tom periodu nije promenjena osnovna struktura školskog sistema, osim što su u postojeće zakone i propise unete izvesne izmene u vezi pojedinih stupnjeva i nastavnih programa i pojačan je ideološki uticaj vladajuće klase na nastavnike i učenike. *Zakonom o narodnim školama* iz 1929.godine zabavišta su postala njihov sastavni deo, što je stvorilo povoljnije uslove za razvoj predškolskih ustanova.. Do 1939.godine znatno je povećan broj zabavišta, nešto manje dečijih vrtića, pre svega u gradovima.

Mada je period između 1929. i 1941.godine bio izuzetno težak usled nepovoljnih prilika, pedagoški život je bio bogatiji, raznovrsniji i uspešniji nego do tada. Prosvetni radnici, sprečeni da se slobodno bave političkim i širim kulturnim radom, a na osnovu novih saznanja o pedagoškom životu u razvijenim zemljama, sve svoje potencijale su usmerili na unošenje didaktičko-metodičkih novina u pedagošku praksu vaspitno-obrazovnih ustanova.

12.2. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

U zabavište su primana kako muška tako i ženska deca od navršene četvrte godine, s tim što upis i dalje nije bio obavezan.

Obdaništa su pohađala deca siromašnih roditelja, od 2 čak do 16 godina, sa njima su radili vaspitači i imali su pre svega socijalnu funkciju. Glavni zadatak obdaništa je bio da deci zamene roditeljski dom, negu i ljubav. Iz obdaništa se deca od 4 do 7 godina upućuju u zabavište, a od 7 do 16 godina u osnovne škole. Kada se deca vraćaju u obdanište vaspitači su dužni da im pomažu u izradi domaćih zadataka i pri učenju. Takođe su sa decom pripremali razne svečanosti. Prema Zakonu o narodnim školama iz 1933.godine, vaspitači upućuju decu u primerno vladanje, uče ih lepom ponašanju i oni su njihovi «duhovni vodji». Za zabavište je utvrđen zadatak da sačuva decu od štetnih uticaja i nezgoda, te da unapređuje telesni, duhovni i moralni razvoj. Istaknuto je da decu treba navikavati na život u zajednici i pripremati ih za osnovnu školu, da budu «zdrava, čila i sposobna da primaju onu nastavu koja im se bude davala.»

Pitanje organizacije i sadržaja rada u predškolskim ustanovama nije bilo regulisano prosvetnim zakonodavstvom sve do pred drugi svetski rat. Problemi su rešavani na osnovu dotadašnjih iskustava, odnosno, Frebelova koncepcija dopunjena je iskustvima vaspitača. U Vojvodini su organizovali vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama i na osnovu dotadašnjih saznanja o sistemu rada u ugarskim predškolskim ustanovama do prvog svetskog rata.

U ovakvim ustanovama bio je organizovan vaspitno-obrazovni rad prema *Programu rada u zabavištu iz 1899. godine*, sve do 1940.godine kada je donet novi *Program i način rada u zabavištu*, koji je bio jedinstven na nivou cele države i zasnivao se na koncepciji F. Frebela i M. Montesori. Medjutim, u literaturi nailazimo na podatak da je ovaj program bio objavljen samo u

Prosvetnom glasniku, te nije bio dostupan zabavljama. Istaknuto je da i one zabavilje koje su pratile zbivanja u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, s ciljem da što uspješnije obavljaju svoju delatnost, «nisu bile informisane o postojećem programu, tvrdeći da ga nije ni bilo.» (Kastori-Stanojević 1979,262)

S obzirom da zvaničnog programa rada i metodičkog priručnika za rad zabavilja nije bilo, niti dovoljno stručne literature, one su na osnovu pomenutog postojećeg programa i iskustava, kao i sopstvenih beležaka i zbirki koje su sačinjavali tokom školovanja, samostalno izradjivali planove i programe za svoj rad. To podrazumeva da su samostalno odredjivale način i organizaciju svoga rada.

U to vreme u Vojvodini su pripremljene dve publikacije koje su vaspitači koristili kao metodička uputstva u radu sa decom.

Jedna od njih je «*Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola*», koju je 1935.godine pripremio *Nikola Kirić*. Zatim je sačinio zbirku jedinica zanimanja za rad sa predškolskom decom, a uz svaku se nalazilo metodičko uputstvo. Predgovor za ovu knjigu napisao je tadašnji istaknuti književnik za decu i nastavnik građanske škole *Sima Cucić*.

Interesantno je pomenuti da se ovaj književnik bavio problematikom stanja u oblasti predškolskog vaspitanja. Isticao je da je razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja u stagnaciji i da je neophodno njegovo unapredjivanje, što je bio cilj pripreme i pomenutog Priručnika. Kritikovao je verbalizam, šablonizam i nepostojanje planske vaspitne igre u postojećim zabavištima. U pomenutom predgovoru Priručnika on apeluje na unapredjivanje, «osvežavanje» rada u ovim ustanovama.

Cucić se zalagao za organizaciju rada u zabavištu na Frebelijanskim osnovama. Smatrao je da je Frebelov sistem predškolstva najprihvatljiviji, s obzirom da ističe pre svega *igru* kao osnovnu aktivnost malog deteta kroz koju ono usvaja pojmove i upoznaje se sa sredinom koja ga okružuje, odnosno *samorad*, kojim se ističe značaj ručnoga rada za razvoj predškolskog deteta. Kao što Cucić ističe, Frebelov sistem sadrži i sredstva za obradu gradiva, a to su gestovi, pesme i govor, što vaspitaču predstavlja uputstvo kako se priča za decu može obraditi verbalno (prepričavanjem), zatim dramatizacijom, odnosno njihov sadržaj da se likovno predstavi crtanjem ili slikanjem.

Razmatrajući problematiku razvoja predškolskog vaspitanja u Vojvodini do drugog svetskog rata, dr Ljubica Acigan ističe da je suština ovakvog nepovoljnog statusa predškolstva bila u tada prisutnoj dilemi u smislu da li zabavišta treba tretirati kao samostalne vaspitno-obrazovne ustanove za rad sa predškolskom decom ili kao škole za decu ovog uzrasta. Ona dalje ističe da su U vojvodini tridesetih godina prošloga veka predškolske ustanove radile sa velikim teškoćama, mada su već imale odredjenu tradiciju. Usled nedostatka prostora i opreme i postojeća zabavišta su se zatvarala.

Druga publikacija koja je predstavljala takodje priručnik za rad sa predškolskom decom, a koju su naročito koristile zabavilje severne Bačke i Novoga Sada, je bio pedagoški časopis «*Vaspitanje mališana i obrazovanje*

zabavilja u Madjarskoj – istorija i sadašnje stanje», koji je 1939.godine napisao Pal Drašković. Sadržaj ove publikacije predstavljao je plan i program rada sa decom u vrtićima, takodje na Frebelovoj koncepciji, ali u isto vreme i program rada škola za obrazovanje zabavilja.

12.3. PRIRUČNIK ZA NARODNA ZABAVIŠTA I NIŽE RAZREDE NARODNIH ŠKOLA, Velika Kikinda, 1935.

Ovaj priručnik *Nikola Kirić* je sačinio povodom obeležavanja predstojećeg značajnog jubileja, 100 godina od osnivanja Frebelovog “Dečijeg vrta”, prvog dečijeg zabavišta.

Već smo istakli da je u ovom priručniku sredjeno gradivo za celu godinu u vidu jedinica zanimanja, sa dijaloški obradjenim sadržajem i podelom zaduženja dece po grupama. Celokupan njegov sadržaj predstavljen je kroz 30 tema, koje su razradjene kroz pomenute jedinice zanimanja. U daljem tekstu tabelarno ćemo predstaviti ovaj sadržaj, a zatim dati primer jedne jedinice zanimanja.

Redni broj teme	Tema zanimanja	Jedinica zanimanja	
1.	IGRE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lutka ▪ Lopta ▪ Obruč ▪ Doboš ▪ Truba ▪ Slikovnica 	
2.	VOĆE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Trešnja ▪ Jagoda ▪ Jabuka ▪ Jabukino drvo ▪ Ribizla ▪ Šljiva ▪ Poredjenje šljive i kajsije 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Orah ▪ Orahovo drvo ▪ Priča o orahu ▪ Groždje ▪ Pomorandža ▪ Rošćići ▪ Limun ▪ Voće
3.	ŽIVOTINJE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mačka ▪ Miš ▪ Pas ▪ Krava ▪ Konj ▪ Magarac 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zec ▪ Srna ▪ Veverica ▪ Kurjak

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Konj i magarac ▪ Prase ▪ Jagnje ▪ Koza 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lav ▪ Medved ▪ Lisica ▪ Slon ▪ Majmun
4.	PTICE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pile ▪ Kokoška ▪ Guska ▪ Patka ▪ Čurka ▪ Golub ▪ Paun ▪ Domaće ptice ▪ Lasta ▪ Ševa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Roda ▪ Roda u jesen ▪ Ptice selice u proleće ▪ Vrabac ▪ Sova ▪ Vrana ▪ Orao ▪ Ptice grabljivice
5.	VODOZEMCI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Žaba ▪ Riba ▪ Zmija ▪ Rak 	
6.	BUBE I CRVI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gusenica ▪ Leptir ▪ Pčela ▪ Bube ▪ Puž 	
7.	ČULA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oči ▪ Sluh ▪ Nos ▪ Ukus ▪ Pipanje 	
8.	OBUĆA I ODELO	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cipele ▪ Odelo ▪ Šešir ▪ Zimsko odelo 	
9.	ČISTOĆA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Umivanje ▪ Češljanje ▪ Pranje ▪ Glačanje 	
10.	HRANA I PIĆE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hleb ▪ Mleko ▪ Skorup,sir i maslo ▪ Voda ▪ Meso ▪ Šećer ▪ Jaja ▪ So ▪ Brašno 	

11.	POSUDJE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Čaša ▪ Tanjir ▪ Pribor za jelo
12.	NAMEŠTAJ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stolica ▪ Sto ▪ Ogledalo ▪ Krevet ▪ Orman
13.	DELOVI SOBE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vrata ▪ Prozor ▪ Zid, tavanica i patos
14.	RASPORED KUĆE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Soba ▪ Kuhinja ▪ Komora ▪ Raspored kuće ▪ Kuća
15.	DAN I NOĆ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dan ▪ Noć
16.	PORODICA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ O porodici ▪ Andjeo čuvar
17.	ZABAVIŠTE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ O zabavištu ▪ Dvorište
18.	CRKVA	bez razrade na jedinice zanimanja
19.	DUĆAN	-//-
20.	ULICA	-//-
21.	GRAD	-//-
22.	ŽELEZNICA	-//-
23.	DOMOVINA	-//-
24.	VOJNICI	-//-
25.	KRALJ	-//-
26.	OPADANJE LIŠĆA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Branje cvetnog semana ▪ Jesen
27.	POVRĆE I USEVI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Luk ▪ Peršun ▪ Rotkva ▪ Ren ▪ Krompir ▪ Kukuruz ▪ Paradajz ▪ Krastavac ▪ Grašak, pasulj i sočivo ▪ Kupus
28.	PRIRODNE POJAVE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sneg ▪ Led ▪ Vetar ▪ Božić ▪ Topljenje snega
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Početak proleća ▪ Oranje ▪ Žitno seme

29.	PROLEĆE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bašta ▪ Ljubičica ▪ Djurdjic ▪ Ruža ▪ Lala ▪ Ljiljan ▪ Uskrs
30.	LETO	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gajenje povrća ▪ Kiša ▪ Kiša i duga ▪ List drveta ▪ U šumi ▪ Reka ▪ Kosidba ▪ Žetva

Na osnovu predstavljenog sadržaja ovog priručnika zapažamo da je on dat bez didaktičko-metodičkih uputstava za njegovu primenu. Stoga je pomenuto iskustvo zabavljalo bilo od izuzetnog značaja za planiranje i realizaciju ovih sadržaja u radu sa decom predškolskog uzrasta.

Poredjenje šljive i kajsije

(II grupa)

(Prethodi jedinica zanimanja pod naslovom "Šljiva", za drugu grupu)

"Pogledajte šta mi je u desnoj ruci? A u levoj? Kakve je boje ova šljiva? A kajsija, kakve je ona boje? Šljiva je plava, a kajsija je žuta; je li, dakle, kajsija iste boje kao šljiva? Liči li boja kajsije na boju šljive? Zašto ne? A boja Ankinje marame, liči li na boju šljive? Zašto liči? Da, zato liči, što je Ankičina marama plava, a i šljiva je plava. Kajsijina boja ne liči na šljivinu, jer je kajsija žuta, a šljiva plava. Boja kajsije i šljive razlikuju se među sobom. Zašto se razlikuju boje kajsije i šljive, Mirko? Kakvog je oblika kajsija? Da li je i šljiva okrugla kao kajsija? Dabogme da nije. Nego? ...Duguljasta. Šta tu ima još u zabavištu što je okruglo? Liči li oblik kajsije na oblik šljive? Jelte da ne liči, ne3go... Razlikuju se. Zašto se razlikuje oblik kajsije od oblika šljive? A da li liči oblik lopte na oblik kajsije? Zašto? ta je uradila juče tetka Mara (služiteljka) nožem Ankinjoj jabuci? Šta je sljuštila s jabuke? A ima li šljiva ljusku? A kajsija? Pošto svaka ima ljusku, liče li kajsija i šljiva jedna na drugu? Ko je već jeo šljiva? A kajsija? Kakav je ukus imala kajsija? A šljiva? Ako hoćemo da saznamo kakvog su ukusa šljiva i kajsija, šta treba da činimo s njima? (Damo deci da okušaju šljivu i kajsiju).

Pošto su i kajsija i šljiva slatke, liče li zato jedna na drugu ili se razlikuju? A sad da vidimo šta je u sredini šljive. A ima li kajsija košticu? I jedna i druga imaju košticu, liče li zato jedna na drugu ili se razlikuju? Koliko koštica ima šljiva? A kajsija? Je li koštica kajsije meka ili tvrda? A koštica šljive?"

Na sličan način su sve jedinice zanimanja obradjene kroz ostale teme.

Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola obuhvatao je gradivo za celu godinu, sredjeno u vidu jedinica zanimanja, sa dijaloški obradjenim sadržajem. Mada u njemu nije uradjena teorijska i stručna analiza koncepcije na kojoj se zasnivao rad, što je delimično nadoknadjeno u predgovoru, u literaturi je istaknuto da je ovaj Kirićev priručnik za vreme izmedju dva svetska rata predstavljao značajan doprinos predškolskom vaspitanju.

Mada ovaj priručnik ne predstavlja zvaničan program predškolskog vaspitanja i obrazovanja nego publikaciju i metodičko uputstvo za rad sa decom, namera autora je bila da se izvrši "...regeneracija naših zabavišta. Potrebno je da ih osvežimo...Na taj način ona će postati prava dečija zabavišta, koja će biti dobra pretsprema za narodnu školu." (iz predgovora Sime S.Cucića, nastavnika Gradjanske škole).

Elemente, kojima smo hronološki pratili i poredili razvoj i karakteristike programa, i za ovaj period predstavljamo tabelarno.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
2.	Teorijska podloga programa	+ —
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	—
4.	Aspekti razvoja ličnosti	—
5.	Tumačenje igre	—
6.	Tumačenje igračaka	—
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	—
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	+ —
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	—
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	—
14.	Evaluacija rada vaspitača	—

12.4. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD IZMEDJU PRVOG SVETSKOG RATA I DRUGOG SVETSKOG RATA

U odnosu na period od osnivanja prvih predškolskih ustanova do prvog svetskog rata, u ovom periodu u izvesnom smislu dolazi do stagnacije u pogledu planiranja i programiranja vaspitno-obrazovnog rada sa decom u predškolskim ustanovama. Kao što je već rečeno, zvaničnih programa nije bilo, a kada je i utvrđen 1940.godine, on nije bio dostupan zabaviljama koje su u to vreme radile sa decom.

Društveno- ekonomski uslovi nisu bili ni malo povoljni pre svega za otvaranje predškolskih ustanova, a zatim i za pripremu programa za rad u njima. Mada su se tadašnji mislioci slagali u konstatacijama da dobru teorijsku podlogu programa čini Frebelijanska koncepcija vaspitanja, sa decom u zabavištima se radilo pre svega na osnovu stečenih iskustava zabavilja u toku njihovog školovanja i dotadašnjeg rada.

Izuzimajući sadržaj predgovora Sime S. Cucića, za *Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola*, u ovom dokumentu nisu predstavljeni društveno-ekonomski uslovi za njegovu izradu i primenu. Mada su Nikola R.Kirić i Sima S.Cucić imali nameru, kroz data uputstva zabaviljama, da narodna zabavišta funkcionišu prema idejama F. Frebela, zasnovanim na modernim vaspitnim principima, ovaj priručnik je, po svojoj koncepciji i sadržaju, predstavljao samo uputstvo zabaviljama šta i kako raditi sa decom predškolskog uzrasta. Oni su isticali potrebu da se pitanjima otvaranja i rada zabavišta mora posvetiti više pažnje, jer, kako ističe S. Cucić, naša zabavišta se tretiraju nekada kao škole, a nekada kao zabavišta i zabavilje su mahom prepuštene same sebi u iznalaženju različitih načina rada sa decom predškolskog uzrasta.

Oni su takodje imali nameru da, na osnovu Frebelovih ideja, istaknu značaj dečije igre i njihove samoaktivnosti (“samoradnje”), te da to budu polazne osnove za rad sa decom u zabavištu. Naročito su isticali vaspitnu vrednost igre, kroz koju dete usvaja pojmove i upoznaje se sa spoljašnjom sredinom. Medjutim, u priručniku, osim primera jedinica zanimanja, kojima se kroz ponudjena uputstva i pitanja deci ukazuje na moguće korake u radu sa njima, se ne navode konkretna uputstva za primenu igara i materijala, niti se razmatraju mogućnosti pripreme, organizacije, toka igara, uloge i angažovanja zabavilje, kao ni mogućnosti njihove evaluacije.

Mada je u predgovoru istaknuto da je glavni cilj zabavišta “pomoći detetu da sebe slobodno izradi”, što predstavlja savremenost Frebelovog shvatanja i ideal od koga treba poći u osnivanju dečijih zabavišta, u ovom priručniku nisu dalje razradjeni njihovi zadaci i funkcije. Prema idejama pomenutih autora, gestovi, pesme i govor predstavljaju osnovna sredstva za izvodjenje nastave, čime su ova uputstva zabaviljama bila u velikoj meri slična postojećim školskim programima. Medju odabranim pričama, pesmama za

čitanje, deklamovanje i pevanje i igrama, ima dosta materijala za I i II razred narodnih škola.

Zabavilje su organizovale rad sa decom polazeći od datih uputstava i ličnog iskustva. U to vreme nisu imali mogućnosti, niti su postojali zahtevi, za njihovo individualno planiranje i programiranje rada sa decom.

Mada je ovaj priručnik sredjen u vidu metodskih jedinica, obradjenih dijaloški, u njemu se zabavljama ne daju uputstva za vremensku artikulaciju aktivnosti, niti organizaciju prostora, sredstava i materijala.

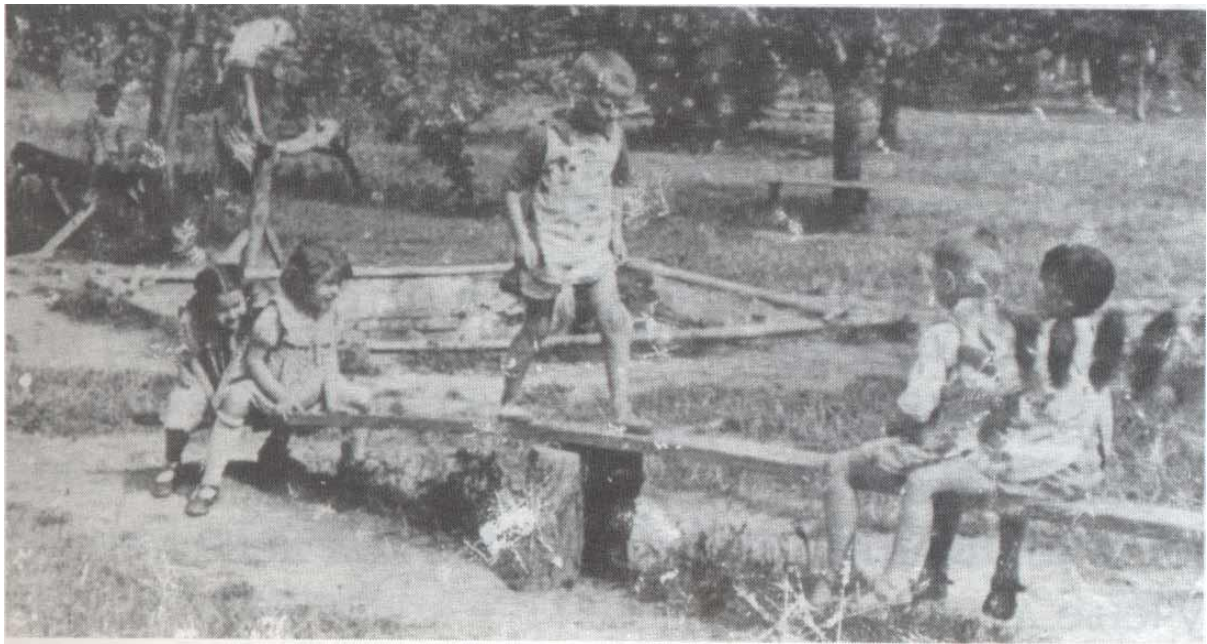
Možemo reći da je ovaj priručnik, mada nije dovoljno razradjen, nudio ideje i predstavljao podsticaj zabavljama da na osnovu ponudjene gradje u radu sa decom ostvaruju utvrdjen opšti vaspitni cilj.

Pomenute publikacije N.Kirića i P.Draškovića, koje su nastale u ovom periodu, predstavljaju izvestan pomak u pripremi metodičkih uputstava za rad sa predškolskom decom. Interesantno je da ni oni, niti bilo koji drugi autor u pripremi ovih i sličnih publikacija u Vojvodini, odnosno Srbiji ne pominju dotadašnja iskustva M. Kosovca, M. Stojšića i M. Maletaški. Ne samo da nije bio rešen status predškolskog vaspitanja i obrazovanja u postojećem sistemu školstva, nego se nisu iznalazile mogućnosti sistemskih i jedinstvenih proučavanja i stvaranja programa za rad sa decom predškolskog uzrasta.

13. PERIOD OD 1945. DO 1958. GODINE

Uputstva vaspitaču dečijeg vrta

Prilozi metodici vaspitnog rada sa decom predškolskog uzrasta

Igra dece u dvorištu prvog dečijeg vrtića na Čukarici – Beograd

(Gavrilović: 2001, 877)

NARODNA PESMICA VEZANA ZA IGRU:

«Kačo, Kačo malena,
Kaćušo moja rodjena,
Prodji, Kačo goricom,
Cupni Kačo nožicom!»

(Uputstva vaspitaču dečijeg vrta, 1948, 55)

12.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1945. DO 1958.GODINE

Period razvoja obrazovanja i vaspitanja od 1945.godine predstavlja jedan od najdinamičnijih perioda i kod nas i u svetu. Na ruševinama nasledja jednog od najnerazvijenijih obrazovnih sistema u Evropi i ratom opustošene školske mreže počeli da se javljaju novi pogledi na mesto i funkciju obrazovanja i vaspitanja u društvu, izgradjeni su novi sistemi i modeli obrazovanja, razvijan je specifičan odnos društva i obrazovno-vaspitne delatnosti u njoj, kao i filozofija izgradjivanja svestrano razvijene ličnosti.

Praćenjem celokupne posleratne izgradnje jugoslovenskog vaspitno-obrazovnog sistema i školstva, zapaža se uzlazna razvojna linija i uspon ove delatnosti. Na osnovama izgradnje socijalističkog samoupravljanja, odnosno specifičnog oblika socijalističke demokratije, u ovom periodu se postavljaju osnove obrazovnog sistema, kojim se nastoje ukinuti posledice dugotrajnog uticaja monopola kapitala, ostaci klasnih odnosa, zaostalost i nedemokratičnost.

U ovom periodu postavljeni su temelji novog obrazovnog sistema, a pravac razvoja obrazovno-vaspitne delatnosti određen je sledećim društvenim dokumentima:

- *Rezolucija III Plenuma CK KPJ, iz 1949.godine,*
- *Opšte uputstvo Vlade FNRJ u školovanje u školama za opšte obrazovanje, iz 1952.godine,*
- *Predlog sistema obrazovanja i vaspitanja u FNRJ i Opšti zakon o školstvu, iz 1958.godine.*

Ovim dokumentima je usmeren razvoj i utvrđena organizacija obrazovno-vaspitanog sistema, na početku razvoja nove Jugoslavije.

Društveno-ekonomsko, istorijsko-kulturno nasleđe i uslovi razvoja jugoslovenskih zemalja bili su veoma različiti, pa su se i polazne osnove za obrazovno-vaspitanu delatnost takodje razlikovale. Nešto povoljnije stanje bilo je u zemljama u kojima je do kraja Prvog svetskog rata vlast držala Austrougarska, jer je u tim zemljama, pod uticajem kapitalističkih društvenih odnosa, se ranije javila svest o značaju znanja za proizvodnju, odnosno zadovoljavanju potreba privredne, upravne i kulturne emancipacije.

U ratom opustošenoj zemlji, nakon oslobodjenja zemlje, započet je proces društveno-ekonomske izgradnje na svim područjima. Nosioci progresa bili su ubedjeni da je uspešna izgradnja zemlje neposredno povezana sa obrazovanjem sve većeg broja različitih stručnih kadrova. Polazeći od idejne i političke usmerenosti čitavog društva, da se ono što pre oslobodi zaostalosti, škole i nastavnici su se maksimalno angažovali u prevazilaženju postojećih problema. Bez dovoljno opreme, učila i udžbenika, sa neadekvatno rešenim pitanjima u vezi nastavnih planova i programa intenzivno se radilo na reformi postojećeg stanja u školstvu, posebno u ustanovama obaveznog školovanja.

Još u toku narodnooslobodilačke borbe utvrđeni su principi za razvoj predškolskog vaspitanja kod nas. Briga o najmladjima je predstavljala prioritet

čitavog društva, uz isticanje vaspitno-obrazovne, zdravstvene i socijalne funkcije predškolskog vaspitanja.

Razvoj ovih ustanova je tekao vrlo neravnomerno, sa čestim prekidima i lutanjima. Mada je kao prioritet utvrđena njihova vaspitno-obrazovna funkcija, bilo je pokušaja da se one tretiraju pre svega kao zdravstveno-socijalne ustanove. Osim teritorijalno-prostornih problema, kadrovskih, zatim problema obuhvata dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, evidentan je bio i problem planova i programa rada sa decom u predškolskim ustanovama. U literaturi nalazimo podatke da su po Srbiji otvarane jaslice za zbrinjavanje dece, dečija obdaništa i odeljenja predškolske dece-zabavišta pri osnovnoj školi, koja su posle oslobodjenja predstavljala prve državne ustanove za decu predškolskog uzrasta. Osnivači ovih ustanova su bili *Antifašistički front žena, Narodnooslobodilački odbori i Organizacije Crvenog krsta*.

Nakon donošenja savezne *Uredbe o osnivanju dečijih jaslica i dečjih vrtića*, 1948. godine, istaknuta je obaveza preduzeće i narodnih odbora da otvaraju ove ustanove. Tada su predškolske ustanove prvi put dobile naziv «dečiji vrtići», čime je, bar formalno, istaknuta njihova vaspitna funkcija.

Kao što ističe dr Ana Gavrilović, osnovni cilj ovih ustanova je bio smeštaj i ishrana dece, dok je učenje pesmica i igara bilo sporedno, u duhu onoga vremena. U njima su bila smeštena deca najčešće od 3 do 12 godina, u okviru dnevnog boravka.

U vezi rada mnogih predškolskih ustanova, za koje se zna da su postojale u tom periodu, nema podataka o programu rada sa decom. Međutim, u literaturi nailazimo na podatke da se «razvijanje umnih sposobnosti i sticanje osnovnih znanja odvijalo kroz upoznavanje dece sa okolinom, kroz maternji jezik i sticanje osnovnih matematskih predstava». (Gavrilović: 2001, 875.)

U tadašnjim novoosnovanim predškolskim ustanovama utvrđene su njihove sledeće delatnosti:

- «vaspitanje predškolske dece do polaska u osnovnu školu;
- pomoć roditeljima, naročito zaposlenim, u zbrinjavanju i vaspitanju dece;
- saradnja sa roditeljima pružanjem stručne pomoći u nezi i vaspitanju dece i
- organizovanje kulturne zabave, igre i zajedničkog života radi doprinošenja daljem vaspitanju dece»

(Gavrilović: 2001, 215.)

Nakon drugog svetskog rata društvene ustanove za rad sa predškolskom decom otvarane su prema sovjetskom modelu. Prevodjena je ruska literatura i iz oblasti predškolske pedagogije (*F.S. Levin-Ščirina, D.V. Mendžerickaja* i dr.), za koju mnogi autori ističu da je, i pored utvrđenih slabosti, imala pozitivan uticaj na rad u dečjim vrtićima u našoj zemlji.

U nedostatku sopstvenih programa rada sa decom predškolskog uzrasta, 1948. godine su sa ruskog jezika prevedena *Uputstva vaspitaču dečijeg vrta*. (Pravila dečijeg vrta). Pedagoški institut Ministarstva prosvete NR Srbije je

ubrzo nakon toga, po ugledu na prevedenu literaturu, štampao *Priloge metodici vaspitnog rada s decom predškolskog uzrasta* (1950.) U predškolskim ustanovama su sa decom radile odgajateljice-vaspitači, prema istaknutim metodičkim uputstvima i prevedenoj literaturi.

13.2. UPUTSTVA VASPITAČU DEČJEG VRTA, «Prosveta», Beograd, 1948

Ova *Uputstva vaspitaču dečijeg vrta*, koja su autori drugačije nazivali i *Pravila dečijeg vrta*, sa ruskog jezika je preveo Radovan Mihailović, u saradnji sa redakcionim odborom, čiji članovi su bili: dr Kosta Grubačić, Radivoje Milovanović i Miloš Janković.

Prema opštim odredbama ovih pravila dečiji vrt je državna ustanova za društveno vaspitanje dece uzrasta od 3-7 godina, koja se osniva sa zadatkom da obezbedi svestrani razvoj i vaspitanje dece. Radi njegovog ostvarivanja u dečjem vrtu :

- a) «brine se o zdravlju dece, obezbedjuje pravilan fizički razvitak i čeličidečji organizam putem organizovanja celokupnog uređenja i načina života u dečjem vrtu, shodno zahtevima higijene, putem sprovođenja zdrave ishrane, potpune i pravilne upotrebe vazduha, vode i sunca, izvođenja igara i fizičkih vežbi i mera za sprečavanje oboljenja;
- b) razvija umne sposobnosti, govor, volju i karakter deteta, ostvaruje umetničko vaspitanje, upoznaje decu sa okolnim svetom putem neposrednog dodira s prirodom i ljudima u raznovrsnim igrama i zanimanjima (crtanjem, pričanjem, čitanjem, muzikom i pevanjem), kao i putem ekskurzija i šetnji;
- c) usadjuje deci navike da se brinu o svojim sitnim ličnim potrebama, higijenske navike, navike za rad, uči decu da pravilno upotrebljavaju stvari, da ih čuvaju i pažljivo rukuju njima;
- d) navikava decu na red, vaspitava kod njih organizovanost, da se lepo ponašaju medju sobom i odraslima, poštovanje prema starijima i ljubav prema roditeljima;
- e) vaspitava ljubav prema otadžbini, prema svome narodu, njegovim vodjama, koristeći bogatstvo zavičajne prirode, narodnog stvaralaštva, svetle događaje iz života otadžbine, pristupačne dečjem shvatanju.»

(Mihailović i sar: 1948, 3-4.)

U ovim *Pravilima dečijeg vrta* je istaknuto da se ovakvim radom deca pripremaju za kasnije uspešno obučavanje u školi i da se roditeljima pruža pomoć u vaspitanju njihove dece u porodici. Rad u dečjem vrtu organizuje se na maternjem jeziku, a odgovornu dužnost vaspitanja dece vrši vaspitač.

13.2.1. STRUKTURA DEČJEG VRTA

U *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* je dalje istaknuto da se grupe dece formiraju prema uzrastu, najviše dva godišta u jednoj grupi (3-4 godine: mlađa grupa; 4-5 godina: srednja grupa; 5-6 godina: starija grupa). Moguće je organizovati i paralelne grupe, kada je u ustanovi veliki broj dece istog uzrasta. Najmladju decu treba izdvojiti u posebnu grupu. Grupa dece broji njih 25.

U zavisnosti od potreba roditelja, deca borave u ustanovi od 10-12 časova. Interesantno je da je utvrđena obaveza dečjeg vrta da za decu čiji roditelji rade u noćnim smenama organizuje i rad noću.

Kada postoje potrebe, u ustanovama se organizuje rad u specijalnim grupama, za decu sa tuberkuloznim oboljenjima .

Deca koja su slepa, nema i gluvonema upućuju se u specijalne dečje ustanove i ne primaju se u dečje vrtove «normalnoga tipa».

Interesantan je podatak da, ako deca ne dolaze u ustanovu u toku pet dana bez opravdanih razloga, smatra se da su napustila vrt i upražnjena mesta treba odmah popuniti.

13.2.2. SLUŽBENICI DEČJEG VRTA

U *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* su posebno utvrđene obaveze i zadaci za sledeća službena lica dečijeg vrta:

- upravnik dečijeg vrta,
- vaspitač,
- muzički rukovodilac,
- lekar,
- negovateljica,
- ekonom i
- pomoćno osoblje.

Vaspitač u dečjem vrtu obezbeđuje pravilno vaspitanje dece i brine se o interesovanjima i potrebama svakog deteta u grupi u kojoj radi. Za ovakav rad on treba da ima raznovrsne sposobnosti: da ume zanimljivo da priča bajku, da peva, igra se sa decom, da modeluje i da crta. Vaspitač je odgovoran za vaspitanje svakog deteta. Takodje je u obavezi da radi sa roditeljima na vaspitanju dece u dečjem vrtu i u porodici i da učestvuje u pedagoškim savetovanjima u dečjem vrtu i na sednicama metodičara grada i šire.

U daljem tekstu sledi prikaz programa sa metodskim uputstvima za njegovu realizaciju.

13.2.3. ZADACI I SADRŽAJ RADA DEČJEG VRTA

Već je istaknuto da je osnovni zadatak dečjeg vrta svestrani razvoj deteta. Da bi se on uspešno realizovao neophodno je da vaspitač dobro poznaje karakteristike i osobine fizičkog, umnog, emocionalnog i moralnog i umetničkog razvoja dece određenog uzrasta. «Prvi i osnovni zadatak dečjeg vrta je da čuva zdravlje deteta i da ga pravilno fizički vaspita.» (Uputstva vaspitaču dečjeg vrta: 1948, 20.)

Osnovna uputstva za praćenje ovih aspekata razvoja data su vaspitaču u ovom dokumentu i on je dužan da ih dobro savlada i da ih se pridržava.

U ovom poglavlju istaknut je da je *igra* aktivnost koja najviše odgovara potrebama dece predškolskog uzrasta i pomaže njihovom razvoju. Posebno se naglašava značaj igara koje izmišljaju sama deca, tzv. *stvaralačke igre*. Takodje se za rad sa decom predlaže organizovanje *igara s pravilima* (pokretne i didaktičke igre).

Sledeći zadatak vaspitača jeste da obezbedi deci «*tesnu vezu s prirodom*», koja je raznovrsna, bogata bojama, zvucima, različitim oblicima života i pruža deci radosti. Upoznajući decu sa prirodom vaspitač upotpunjuje elementarne predstave dece o različitim pojavama u njoj, obogaćuje njihove doživljaje i podstiče ih na raznovrsne aktivnosti. Stoga je neophodno i u dečjem vrtu organizovati kutak prirode, koji se, u zavisnosti od godišnjeg doba, popunjava biljkama i životinjama.

Vaspitač ima zadatak da vodi računa i o negovanju dečjeg govora, da podstiče njegov razvoj i razvoj mišljenja, što predstavlja jedinstven proces. To sistematski čini kroz raznovrsne aktivnosti sa decom: igru, šetnju, modelovanje crtanje, pevanje i sl. Posebno treba voditi računa o pravilnom izgovoru. «*Obavezan je pedagoški zahtev: ispravljati govor deteta, a ne ponavljati njegov nepravilan izgovor. Treba da se primene specijalne vežbe koje pretežno imaju karakter igre.*»(Mihailović i sar.: 1948, 27.)

U dečjem vrtu se organizuju sledeće aktivnosti:

- igre i zanimanja po izboru dece i
- obavezna zanimanja.

Deca u igrama i zanimanjima po njihovom izboru zadovoljavaju svoja individualna interesovanja i potrebe, pri čemu u ovim aktivnostima dete može da bira decu sa kojom će se družiti ili da se igra samo. U ovakvim aktivnostima vaspitač ne sme da guši inicijativu i samostalnost deteta.

Obavezna zanimanja vaspitač organizuje sa celom grupom, u određeno vreme i prema utvrdjenom planu, pri čemu svako dete sistematski i dosledno vodi u saznanjima, od bližeg ka daljem i od lakšeg ka težem. U ovim aktivnostima učešće dece je obavezno.

U *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* je istaknuto da je vaspitač dužan da dobro prouči program, da ga koristi u radu sa decom. «*Neophodno je ne samo planirati, već i svakodnevno polagati računa o svom radu. Ovo polaganje*

računa pomaže vaspitaču da oseti rezultate i nedostatke svoje prakse i da stvori zaključke za dalji rad» (Mihailović i sar: 1948, 31.)

U ovom programu za rad vaspitača za svaku oblast i za svaku uzrasnu grupu utvrđeno je i istaknuto šta dete mora da zna na kraju godine, pri prelasku u stariju grupu. Npr. pri prelasku u srednju grupu, u okviru sadržaja za maternji jezik, dete treba da zna:

- «da izražava svoje molbe i želje rečima, a ne gestovima;
- da zna imena onih predmeta koji su u svakodnevnoj upotrebi i imena pojava iz svoje sredine;
- da govori jasno, glasno, bez vikanja, a kad je potrebno tiho, šapatom;
- da pravilno izgovara glasove u rečima, da pravilno izgovara reči bez premeštanja slogova;
- da upotrebljava reči kulturnog govora: «hvala», «molim», »zdravo»;
- da se navikava da sluša govor svoje sredine.»

(Mihailović i sar: 1948: 55-56.)

Zadaci i sadržaji rada dečjeg vrta dalje se u ovom programu razradjuju posebno za mladju, srednju i stariju grupu, prema šemi koja sledi :

UZRAST DECE	SADRŽAJI PROGRAMA
Mladja grupa Srednja grupa Starija grupa	Osobine uzrasta i zadaci vaspitanja
	Organizacija dečjeg života i vaspitanje njihovog ponašanja
	Raspored dana grupe (mladje, srednje, starije)
	Fizičko vaspitanje (fizičke vežbe, hodanje, trčanje, skakanje, pentranje, pokretne igre, zanimanja pomoću fizičkih vežbi, čeličenje)
	Igre (stvaralačke, didaktičke, konstruktivne)
	Maternji jezik (razgovor, upotreba clike, čitanje, pričanje, didaktičke i pokretne igre)
	Upoznavanje okoline: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Upoznavanje prirode, ▪ Upoznavanje načina života i društvene zajednice, ▪ gra, posmatranje i rad dece prema godišnjim vremenima, ▪ Upoznavanje domaćih i divljih životinja, ▪ Kutić prirode (kutak žive prirode).
	Crtanje, modelovanje i druga zanimanja s materijalom (modelovanje iz ilovače, zanimanje hartijom,nalepljivanje, izrezivanje)
	Muzičko vaspitanje (slušanje muzike i pesme, pevanje, kretanje uz muziku)
	Račun i merenje
	Rad dečijeg vrta s roditeljima: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zadaci rada dečijeg vrta s porodicom, ▪ Putevi i sredstva rada dečijeg vrta s roditeljima, ▪ Individualni rad s roditeljima, ▪ Rad s roditeljskim kolektivom
	Učešće dečijeg vrta u pedagoškoj propagandi medju širokim masama stanovništva

13.2.4. ZADACI VASPITAČA

U *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* su posebno razradjeni zadaci vaspitača za rad sa mladjom, srednjom i starijom grupom dece, povezujući ih sa osobinama određenog uzrasta. Radi lakšeg povezivanja i poredjenja podataka

koji ukazuju na zadatke vaspitanja za različite uzraste dece u dečjem vrtu, te da bi izbegli ponavljanja, u daljem tekstu ćemo ih predstaviti tabelarno.

Uzrast	Zadaci vaspitača
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zaštita dečijeg zdravlja, briga da se osećaju dobro i čilo, borba protiv infekcija, oprezno i razumno čeličenje dečijeg organizma, ▪ razvoj i usavršavanje osnovnih pokreta deteta (hodanje, trčanje, pentranje), ▪ razvoj kulturno-higijenskih navika kod deteta i njegove samostalnosti, ▪ obogaćivanje dečijih utisaka iz života i prirode, razvoj čulnih organa, upoznavanje boja, oblika, veličina i količine,...
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ briga o pravilnom fizičkom razvoju, ▪ čuvanje dečijeg zdravlja i nervnog sistema, sprečavanje infekcija i borba s njima, ▪ vaspitavanje izdržljivosti putem sistematskog čeličenja dečjeg organizma, ▪ razvijanje okretnosti i raznovrsnih pokreta pomoću igara i specijalnih vežbanja, ▪ navikavanje dece da sama sebe neguju, ▪ navikavanje dece na zajedničke igre i zanimanja, da ispunjavaju proste dužnosti pri posluživanju grupe i da budu uljudna,...
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stvaranje uslova za razvoj pravilnih, brzih pokreta i njihova unutrašnja kontrola, vaspitavanjem potrebe za čistoćom, urednošću, ztvrdjivanje kulturno-higijenskih navika, ▪ zadovoljavanje dečije energije koja raste i njihove životne radosti, ▪ razvoj odgovornosti prema zadatom radu i prema svojim obavezama, ▪ navikavanje na punu samostalnost u elementarnom samoposluživanju, ▪ podsticanje razvoja dečje želje za učenjem i njihovih interesovanja za sticanje znanja, razvoj voljne pažnje i pamćenja, sposobnosti da brzo odgovara, povezano priča i jasno izražava svoje misli, ▪ razvoj svesnog stava deteta prema okolini, prema svojim postupcima, vaspitavanje istinitosti, skromnosti i učtivosti, ▪ razvoj umetničkog ukusa kod dece, bogaćenje njihovog stvaralaštva,...

13.2.5. RASPORED AKTIVNOSTI DECE U TOKU DANA

- Ustajanje dece koja noćivaju, jutarnje spremanje (8 časova, a leti 7 časova),
- Skup dece koja dolaze, pregled, igre i zanimanja po izboru (8-9 časova),
- Doručak (9 časova),
- Obavezno zanimanje (9 čas. i 30 minuta),
- Šetnja i igra na vazduhu (10 čas. i 15 min.),
- Ručak (12 čas. i 15 min.),
- Spavanje (13-15 časova),
- Igre i zanimanja – za decu starije grupe obaveno zanimanje (15 čas. i 20 min.),
- Užina (16 časova),
- Šetnja i igre na vazduhu, odlazak dece kućama (16 čas. i 30 min.),
- Večera (19 časova),
- Spavanje dece koja noćivaju (20 časova).

Na kraju ovog *Uputstva vaspitaču dečjeg vrta* dati su prilozi koji mogu pomoći vaspitaču u realizaciji ovog programa (ugledne teme za grupne roditeljske sastanke, repertoar pesama, muzičkih igara, vežbi i igara u kolu- za realizaciju sadržaja muzičkog vaspitanja, literatura za čitanje, pričanje i učenje napamet, spisak sprava neophodnih za pokretne igre i vežbe, spisak igračaka i građevinskog materijala, uredjeja i alata za kutak žive prirode, spisak pribora za samoposluživanje i za rad u domaćinstvu, spisak materijala i sredstava za crtanje, modelovanje i druga zanimanja.

13.3. PRILOZI METODICI VASPITNOG RADA S DECOM PREŠKOLSKOG UZRASTA, 1950. godina

Već je istaknuto da u ovom periodu nije bilo dovoljno stručne literature za rad vaspitača sa predškolskom decom. Osim što su koristili prevedenu sovjetsku literaturu iz oblasti predškolske pedagogije, vaspitno-obrazovni rad organizovali su i na osnovu sopstvenih iskustava u dotadašnjem radu vaspitača, odnosno zabavilja.

U okviru rada na stručnom obrazovanju vaspitača u ustanovama za decu predškolskog uzrasta, *Ministarstvo prosvete NR Srbije* je 1950.godine raspisalo konkurs za obradu sledećih tema:

- Rad na upoznavanju prirode,
- Vaspitanje svesne discipline i
- Vodjenje dnevnika posmatranja razvoja deteta.

Ministarstvo je odabralo ove teme na osnovu postojećeg stanja u tadašnjim predškolskim ustanovama, polazeći od onoga što je vaspitačima predstavljalo najveće teškoće u radu i gde su najviše grešili.

Ovi referati, koje su napisali vaspitači *Olga Timotijević, Ruža Stevanović i Branko Bajić*, predstavljaju prvi pokušaj objedinjavanja i uopštavanja iskustava vaspitača koji su radili sa predškolskom decom u tadašnjoj Srbiji.

«Ovi referati predstavljaju prvi pokušaj uopštavanja iskustava naših trudbenika na predškolskom vaspitanju. verujemo da će ih naši vaspitači pravilno koristiti za proširenje i usavršavanje svoje metodike rada i da će citati iz referata pojedinih vaspitačevima poslužiti kao potstrek da naučno pristupaju pojedinim vaspitnim problemima i metodici njihovog rešavanja.»

(Timotijević, Stevanović, Bajić: 1950,5.)

Na kraju ovog perioda, radi potpunijeg sagledavanja i poredjenja podataka, elemente za praćenje razvoja i karakteristika programa takodje smo predstavili tabelarno.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
2.	Teorijska podloga programa	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	+
5.	Tumačenje igre	+
6.	Tumačenje igračaka	–
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	–
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	–
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	–
14.	Evaluacija rada vaspitača	+

13.4. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD 1945. DO 1958.GODINE

Praćenjem karakteristika i razvoja programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji do 1958. godine, primećujemo da se ono neravnomerno razvijalo u različitim periodima, pre svega u odnosu na teritorijalno odredjenje predškolskih ustanova, a zatim i u odnosu na postojeće planove i programe rada sa decom u njima.

Programi za predškolsko vaspitanje nisu u kontinuitetu proizlazili jedan iz drugog, već su oni uslovljeni društveno-ekonomskim uslovima i stoga su imali različite teorijske podloge (Frebelijanska osnova, ruska literatura za predškolsku pedagogiju). Na osnovu ovakvih stavova javljala su se i različita odredjenja ciljeva, zadataka, funkcija programa, različito se tumače aspekti razvoja ličnosti i vremenska artikulacija aktivnosti u radu sa decom. Didaktičko-metodička uputstva ili nisu postojala ili su predstavljala najčešće rezultate višegodišnjeg iskustva vrednih vaspitača-zabavilja.

Pedagoški mislioci toga vremena, koji su se bavili predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem dece, imali su nameru da istaknu potrebu i značaj organizovanja društvenog vaspitanja dece od 3-7 godina, koje će se organizovati u državnim institucijama, koje prvi put dobijaju naziv «dečiji vrtić», kako bi se obezbedio svestrani razvoj i vaspitanje dece. Ovu svoju nameru konkretizovali su kroz utvrđene zadatke, kojima su ukazali na značaj, pre svega fizičkog, intelektualnog, moralnog razvoja dece, razvoja njihovog govora, volje i karaktera, odnosno njihovih pozitivnih navika. Time su koncepcijom institucionalnog vaspitanja i obrazovanja predškolske dece sadržajnije odredili karakteristike programa rada vaspitača, mada još uvek nije jasno isticana potreba, niti mogućnosti, za individualno planiranje i programiranje, odnosno zanemarena je njegova sloboda i kreativnost u vaspitno-obrazovnom radu sa decom. *Uputstva vaspitaču dečijeg vrta* predstavljala su dokument kojim se odredjiju obaveze i zadaci ne samo za vaspitača u ustanovi, nego i za ostala službena lica (upravnik, lekar, negovateljica, ekonom,...)

U ovom periodu se prvi put odredjuju zadaci vaspitača u odnosu na roditelje predškolske dece, s ciljem da se roditeljima pomogne u vaspitanju dece u porodici.

Rukovodeći se iskustvima sovjetske predškolske pedagogije, autori *Uputstava vaspitaču dečijeg vrta* ukazuju na značaj adekvatne pripreme predškolskog deteta za njegovo kasnije uspešno učenje u školi.

Za razliku od prethodnih programskih orijentacija za rad sa decom predškolskog uzrasta, koje su uglavnom bile nalik na školske programe, od 1945. godine dolazi do bolje razrade programskih uputstava i pokušaja

njihovog prilagodjavanja uzrastu i mogućnostima dece. Međutim, mada se ističe potreba pripreme dece za uspešno obučavanje u školi, uvidom u ponudjene zadatke i sadržaje rada dečijeg vrta stiče se utisak da se u tom periodu u programskim orijentacijama za rad predškolske dece prioritet stavlja na obrazovne zadatke. Ističu se i pojedini vaspitni zadaci (razvijanje navika, karaktera, volje,...), međutim, oni nisu dovoljno razradjeni, niti konkretizovani.

Interesantan je podatak da se u *Uputstvima vaspitaču dečijeg vrta* prvi put naglašava značaj vremenske artikulacije aktivnosti koje se organizuju sa decom u toku dana. Međutim, u njima još uvek nije razradjeno didaktičko-metodičko uputstvo za rad sa decom. Istaknuti su ciljevi, zadaci i sadržaji, ali nedostaje razrada mogućih oblika, metoda i sredstava za rad sa decom, kao i planiranje organizacije prostora, sredstava i matertijala.

Mada pomenuti dokument ne predstavlja zvaničan program predškolskog vaspitanja i obrazovanjanego metodička uputstva za rad odgajateljica-vaspitača, sigurno je da svojim postojanjem daje doprinos konkretizaciji programa za predškolsko vaspitanje i obvrzovanje u Srbiji, za naredni period razvoja.

Hronološkim posmatranjem elemenata za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji do 1958.godine, zapažamo da su u različitim periodima na različite načine konkretizovani određeni programi, odnosno da nije bilo kontinuiteta u njihovom stvaranju. Pripremajući predloge svojih programa, autori se nisu u dovoljnoj meri oslanjali na iskustva svojih prethodnika. Stoga su često u programima u narednom periodu zanemareni određeni sadržaji, mada su kolikotoliko bili razradjeni u programima iz prethodnih perioda i mogli su poslužiti kao dobra polazna osnova za pripremu potpunijih i adekvatnijih programa. Ovu našu konstataciju potvrđuje i tabela u kojoj su predstavljeni elementi za praćenje i poredjenje programa do 1958.godine.

Redni broj	Elementi za praćenje i poredjenje	period do I sv. rata	period između dva sv. rata	period od 1945-1958.
1.	Društveno-ekonomski uslovi	+	+	+
2.	Teorijska podloga programa	+	+	+
			—	
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+	—	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	+	—	+
		—		
5.	Tumačenje igre	+	—	+
		—		
6.	Tumačenje igračkaka	—	—	—
7.	Nosioći realizacije programa	+	+	+

8.	Didaktičko-metodička uputstva	+	+	+
		-		
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	-	-	-
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+	+	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	-	+	-
			-	
12.	Metode vaspitno- obrazovnog rada	+	-	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+	-	-
14.	Evaluacija rada vaspitača	-	-	+
				-

14. PERIOD OD 1959. - 1968. GODINE

Vaspitni rad u predškolskim ustanovama

(Sa priredbe na kraju školske godine,
Dečiji vrtić u Kikindi, 1966.)

BUBAMARA

Bubamaro, evo moje ruke,
Po njoj mili I tamo i amo,
Ne plaši se, dirati te neću,
Mi te, deca, jedva dočekamo,
Samo hoću da ti vidim krila,
Tvoja mila, tvoja lepa krila.

...

(iz Riznice pesama za decu J. J. Zmaja)

14.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1959.DO 1968.GODINE

Izgradnja socijalozma u Jugoslaviji prolazi kroz dva perioda. Administrativni period upravljanja traje od oslobodjenja do 1950.godine, kada dolazi do jačanja uloge države u svim sferama društvenog i privrednog razvoja. Nakon donošenja Zakona o predaji privrednih preduzeća na upravu radnim kolektivima, odlukom Narodne skupštine 1950.godine, započinje drugi period, period samoupravljanja. Državna svojina nad sredstvima za proizvodnju prelazi u društvenu svojinu. Od 1953.godine radničko samoupravljanje je uvedeno i uneproizvodne radne organizacije.

U ovom periodu primećen je napredak privrede i istaknuta je potreba nove ekonomske politike, čime je životni standard ljudi bio poboljšán, negde do 1961. godine, kada počinje stagnacija privrednog razvoja zbog velikih ulaganja. U to vreme, Ustavom iz 1963.godine, poznatijim pod nazivom "Povelja samoupravljanja", ozakonjene su velike društvene promene u zemlji i dotadašnji naziv države (FNRJ) je promenjen u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

Intenzivno su vršene pripreme za veliku privrednu i društvenu reformu, koja je usledila 1965.godine, a imala je za cilj povećanje produktivnosti, otklanjanje gubitak, smanjenje uvoza, povećanje izvoza, tehničko-tehnološko usavršavanje proizvodnje i sagledavanje potreba koje treba zadovoljiti u cilju adekvatne kadrovske reprodukcije. Međutim u nepovoljnim društvenim uslovima (sukob interesa onih koji upravljaju preduzećima i rukovodećih partijskih i državnih kadrova), reforma je delimično sprovedena i privredni razvoj Jugoslavije je usporen, čime je društvena kriza početkom 70-tih godina prošloga veka još više produbljena.

Početkom 60-tih godina bilo je jasno da su suštinska pitanja društva i obrazovanja do tada samo površno razmatrana. Stoga je bilo neophodno sačiniti celovit dokumenat kojim bi se utvrdili pravci celovite transformacije obrazovno-vaspitanog sistema. Izrada takvog dokumenta započeta je nakon usvajanja pomenutog Ustava iz 1963.godine. Upravo sa reformom privrede i izradom reformskih dokumenata odvijao se i rad na parcijalnim poboljšanjima sistema.

Do 1970.godine u svim tadašnjim republikama i pokrajinama Jugoslavije izvršene su revizije zakona o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, mada još uvek nisu bili konstituisani osnovni idejno-naučni pogledi na mesto obrazovanja i vaspitanja u samoupravnom socijalističkom društvu. Razmišljalo se i o integrisanju predškolskog vaspitanja u sistem vaspitanja i obrazovanja, sa ciljem da se sva deca starijeg predškolskog uzrasta vremenom obuhvate predškolskim vaspitanjem, kako bi se pripremila za polazak u školu i preuzimanje složenih društvenih obaveza.

Kroz čitav ovaj period učinjeni su napori da se utvrdi što kompleksnija kritika stanja u području obrazovanja i vaspitanja, koja je bila usmerena na

rasvetljavanje problema u području društveno-ekonomskih odnosa i izgradnje sistema vaspitanja i obrazovanja, odnosno njegove nove koncepcije. Na osnovama društvene kritike u narednom periodu su utvrđeni osnovni pravci razvoja i podruštvljavanja vaspitno-obrazovne delatnosti.

14.2. VASPITNI RAD U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA, “Savremena škola”, Beograd, 1959.

Pedagoški aktiv Škole za vaspitače u Beogradu (čiji članovi su bili sledeći profesori: Milana Perišić, Milena Lovrić, Milanka Skočajić, Nada Radović, Nada Djurić, Vera Josifović, Božidar Stefanović i Srećko Čunković) školske 1958/59. godine je pristupio izradi uputstava za rad u predškolskim ustanovama, pod nazivom *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama*. U to vreme proslave desetogodišnjice svoga rada i postojanja, u školi se javila ideja da se sistematišu i detaljnije obrazlože osnovna pitanja vaspitanja dece predškolskog uzrasta. Kao polaznu osnovu koristili su već postojeća *Programsko-metodska uputstva za rad u predškolskim ustanovama* iz 1952.godine, koja je sačinila *Predškolska sekcija Pedagoškog društva i Udruženja vaspitača NR Srbije*.

Napominjemo da prema *Zakonu o dečijim vrtićima iz 1957.godine* (“Službeni glasnik NRS” br.28 od 29. juna 1957.godine), dečiji vrtići se osnivaju kao organizovana pomoć društva porodici, u cilju podizanja i vaspitanja dece do dolaska u školu, odnosno da kroz igru i različita zanimanja izgradjuju osnovu za njihovo dalje vaspitanje i na taj način pomažu roditeljima. U pomenutom Zakonu istaknuto je da dečije vrtiće mogu osnivati narodni odbori opština, privredne i društvene organizacije stambene zajednice i grupe gradjana, uz prethodnu saglasnost saveta nadležnog za poslove školstva narodnog odbora opštine. Pomenuti osnivač može doneti odluku i o ukidanju dečijeg vrtića.

Na samom početku ovih uputstava ističe se značaj predškolskog uzrasta, koji obuhvata period od 3.-7. godine života, za celokupan razvoj pojedinca, raznovrsnih interesovanja, visokih intelektualnih sposobnosti, sa naučnim pogledom na svet, emocionalno stabilne, pozitivne i karakterne ličnosti.

Autori ukazuju na činjenicu da ono što se u predškolskom periodu izgradi postaje presudno za dalji razvoj i često ostaje za ceo život. Stoga predškolskom detetu treba posvetiti izuzetnu pažnju, kako bi njegov dalji razvoj i vaspitanje bilo zasnovano na zdravim osnovama i dalo pozitivne rezultate.

Daljim razmatranjem problema organizovane društvene brige o deci, u ovom programu je istaknuto da dečije ustanove predstavljaju prirodnu dopunu savremenoj socijalističkoj porodici u novim uslovima. Autori ukazuju na potrebu da u sistemu socijalističke demokratije roditelji sami učestvuju i upravljaju svim oblastima života., što predstavlja polazne osnove za otvaranje predškolskih vaspitnih ustanova. To su bili dečiji vrtići različitog tipa (sa radom u toku cele godine, sezonski, celodnevni boravak, poludnevni boravak, sa ishranom i bez ishrane i dr.) Pomenuti autori dalje ističu da ove ustanove

doprinosu izgradjivanju osnova moralnog lika predškolskog deteta, njegovog socijalnog ponašanja, odnosno izgradjivanju društvene svesti i društvenog ponašanja deteta.

U delu programa u kojem je istaknuta potreba društvene brige o predškolskoj deci pomenuti saradnici ukazuju na potrebu da se vaspitanje dece u predškolskim ustanovama ostvaruje prema zahtevima pedagoške nauke, pri čemu se vodi računa i o pedagoškom prosvetivanju roditelja, u funkciji jedinstvenog delovanja na dete.

U uputstvima je navedeno da je društveno vaspitanje dece predškolskog uzrasta, a time i društvena briga o njima, neophodnost i potreba roditelja i dece.

14.2.1. CILJ I ZADACI PREDŠKOLSKOG VASPITANJA

Cilj predškolskog vaspitanja određen je društvenim odnosima u datom periodu, odnosno razvojem socijalističkih društvenih odnosa, uz stalno proširivanje i produbljivanje socijalističke demokratije. Utvrđen je opšti cilj vaspitanja: “ *pun i svestrani razvitak ličnosti koja će slobodno i konstruktivno delovati na radu i u društvu.* ” (Vaspitni rad u predškolskim ustanovama: 1959, 12)

Polazeći od jedinstvenosti cilja vaspitanja u svim etapama razvoja vaspitanika, kada je reč o predškolskom vaspitanju istaknute su određene specifičnosti, polazeći od potreba dece ovog uzrasta da imaju radosno detinjstvo, odnosno njihovih psihofizičkih mogućnosti za izgradjivanje osnova za dalje socijalističko vaspitanje i obrazovanje.

Iz ovako određenog cilja vaspitanja proizilaze zadaci u okviru sledećih aspekata razvoja ličnosti:

- fizičkog,
- moralnog,
- intelektualnog i
- estetskog vaspitanja predškolskog deteta.

Zadaci predškolskog vaspitanja sastoje se u sledećem :

1. postavljanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji,
2. formiranje osnovnih elemenata moralnog lika deteta,
3. potpomaganje razvoja umnog snaga deteta,
4. razvijanje elementarnog estetskog doživljavanja i izražavanja.

Svaki od ovih zadataka konkretizovan je kroz jasno definisane zadatke u pogledu dečijeg razvoja i usavršavanja.

14.2.2. SADRŽAJ VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sadržaj vaspitno-obrazovnog rada izložen je u okviru sledećih oblasti:

- Fizičko vaspitanje,
- Upoznavanje sa prirodom i društvom,
- Negovanje i razvijanje govora,
- Sticanje matematskih pretstava,

- Razvoj muzikalnosti,
- Negovanje crtanja i modelovanja,
- Uveštavanje u radu sa raznim materijalom,
- Formiranje osnova moralog lika.

Napomenuto je da rad sa decom u predškolskim ustanovama podrazumeva jedinstveno delovanje u okviru različitih aktivnosti i stoga nije moguće strogo deliti oblasti. Vaspitač je dužan da, kada je god moguće, koristi sve mogućnosti date situacije i da svestrano utiče na dečiji razvoj.

Fizičko vaspitanje

Na osnovu određenih zadataka, o kojima je već bilo reči, sadržaji rada za oblast fizičkog vaspitanja utvrđeni su i raspoređeni za mladju, srednju i stariju grupu, u funkciji jačanja mišićnih grupa i razvoja osnovnih oblika kretanja.

SADRŽAJI RADA FIZIČKOG VASPITANJA		
Mladja grupa	Srednja grupa	Starija grupa
<ul style="list-style-type: none"> • jačanje mišića ledja, • jačanje mišića trbušnog zida, • jačanje mišića stopala, • hodanje i ravnoteža, • trčanje, • poskakivanje i skakanje, • provlačenje, puzanje i penjanje, • kotrljanje, hvatanje, bacanje i gadjanje, • igre. 	<ul style="list-style-type: none"> • jačanje mišića ledja, • jačanje mišića trbušnog zida, • jačanje mišića stopala, • hodanje i ravnoteža, • trčanje, • poskakivanje i skakanje, • provlačenje, puzanje i penjanje, • kotrljanje, bacanje, hvatanje, gadjanje, • igre. 	<ul style="list-style-type: none"> • jačanje mišića ledja, • jačanje mišića trbušnog zida, • jačanje mišića stopala, • hodanje I ravnoteža, • trčanje, • poskakivanje I skakanje, • provlačenje, puzanje i penjanje, • kotrljanje, bacanje, hvatanje i gadjanje, • igre, • sankanje, smučanje, klizanje, • igre u vodi.

Upoznavanje sa prirodom i društvom

Polazeći od prosečnih uslova sredine, optimalnih interesovanja deteta predškolskog uzrasta za prirodne i društvene pojave, njegovih mogućnosti shvatanja i vaspitnih zadataka o kojima je bilo reči, u okviru prirode i društva je predviđena realizacija sadržaja, posebno za mladju, srednju i stariju grupu, u okviru sledećih oblasti:

- biljni svet,
- životinjski svet,
- geografski pojmovi i prirodne pojave,
- sopstveni organizam i stvari lične upotrebe,
- roditeljska kuća, život i rad u porodici,
- predškolska ustanova, život i rad u njoj,
- mesto i bliža okolina,
- zanimanja ljudi,
- društveni život.

U daljem tekstu ovih uputstava za svaku oblast navode se saznanja koja deci mladjeg, srednjeg i starijeg uzrasta treba ponuditi, a koja će ona usvajati prema svojim mogućnostima i interesovanjima.

OBLAST	SAZKANJA
BILJNI SVET	cveće povrće voće žita listopadno drveće zimzeleno drveće trava
ŽIVOTINJSKI SVET	sisari ptice ribe i vodozemci gmizavci i mekušci insekti
GEOGRAFSKI POJMOVI I PRIRODNE POJAVE	godišnje doba sunce, mesec, zvezde magla, oblak, kiša, sneg, grad povetarac, vetar, oluja munja, grom, duga potok, bara, reka, jezero, more ravnic, brdo, planina grad, selo poplava, požar
	glava, oči, uši, nos, usta, zubi, jezik, kosa, čelo, brada, obrve, trepavice vrat, grudi, ledja, ramena, stomak ruke, prsti, nokti, noge, koleno, peta

SOPSTVENI ORGANIZAM I STVARI LIČNE UPOTREBE	povrede, bolesti, održavanje čistoće tela, zdravstvene mere delovi i vrste odeće i obuće za dečake i devojčice torba, maramica, peškir, sapun, češalj, četka, pasta za zube, šnala itd.
RODITELJSKA KUĆA, ŽIVOT I RAD U PORODICI	svako dete treba da zna adresu svoje kuće imena članova porodice i zanimanja prostorije u kući nameštaj, posebno za svaku prostoriju, kao i ostali inventar, rublje, posudje i dr., njihova namena, korišćenje i održavanje rad članova porodice u kući, svakodnevni povremeni i sezonski dvorište i bašta sa uređajima rodjaci i susedi praznici u porodici
PREDŠKOLSKA USTANOVA, ŽIVOT I RAD U NJOJ	prostorije u ustanovi osoblje i njihov rad za decu nameštaj i ostali inventar u svim prostorijama instalacije predmeti za upotrebu u igri, zanimanjima, poslovima dvorište, igralište, bašta, uređenje, objekti, korišćenje
MESTO I BLIŽA OKOLINA	ime mesta stanovanja, adresa kuće i ustanove javni objekti (škola, bioskop, pozorište, apoteka, pošta, bolnica i dr.) ulice kroz koje deca prolaze, glavne ulice, trgovi, način kretanja ulicama, saobraćajni znaci, javne instalacije saobraćajna sredstva pijaca, prodavnice, novac parkovi i spomenici bliža okolina (livada, šuma, reka, igralište i dr.)
ZANIMANJA LJUDI	zanati razne službe saobraćajne službe rad radnika intelektualna zanimanja vojne službe
DRUŠTVENI ŽIVOT	praznici i proslave (društveni, sezonski, lokalni) život druga Tita i drugih zaslužnih ljudi, događaji iz NOB u zavičaju i JNA čuvanje reda – milicija socijalistička izgradnja u zavičaju život i rad ljudi iz raznih krajeva naše zemlje

Negovanje i razvijanje govora

U uputstvima za vaspitni rad u predškolskim ustanovama ističe se višestruk značaj govora za sveukupni razvoj i formiranje ličnosti deteta (razvoj svesti, lako sporazumevanje sa okolinom, zadovoljavanje interesovanja, uključivanje u društveni život, usvajanje bogatstva nacionalne kulture, razvoj osećanja i smisla za lepo i dr.)

Interesantno je zapažanje autora, do kojeg su došli na osnovu raspoložive literature, da su godine predškolskog uzrasta najznačajnije za razvoj govora i da pravilno govore samo oni koji su to naučili u ranom detinjstvu. Neophodno je da vaspitači posvete posebnu pažnju negovanju i razvijanju govora kod predškolske dece, odnosno njihovog maternjeg jezika, pri čemu se radi na ostvarivanju sledećih osnovnih zadataka:

- sistematski proširivanje dečijeg rečnika,
- usavršavanje dečijeg govora,
- odstranjivanje govornih nedostataka.

Iz ovih zadataka proizilaze specifični zadaci koje kontinuirano treba ostvarivati u radu sa decom.

OSNOVNI ZADACI	SPECIFIČNI ZADACI
Proširivanje dečijeg rečnika	stvarno bogatiti dečiji rečnik novim rečima, pretvarati pasivni dečiji rečnik u aktivni, vežbati decu da se služe najvećim brojem reči koje poznaju i razumeju, utvrđivati pravilna značenja reči.
Usavršavanje dečijeg govora	usavršavanje dečijeg izgovora i pravilnosti izlaganja, negovanje izražajnog i slikovitog govora, stvaranje kulturnih navika u vezi sa govorom.
Odstranjivanje govornih nedostataka	kada je reč o organskim defektima govornih organa (nepravilan raspored zuba, rascepljene usne, nepravilna gradnja nepca, izraštaji u nosu), u saradnji sa roditeljima uputiti dete lekaru specijalisti, koji će preduzeti odgovarajuće mere, ako su uzroci psihičke prirode (pogrešni postupci prema deci, pretrpljeni strah), pre svega tačno ih utvrditi, a zatim stvoriti uslove života koji će dovesti do njihovog otklanjanja, u slučajevima pogrešnog govornog vaspitanja u porodici (rdjav govorni primer u porodici), nastojati da se nedostatak otkloni odgovarajućim vaspitnim merama.

Sticanje matematičkih predstava

Radi potpunijeg sagledavanja svega što dete okružuje, podsticanja razvoja njegovog logičkog mišljenja, na predškolskom uzrastu kod njega je razvijati osnovne matematičke predstave.

One obuhvataju sledeće oblasti:

- upoznavanje brojnih količina,
- razlikovanje veličina i početno merenje,
- upoznavanje osnovnih geometrijskih oblika,
- razvijanje osnovnih predstava o prostori u vremenu.

Sadržaji po ovim oblastima dati su posebno za mladji, srednji i stariji uzrast.

Razvoj muzikalnosti

U uputstvima je istaknuto da muzika treba kontinuirano da prožima svakodnevne aktivnosti i život dece, pri čemu muzičko vaspitanje treba povezivati sa igrom i pokretima dece. U cilju podsticanja i razvoja muzikalnosti kod predškolske dece istaknuti su sledeći zadaci:

- decu treba učiti pesmama i upoznati ih sa elementima muzike: ritmom, melodijom, dinamikom, a preko slušanja muzike i sa harmonijom.,
- upoznati ih s tonom, njegovim osobinama (trajanje, visina, jačina i boja) i pauzom,
- naučiti ih pravilnom disanju kao uslovom pravilnog i izražajnog pevanja,
- ukazati deci na pravilno držanje tela pri pevanju

U daljem tekstu posebno su predloženi sadržaji i vežbe za mladju, srednju i stariju grupu, u okviru sledećih aktivnosti:

- pevanje,
- slušanje muzike,
- muzika i pokreti,
- sviranje na ksilofonu i ritmičkim instrumentima

Negovanje crtanja i modelovanja

Autori uputstava za vaspitni rad u predškolskim ustanovama ukazuju na značaj crtanja i modelovanja dece ovog uzrasta, što predstavlja najtipičniji oblik njihovog izražavanja i stvaralaštva. Kroz ove aktivnosti moguće je ostvariti sledeće zadatke:

- usavršavanje sposobnosti posmatranja svega onoga što ih okružuje, uočavanjem oblika, boja, proporcija i položaja u prostoru,

- razvijanje sposobnosti jasnog i jednostavnog grafičkog, kolorističkog i plastičnog prikazivanja,
- razvoj smisla za kombinovanje i kreiranje lepog,
- jačanje stvaralačkih potencijala,
- formiranje radnih navika,
- stvaranje uslova za osnovno poznavanje umetnosti,
- ovladavanje upotrebom pribora za crtanje i modelovanje, nastojati da se postignu konkretnija ostvarenja,
- vežbanje i jačanje mišića ruku i šake kroz šaranje i modelovanje,
- potpuno savladavanje elemenata crtanja i modelovanja, njihovo sredjivanje i povezivanje u jednostavne ilustracije.

Predloženi sadržaji rada na negovanju crtanja i modelovanja prilagodjeni su uzrastu dece i posebno predloženi za mlađji, srednji i stariji uzrast, uz ponudjena odgovarajuća sredstva za rad u zatvorenom (soba), odnosno otvorenom prostoru (dvorište, park, polje).

Uvežbavanje u radu sa raznim materijalima

Predškolsko dete voli da se igra, odnosno radi raznim materijalima i da ih uobličava, pri čemu želi da nešto podražava ili da ostvari svoju zamisao. U uputstvima je istaknuto da ovu njegovu sklonost treba podržavati i razvijati, pri čemu se ostvaruju sledeći zadaci :

- zadovoljavanje dečije potrebe za aktivnošću i samostalnošću,
- razvoj intelektualnih i voljnih sposobnosti,
- formiranje radnih navika,
- negovanje dečijeg stvaralaštva,
- razvijanje i negovanje osećanja zadovoljstva postignutim rezultatima,
- kroz neposredno upoznavanje sa raznim materijalima, usvajanje procesa i načina rada i ovladavanje elementarnim tehnikama, predškolsko dete se uvodi u osnove opštetehtičkog obrazovanja, sa kojim se sreće u osnovnoj školi.

U predškolskoj ustanovi u okviru raznovrsnih aktivnosti deca rade sa različitim materijalima :

- rad sa hartijom i kartonom,
- rad sa prirodnim materijalima,
- rad sa vatom,
- rad sa koncem i tkaninama,
- rad sa ostalim materijalima.

U tekstu se dalje navode forme rada u okviru izabраниh materijala.

MATERIJAL	FORME RADA
Hartija i karton	presavijanje hartije rad sa krep – papirom nalepljivanje izrezivanje preplitanje – tkanje rad sa kartonom
Prirodni materijal	rad sa sirovim plodovima rad sa suvim plodovima rad sa semenjem rad sa kukuruzovinom i šašom rad sa rafijom, slamom, prućem i drvcima
Vata	kombinovanje sa koncem kombinovanje sa šiškama, jajima, papirom, grančicama rad sa obojenom i belom vatom
Konac i tkanina	kombinovanje sa raznim semenjem (seme od bundeve, kesten, šir, slama) rad na kartonu šivenje

Na kraju se u ovom delu uputstava nude mogućnosti za rad sa ostalim materijalima (perje, lišće, kamenčići, polivinil, sundjer, razne kutije i kutijice, kalemovi, vuna, zatvarači, pluta, koša, perle i dr.)

U okviru organizovanog rada predškolske dece sa raznim materijalima istaknuto je da ne treba praviti razliku između dečaka i devojčica.

Formiranje osnova moralnog lika

Kada je reč o moralnom vaspitanju predškolskog deteta ono podrazumeva stalno i svakodnevno delovanje na svakom mestu, u svako vreme i u svim formama rada predškolske ustanove.

Za formiranje osnova moralnog lika i ponašanja deteta ponudjene su mogućnosti koje postoje u dnevnom boravku u ustanovi, kroz različite aktivnosti:

- dolazak i odlazak dece,
- slobodna zanimanja,
- doručak, ručak i užina; spavanje,
- obavezna zanimanja,
- igra,
- šetnje, izleti i posete,
- kutak žive prirode,
- priredbe i svečanosti,
- pozorište lutaka i senki,
- boravak u ustanovi.

Kroz pomenute aktivnosti ostvaruju se raznovrsni *zadaci moralnog vaspitanja dece predškolskog uzrasta*, kao što su:

- razvijanje pozitivnih higijenskih, radnih navika i navika kulture ponašanja,
- razvijanje inicijative i samostalnosti, upornosti, istrajnosti, smelosti i hrabrosti kod savladavanja teškoća,
- stvaranje uslova za uklapanje u kolektiv, pridržavanje discipline međusobna kritika i samokritika, razvijanje takmičarskog duha i borbenosti za kolektivni uspeh,
- razvijanje drugarstva, saradnje i uzajamne pomoći,
- razvijanje disciplinovanosti, poštenja u pogledu pridržavanja pravila,
- razvijanje organizacionih sposobnosti i spretnosti,
- razvijanje ljubavi prema prirodi i okolini,
- razvijanje ljubavi i poštovanja prema roditeljima, prema radnom čoveku i njegovom radu i dr.

14.2.3. PRINCIPI VASPITNO – OBRAZOVNOG RADA

Već je istaknuto da u radu sa predškolskom decom vaspitač vodi računa o njihovim potrebama i psihofizičkim mogućnostima. To dalje podrazumeva organizovano institucionalno vaspitanje i obrazovanje prema utvrđenim didaktičkim principima. Prema specifičnim potrebama rada vaspitač se rukovodi sledećim principima:

- princip svesne aktivnosti,
- princip očiglednosti,
- princip sistematičnosti i postupnosti,
- princip trajnosti znanja, veština i navika,
- princip odmerenosti prema deci.

U ovim uputstvima za vaspitni rad u predškolskim ustanovama istaknuti su uslovi i načini ostvarivanja pomenutih principa u cilju ostvarivanja cilja vaspitno- obrazovnog rada.

14.2.4. METODE VASPITNO – OBRAZOVNOG RADA

Pod metodama vaspitno-obrazovnog rada autori uputstava podrazumevaju najbolje načine i puteve pomoću kojih se organizuje, podstiče i usmerava dečija aktivnost i na taj način stvaraju mogućnosti da se u procesu te aktivnosti ostvaruju vaspitno-obrazovni zadaci. Prema svojoj suštini metode rada su podeljene u tri grupe:

- metoda posmatranja i pokazivanja,
- metoda žive reči (pričanje vaspitača, opisivanje, objašnjenje, umetničko čitanje, razgovor),

- dečije izražavanje (igra, dramatizacija, crtanje, modelovanje, ručni rad, pričanje dece).

Vodeći računa o zahtevu da decu treba angažovati, neohodno je vršiti kombinaciju pomenutih metoda i na taj način vaspitno-obrazovnim radom podsticati sveukupni razvoj ličnosti deteta. U ovakvoj kombinaciji jedna metoda je glavna, a ostale su pomoćne i pomažu uspešnijem ostvarivanju postavljenih zadataka. Izbor određenih metoda zavisi od:

- zadataka koje želimo da ostvarimo,
- sadržaja koje deca treba da upoznaju i usvoje,
- sposobnosti dece,
- materijalnih uslova ustanove (opremljenosti),
- ličnosti vaspitača, njegove kulture, spremnosti, umešnosti, kreativnosti.

Kod datih tumačenja za svaku od pomenutih metoda istaknut je njen cilj, kada i kako je treba koristiti i o čemu treba voditi računa. Na primer, kod posrednog posmatranja cilj je da deca upoznaju predmete i pojave, njihova svojstva i povezanost medju njima. Može se koristiti u svim oblastima rada sa predškolskom decom, posebno u oblasti upoznavanja prirode i društva. Da bi bilo uspešno, ono mora biti dobro organizovano i rukovodjeno od strane vaspitača. Vaspitač donosi i pokazuje deci ili sam predmet ili razna pomoćna sredstva: makete, modele, preparate, slike, crteže, dijafilmove i sl. Pri tome mora voditi računa o uzrasnim mogućnostima dece, toku pokazivanja i njihovom angažovanju u ovakvim aktivnostima.

Kod metode dečijeg izražavanja ističe se njena vrednost u smislu svestranog upoznavanja deteta, a time lakšeg i efikasnijeg odabiranja postupaka i uticaja vaspitača na dete i na kraju radi proveravanja rezultata rada vaspitača.

U ovom poglavlju uputstava govori se *o igri kao metodi*, u kojoj deca lako stižu i utvrđuju znanja, usvajaju mnoge navike.

Medjutim, *o igri* se u daljem tekstu govori i *kao formi rada*, o čemu će više reči biti kasnije. Interesantno je da se u ovom delu govori *o igri kao glavnom obliku dečije aktivnosti*.

14.2.5. SREDSTVA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama organizuje se primenom raznovrsnih sredstava, u zavisnosti od nivoa psihofizičkog razvoja deteta, odlika njihovog intelektualnog i emocionalno-voljnog života. Sredstva vaspitno-obrazovnog rada u najširem smislu podrazumevaju sve ono što okružuje dete i pomaže muda usvoji znanja, veštine i navike (predmeti i pojave iz prirode uopšte, iz neposredne okoline, predmete kojima se ljudi služe u životu i radu, same ličnosti koje okružuju decu itd.) To podrazumeva da su ona

pripremljena u svrhu planiranih aktivnosti. Mnogobrojna i raznovrsna sredstva su radi boljeg snalaženja klasifikovana u četiri grupe:

- uređjaji i instrumenti,
- očigledna sredstva,
- igračke I
- pribor i oprema.

U daljem tekstu navodimo neke od datih primera sredstava po grupama, koja se mogu kupiti u preduzećima ili prodavnicama, a neka sredstva mogu napraviti i sami vaspitači.

GRUPE SREDSTAVA	PRIMERI SREDSTAVA
Uređjaji i instrumenti	kutak lutaka (kuhinje i sobe), sa odgovarajućim predmetima kutak radionice sa pogodnim stolom, zbirkom alatki i materijalima kutak stvaralaštva sa stolicama za crtanje, zidnom tablom, sandukom za glinu i ostalim priborom kutak prirode sa saksijama, akvarijumom, insektarijumom, terarijumom itd. kutak čistoće sa neophodnom opremom kutak lične higijene sa ogledalom i opremom fiskulturne sprave peščanici za sobu uređjaji za pozorište lutaka i senki dijaprojektor, flanelograf postolje za makete zidni kalendar i sat dežurstva kombinovana tabla za obaveštenja roditeljima i izložbi dečijih radova jedan muzički instrument, muzički aparati i dr.
Očigledna sredstva	slike slikovnice crteži vaspitača reprodukcije umetničkih slika računaljke žetoni modeli predmeta zbirke insekata, primerci punjenih životinja zastavice od platna i td.
Igračke	gotove igračke (likovne igračke, igračke orudja, mehaničke i zabavne igračke, pokretne igračke, muzičke igračke, igračke za vodu i pesak, društvene i didaktičke igračke) polugotove igračke (gradjevinski materijal, konstruktivni materijal) igračke-materijal (prirodni materijali: plastelin, glina, testo, pesak, voda, grančice, lišće, slama,

	kukuruzovina, plodovi, papiri, kartoni, krpice, kožice, sundjer i dr.)
Pribor i oprema	pribor za šivenje i vez pribor za druge oblike ručnog rada pribor za crtanje i modelovanje pribor za dramatizaciju pribor za pozorište lutaka pribor alata oprema za kutak čistoće pribor za ličnu higijenu oprema za dešurstvooprema za pribor za rad u bašti idr.

14.2.6. ORGANIZACIJA I IZVODJENJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Kada je reč o organizaciji vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi u uputstvima se dalje tumače najpogodniji oblici, u odnosu na uzrast dece i na istaknut *zahtev za rukovodećom ulogom vaspitača*.

U ovom poglavlju istaknuti su sledeći problemi:

- ❑ podela dece na grupe,
- ❑ forme rada,
- ❑ raspored dana u ustanovi,
- ❑ planiranje vaspitno-obrazovnog rada,
- ❑ evidencija vaspitno-obrazovnog rada.

Radi bolje preglednosti, analize i dalje komparacije, sadržaje pomenutih oblika organizacije i izvodjenja aktivnosti, koji su predstavljeni u ovim uputstvima, prikazaćemo tabelarno.

ORGANIZACIJA I IZVODJENJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA	
OBLICI ORGANIZACIJE	SADRŽAJI
Podela dece u grupe	mladja, od 3-4 godine starosti, koja broji najviše 15 dece srednja, od 4-5 godina, sa najviše 20 dece starija, od 5-7 godina, sa najviše 25 dece
Forme rada	igre (stvaralačke, igre sa gotovim pravilima: pokretne i didaktičke) zanimanja (slobodna, obavezna) rad sa odraslima (rad sa roditeljima, širi društveni rad)
Raspored dana u ustanovi (sa celodnevnom i poludnevnom radnim vremenom)	Celodnevno radno vreme (od 6 do 18 časova): dolazak dece u ustanovu, doručak, obavezno zanimanje, obavezna fiskultura,

	slobodna zanimanja, ručak, spavanje, slobodna zanimanja mirnijeg karaktera, užina, slobodna zanimanja i igre u dvorištu. Poludnevno radno vreme (od 8 do 12 časova)
Planiranje vaspitno-obrazovnog rada	godišnji plan rada tromesečni planovi nedeljni planovi
Evidencija vaspitno-obrazovnog rada	radna knjiga (naslovna strana, prozivnik, tromesečni planovi, nedeljni planovi i dnevnik rada, zapisnik grupnih roditeljskih sastanaka) knjiga zapisnika pedagoškog veća knjiga zapisnika opštih roditeljskih sastanaka knjiga zapisnika upravnog odbora zdravstvena kartoteka beleške o razvoju dece letopis ustanove izveštajna služba

Kod *podele dece u grupe* osnovni princip je njihov kalendarski uzrast. Međutim, uzima se u obzir i opšti psihofizički razvoj deteta, tako da se jedno dete koje izuzetno napreduje u razvoju moguće je i ranije uključiti u narednu grupu, odnosno dete koje zaostaje u razvoju ostaće duže u prethodnoj grupi. Autori uputstava ističu da je bitno da grupu čine deca približno istog stupnja fizičkog i psihičkog razvoja, čime se stvaraju *uslovi da se pred svako dete mogu postaviti isti zadaci i primenjivati oblici i metode rada koji uglavnom svima odgovaraju*.

Usled manjeg broja dece, u nekim predškolskim ustanovama organizuje se rad u mešovitim grupama, sa najviše 20 dece, što podrazumeva specifičnu organizaciju rada, teži rad i bolju snalažljivost vaspitača.

U uputstvima je istaknuto da je osnova vaspitno-obrazovnog rada sa decom predškolskog uzrasta njihova aktivnost. U vezi sa tim autori ističu značaj igre i zanimanja u radu sa decom.

Glavni oblik dečije aktivnosti, odnosno *osnovni oblik rada sa predškolskom decom je igra*, koja može biti raznovrsna po svom sadržaju, tematici i načinu izvodjenja. Rukovodeći se podelom iz predškolske pedagogije, koja je zasnovana na karakterima pravila igre, autori u uputstvima govore o *stvaralačkim igrama i igrama sa gotovim pravilima*. Pri tome ističu njihov značaj i ulogu vaspitača u njihovoj pripremi i organizaciji.

Stvaralačke igre izmišljaju sama deca prema svojoj zamisli i pri tome određuju cilj, sadržaj, organizaciju, pravila igre i upotrebu sredstava. Kroz

ovakve igre deca izražavaju i sredjuju svoje utiske i doživljaje, a time i oplemenjuju svoje životno iskustvo.

Igre sa gotovim pravilima imaju unapred postavljen sadržaj i pravila, kojih se deca moraju pridržavati. Navedene su dve vrste ovih igara: pokretne i didaktičke.

Pokretne igre, koje mogu biti sa sadržajem i bez sadržaja, zadovoljavaju osnovnu potrebu predškolskog deteta za kretanjem i time pomažu njihov fizički razvoj, razvoj motornog aparata, koordinaciju i brzinu pokreta, njihovu spretnost, skladnost i lepotu.

Didaktičke igre su aktivnosti u kojima je deci postavljen odredjeni zadatak, u zanimljivom obliku, čije izvršenje zahteva odredjeni intelektualni napor (da porede, odabiraju, klasifikuju, konstruišu znanja, primenjuju već stečeno u novim situacijama i sl.) Na taj način deca pomoću ovih aktivnosti uče. Prema prirodi materijala koji deca koriste, autori daju sledeću podelu ovih igara:

- igre igračkama i ostalim materijalom (igračke za rasklapanje, igračke za konstruisanje, zvučne igračke i dr.)
- stone štampane igre (parne slike, domine, loto i dr.)
- igre rečima (fote, leti-leti, nabranjanja, zagonetke i dr.)

U uputstvima se dalje navodi konstatacija da postepeno sazrevanje predškolskog deteta i uticaj okoline i društva na njegov razvoj podstiču detetovu potrebu za sticanjem znanja, umenja i navika, čime se dalje razvijaju njegovi psihofizički potencijali. To podrazumeva *zanimanja kao organizovan oblik rada u predškolskoj ustanovi*. Autori napominju da nije reč o organizovanoj nastavi u školskom smislu, već o specifičnom obliku rada koji je prilagodjen ovom uzrastu.

Kada dete individualno ili u manjim grupama, obavlja ove aktivnosti po svom izboru, koristeći materijale i sredstva koji su mu na raspolaganju, reč je o *slobodnim zanimanjima*. Pri tome treba imati u vidu ulogu vaspitača da on, bez obzira što deca biraju i rade ono što ih interesuje, u izvesnoj meri planski i sistematski usmerava njihovu aktivnost, polazeći od zadataka koje želi da ostvari i nivoa razvoja grupe dece.

Kada deca planski stiču potrebna znanja i veštine, sistematski razvijaju svoje umne i voljne sposobnosti, disciplinuju se i privikavaju na zjednički rad, reč je o *organizaciji obaveznih zanimanja* u predškolskoj ustanovi. Ovakve aktivnosti organizuju se u funkciji pripreme dece za polazak u školu. Njih vaspitač organizuje za svu decu u odredjeno vreme, sa unapred odredjenim i obavezujućim zadacima u vezi sa sticanjem znanja i veština. Trajanje ovih zanimanja uslovljeno je uzrastom. Za mladju grupu dece obavezno zanimanje traje 15 – 20 minuta, za srednju grupu do 30 minuta, a za stariju grupu do 40 minuta. Prvih nekoliko meseci vaspitač ne mora insistirati da sva deca učestvuju u ovim aktivnostima, nego, podsticanjem njihovih interesovanja privoli ih da se postepeno sami uključuju u njih.

Interesantan je podatak kako autori ovih uputstava određuju ulogu vaspitača u vezi sa obaveznim zanimanjima:

Da prema opštem planu planira za nedelju dana unapred određena zanimanja i rasporedi ih po danima.

Da se za svako zanimanje priprema na taj način što će dobro razmisliti o vaspitnim i obrazovnim zadacima koje želi da postigne, o metodama koje će primeniti u radu, o sredstvima koja će koristiti, kao i o celoj organizaciji uopšte.

Da na obavezno zanimanje okupi decu prirodno, stvarajući na podesan način interes kod njih, tako da deca sama ostavljaju igru i slobodna zanimanja. Pogrešna je praksa da na obavezna zanimanja deca dolaze u red i da se stvara neka vrsta školske atmosfere.

Interes za obavezna zanimanja se može pobuditi na razne načine: donošenjem i postavljanjem na sto materijala, podsećanjem na neke doživljaje, pozivanjem da slušaju muziku ili priču, dogovornim postavljanjem nekog cilja itd.

Da organizuje takvu sredinu koja će najbolje odgovarati karakteru obaveznog zanimanja (svetlo, raspored stolova i stolica, smeštaj sredstava, sedenje na podu itd.) Pri tome voditi računa da se deca smeste tako da svima bude udobno i da ne bude nikakvog povoda za svadje i nesporzume.

da zanimljivo vodi zanimanja održavajući dečji interes za sve vreme. No pri tome postupa planski i daje deci sistematska znanja i veštine. u

Da u toku zanimanja angažuje svu decu. Iako je ovde i sam angažovan, vaspitač nastoji da dobro posmatra decu i uočava pozitivne i negativne strane, pa da prema tome postavlja i sebi određene zadatke.

(Vaspitni rad u predškolskim ustanovama: 1959, 99)

Pravilan vaspitno-obrazovni rad vaspitača sa decom u predškolskoj ustanovi podrazumeva i njegov sistematski rad sa roditeljima (individualni i kolektivan) dece i širi društveni rad na prosvetivanju odraslih, u cilju jedinstvenog i uskladjenog delovanja na sveukupni razvoj deteta.

U uputstvima je istaknuto značaj pravilnog rasporeda dana za zdravlje deteta, zadovoljavanje njegovih organskih potreba, regulisanje aktivnosti i odmora, sticanje pozitivnih navika i disciplinovanje. Pri tome treba voditi računa o sledećem:

da raspored odgovara potrebama dečijeg organizma,

da omogućava uspešno odvijanje vaspitno-obrazovnog rada i ostvarivanje vaspitnih zadataka.

Kada je reč o planiranju vaspitno-obrazovnog rada interesantan je podatak koji nalazimo u uputstvima o višestrukome značaju planiranja. Pri tome

autori ne misle samo na postupnost i sistematičnost u skladu sa uzrastom i mogućnostima dece, adekvatan izbor materijala koji je celishodan i blizak deci, nego ističu i povezivanje i sistematizovanje sadržaja, odnosno pravilan odnos između sticanja znanja i aktivnosti dece. Takođe, planiranje omogućava pravilno raspoređivanje sadržaja i materijala u odnosu na godišnja doba, aktuelne događaje i lokalne prilike, uz adekvatnu obradu i ponavljanje, odmereno opterećenje dece tokom dana, radne nedelje i dužih perioda. To dalje podrazumeva savesnu i brižljivu pripremu vaspitača za rad i ozbiljnu analizu rada nakon određenog perioda.

U okviru tromesečnih planova autori savetuju vaspitačima da gradivo odaberu i prikažu prema oblastima o kojima je bilo već reči u okviru sadržaja vaspitnog rada.

Uporedo sa planiranjem neophodno je, prema datim uputstvima voditi odgovarajuću, u tabeli predstavljenu, *evidenciju*. Na taj način vaspitač ostvaruje sledeće zadatke:

- registruje izvršenje plana i ostala zbivanja u životu i radu ustanove,
- ističe sve ono što je od interesa za procenjivanje uspeha i neuspeha u ostvarenim aktivnostima,
- prati razvoj dece i
- vrši povremenu analizu celokupnog vaspitno-obrazovnog rada.

U priložima ovog rada br. -, -, - dat je predlog modela radne knjige vaspitača, izvod iz tromesečnog plana za mladju grupu dečijeg vrtića "Nadežda Purić" u Beogradu i nedeljni plan za mladju grupu pomenutog vrtića.

14.2.7. UREDJENJE PREDŠKOLSKIH USTANOVA

Na kraju uputstava za *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama* iz 1959.godine istaknut je zahtev za uredjenje ovih ustanova, u cilju pravilne organizacije vaspitno-obrazovnog rada sa decom i efikasnije brige o njima. Istaknuti su osnovni materijalni zahtevi za jednu predškolsku ustanovu, u odnosu na zgradu sa dvorištem i prostorijama sa nameštajem.

14.3. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE ZA PERIOD OD 1959. DO 1968. GODINE

Mada su pedagoški mislioci, koji su se bavili predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem do ovog perioda, isticali značaj i potrebu organizovanja društvenog vaspitanja predškolske dece, još uvek nisu bili utvrđeni osnovni pravci celovite transformacije obrazovno-vaspitnog sistema. U ovom periodu intenzivne pripreme za privrednu i društvenu reformu bilo je jasno da su suštinska pitanja reforme obrazovanja i vaspitanja razmatrana samo površno. Kritika postojećeg stanja ukazivala je između ostalog i na probleme vertikalne i horizontalne nepovezanosti sistema obrazovanja i vaspitanja, nedovoljnu funkcionalnost i efikasnost toga sistema, zapostavljanje vaspitne funkcije i dr.

U takvim uslovima javlja se potreba da se sistematišu i detaljnije obrazlože osnovna pitanja vaspitanja dece predškolskog uzrasta, u cilju organizovane društvene pomoći roditeljima u vaspitanju dece i njihovoj pripremi za polazak u školu. *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama* je predstavljao programski dokument kojim se ukazuje na značaj celokupnog razvoja pojedinca, njegovih raznovrsnih interesovanja i sposobnosti.

U preispitivanju temelja predškolskog vaspitanja i u izgradnji njegove nove koncepcije učestvovao je veliki broj stručnjaka iz različitih oblasti (pedijatri, psiholozi, pedagozi, sociolozi, društveni radnici, umetnici i dr.), čime je utemeljena interdisciplinarnost ove koncepcije. U ovom periodu su trajno utvrđene mnoge vrednosti koje i danas predstavljaju sastavni deo shvatanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja, kao što su: neophodnost naučne zasnovanosti vaspitno-obrazovnog procesa, pravo dece predškolskog uzrasta na njihovu individualnost, potreba za visokostručnim vaspitačkim kadrom, permanentnost psihološko-pedagoškog rada sa roditeljima dece, otvorenost u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja ka inovacijama u ovoj oblasti, kod nas i u svetu.

Prema *Zakonu o dečijim vrtićima* («Službeni glasnik SR Srbije», br. 15/65. -prečišćen tekst), delatnost ovih ustanova obuhvata:

- vaspitanje predškolske dece do polaska u osnovnu školu ;
- pomoć roditeljima, naročito zaposlenim, u zbrinjavanju i vaspitanju dece;
- saradnja sa roditeljima pružanjem stručne pomoći u nezi i vaspitanju dece;
- organizovanje kulturne zabave, igre i zajedničkog života da bi se doprinelo daljem vaspitanju dece.

Prema pomenutom zakonu, osoblje dečijeg vrtića čine vaspitači i dečije negovateljice, koje mogu biti lica sa završenom odgovarajućom školom.

U odnosu na prethodne periode i programske orijentacije koje ih određuju, *Vaspitni rad u predškolskim ustanovama* je program institucionalnog vaspitanja predškolske dece koji je bolje razradjen i prilagodjen njihovim uzrasnim mogućnostima, potrebama i interesovanjima u odnosu na prethodne. Ciljevi, zadaci i sadržaji vaspitno-obrazovnog rada utvrđjeni su u odnosu na fizički, moralni, intelektualni i estetski aspekt razvoja predškolskog deteta.

Rukovodjeni ideologijom socijalističke demokratije i samoupravljanja, autori ovog programa su imali nameru da istaknu značaj vaspitne delatnosti u odnosu na obrazovnu. Kroz raznovrsne aktivnosti ukazuju na mogućnosti ostvarivanja zadataka moralnog vaspitanja dece predškolskog uzrasta u cilju formiranja osnovnih elemenata njegovog moralnog lika. Takodje ističu značaj razvijanja elementarnog estetskog doživljavanja i izražavanja preedškolskog deteta.

Interesantno je da se sada prvi put detaljnije razmatra igra kao forma rada, zajedno sa igračkama kao grupom sredstava za vaspitno-obrazovni rad. U programu se tumače vrste igara i daju primeri primene sredstava, od raznovrsnih gotovih igračaka, polugotovih i prirodnih materijala, koji se mogu koristiti u igri .

Polazeći od principa vaspitno-obrazovnog rada, autori programa su imali nameru da konkretizuju osnovne elemente organizacije i izvodjenja toga rada. Bavili su se problematikom podele dece u grupe, mogućih formi rada, rasporeda dana u ustanovama sa celodnevnim i poludnevnim boravkom dece, planiranjem i evidencijom vaspitno-obrazovnog rada u dečijem vrtiću.

Od izuzetne važnosti je preporuka autora programa za sistematski rad vaspitača sa roditeljima predškolske dece, u cilju jedinstvenog i uskladjenog delovanja porodice i dečijeg vrtića.

Vaspitni rad u predškolskim ustanovama je program koji prvi put vaspitačima nudi uputstva za individualno planiranje i programiranje, odnosno za pripremu za rad i analizu rada nakon određenog perioda, u nameri da se podstakne izražavanje kreativnih potencijala vaspitača, a time i kreativno izražavanje i stvaranje same dece.

Interesantno je da se u ovom programu iz 1959.godine prvi put u uputstvima za njegovu primenu ističe zahtev za uredjenje predškolskih ustanova, u cilju pravilne organizacije vaspitno-obrazovnog rada sa decom i efikasnije brige o njima.

Na kraju ovog perioda, tabelarno predstavljeni elemente programa ukazuju na njegove karakteristike.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
2.	Teorijska podloga programa	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	+
5.	Tumačenje igre	+
6.	Tumačenje igračaka	+ –
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	+
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	+ –
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+
14.	Evaluacija rada vaspitača	+ –

Činjenica je da je u ovom periodu razvoj pedagoške misli o institucionalnom vaspitanju predškolske dece u Srbiji tekao uzlaznom linijom, čime je započeta integracija predškolskog vaspitanja u sistem vaspitanja i obrazovanja. Nažalost, zbog ukupne društveno-ekonomske krize u ovom periodu, proces integracije se sporo ostvarivao.

Nastupa period intenzivnog traženja konkretnih odgovora na otvorena pitanja izgradnje sistema obrazovanja i vaspitanja, koji se delimično nalaze u stavovima X kongresa SKJ.

15. PERIOD OD 1969. – 1995. GODINE

Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi

Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini

Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini

**Dečijem vrtić “Plavi čuperak”,
Kikinda, 1988.godine**

MORAŠ DA PAZIŠ

Moraš da paziš šta zboriš,
Ne smeš glasno da rečeš,
Jer možeš da sagoriš,
To jest opečeš.

Moraš da paziš šta kažeš,
Nikom ne smeš da smetaš,
Jer ispašće da lažeš,
To jest lupetaš.

...

(Ršumović: 1991, 63)

15.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1969. DO 1995.GODINE

Velika privredna i društvena reforma nove Jugoslavije je trebalo da bude sprovedena sredinom šezdesetih godina prošloga veka, sa ciljem modernizacije proizvodnje i povećanja produktivnosti. međutim, u uslovima jačanja uloge države u svim sferama društvenog i privrednog razvoja, ova reforma je samo delimično sprovedena. Privredni razvoj Jugoslavije je usporen, a njeno uklapanje u međunarodnu podelu rada je bila više želja naprednih snaga, nego realna mogućnost. Stoga je početkom 70-tih godina društvena kriza još više produbljena.

U želji da očuvaju vlast, tadašnje državno rukovodstvo je odlučilo da reformiše federaciju i donese novi Ustav (1974.)

Time započinje novi period u izgradnji socijalizma u Jugoslaviji, pri čemu se iz administrativnog perioda upravljanja prelazi u period samoupravljanja. Udruženi rad predstavlja osnovni ekonomski i politički činilac razvoja društva i na taj način je uvedeno kolektivno rukovodjenje.

Međutim, reformisanjem federacije Jugoslavija je razbijena kao državna celina. Usledilo je donošenje Zakona o udruženom radu (ZUR iz 1976.), čime su i preduzeća izdvojena tako što je svaki pogon pretvoren u samostalnu osnovnu organizaciju udruženog rada (OUR). Na taj način je povećana administracija, otežana koordinacija i stvorena atmosfera podele unutar preduzeća.

Greške i nepravde koje su u tom periodu učinjene, donošenjem pomenutog Ustava, delimično su ispravljene stupanjem na snagu amandmana na Ustav 1989.godine, čime je Srbiji vraćen suverenitet na celoj teritoriji. Ipak u istorijskim izvorima su zabeležene ocene da Ustav iz 1974.godine predstavlja najpogubniji akt u najnovijoj istoriji jugoslovenskih naroda.

Nakon usvajanja amandmana na postojeći Ustav Srbija je dobila pravo da izvršava suverene državne funkcije na čitavoj svojoj teritoriji. Na sprovedenom referendumu 1990.godine građani su se izjasnili da je neophodno doneti novi ustav, a zatim raspisati višestranačke izbore za parlament. Septembra 1990.godine usvojen je novi Ustav i u njemu je istaknuto da je Srbija država svih njenih građana, uz poštovanje njihove lične slobode i prava. Nakon više decenija jednopartijskog sistema, januara 1991.godine je konstituisana višestranačaka skupština Republike Srbije.

Tokom 1991. i 1992. godine dolazi do građanskog rata i raspada SFRJ, da bi zatim Srbija i Crna Gora aprila 1992.godine proglasile Saveznu Republiku Jugoslaviju i usvojile novi Ustav.

Činjenica je da se u ovakvim društveno-istorijskim i ekonomskim uslovima nije moglo očekivati da se rešavaju suštinska pitanja odnosa društva i obrazovanja. U tom periodu u SFRJ nisu bili konstituisani osnovni idejno-naučni pogledi na mesto obrazovanja u samoupravnom socijalističkom društvu. Stoga je bilo neophodno sačiniti celovit dokument kojim bi se utvrdili pravci sveukupne transformacije obrazovno-vaspitnog sistema.

Praćenje promena u sistemima obrazovanja u razvijenim zemljama nije u potpunosti pružalo mogućnosti iznalaženja sopstvenih rešenja, već su mogla biti prihvaćena samo opšta opredeljenja (permanently obrazovanje, svestrani razvoj sposobnosti, sticanje znanja i sposobnosti socijalistički orijentisanog čoveka, jedinstvo kognitivnih, emotivnih i voljnih aktivnosti pojedinca i dr.)

Mnogobrojna i raznovrsna pitanja, vezana za organizaciju obrazovno-vaspitne delatnosti u narednom periodu, bila su predmet mnogih rasprava, razmišljanja i proučavanja. Utvrđivanjem "*Teze o razvoju i usavršavanju sistema obrazovanja i vaspitanja u SFRJ*" (1968.) pomenuti sistem se znatno celovitije tretira u cilju stvaranja autentičnog jugoslovenskog obrazovno-vaspitnog sistema. Nakon dvogodišnjih rasprava SN Skupština SFRJ donosi "*Rezoluciju o razvoju vaspitanja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi*" (1970.)

Nastavljeno je sagledavanje puteva samoupravne transformacije vaspitno-obrazovne delatnosti, u nameri da se ona ostvaruje u skladu sa organizacijom društvenog samoupravnog mehanizma, smanjivanjem državnog i jačanjem društvenosamoupravnog uticaja na obrazovanje. Socijalistički samoupravni preobražaj vaspitanja i obrazovanja bio je sastavni deo ukupnog preobražaja našeg tadašnjeg društva. *Desetim kongresom Saveza komunista Jugoslavije* donosi se "*Rezolucija o zadacima saveza komunista Jugoslavije u socijalističkom samoupravnom preobražaju vaspitanja i obrazovanja*" (1974.) Istaknuto je da "Savez komunista Jugoslavije odlučno zalaže za temeljnu izmenu društvenog položaja delatnosti vaspitanja i obrazovanja na osnovi njenog samoupravnog udruživanja s ostalim delatnostima u jedinstven sistem udruženog rada." ("Pedagoška stvarnost": 6/1974, 297)

Sistemske promene su zahvatile sve obrazovne nivoe. Predškolsko vaspitanje je delom integrisano u sistem vaspitanja i obrazovanja, time što su razvijeni razni vaspitni programi u funkciji pripreme dece za polazak u školu. Utvrđen je cilj da je neophodno svu decu starijeg predškolskog uzrasta obuhvatiti predškolskim vaspitanjem, čime bi se vremenom znatno smanjile posledice socijalnih razlika sa kojima deca polaze u školu i stvorili se uslovi za njihovo ravnopravno napredovanje u školi. Medjutim, zbog ekonomske krize društva u ovom periodu, ovo opredeljenje je sporo realizovano.

Polazeći od osnovnih opredeljenja za razvoj vaspitanja i obrazovanja u narednom periodu, *Desetim kongresom SKJ* je utvrđeno da "Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, zbog svog značaja za celokupan razvoj dece, mora postati sastavni deo vaspitno-obrazovnog sistema, politike vaspitanja i obrazovanja i društveno-ekonomske i socijalne politike. Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem treba brže i šire obuhvatiti decu, posebno iz radničkih porodica." ("Pedagoška stvarnost": 6/1974, 304)

U literaturi nailazimo na podatak da je obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem povećan upravo u periodu posle 1975. godine.

Činjenica je da je u ovakvim uslovima bilo neophodno pripremiti programe vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama, kojima će se ostvarivati funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja i rešiti ključno

pitanje utvrđivanja jedinstvenih osnova predškolskog i osnovnog vaspitanja i obrazovanja.

Period nakon 1980.godine podrazumeva vreme proveravanja i preispitivanja novih rešenja u praksi. Međutim, suočeni sa ograničenjima ekonomske krize, na svim obrazovnim nivoima je izvršena provera fleksibilnosti sistema u odnosu na realne društvene potrebe. Između ostalog, kao posledica ovih preispitivanja, utvrđene su podsticajne mere za razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U ovom periodu sačinjeni su i razradjeni raznovrsni programi vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama.

15.2. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI / 1969. (Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, "Naučna knjiga", Beograd, 1970.)

Ovaj program je izradila medjurepublička grupa prosvetnih savetnika Zavoda za osnovno obrazovanje SR Srbije, SR Hrvatske i SR Crne Gore: Milena Lovrić, Katarina Lukić, Ankica Rudež i Natalija Sokolović. U izradi pojedinih delova programa saradjivali su: dr Smiljka Vasić, Vera Josifović, Miodrag Bogosavljev, Ljerka Babić, Aurelija Ivanković, i Višnja Manesterioti.

Pomenuti autori programa ukazuju na sve veći značaj organizovanog predškolskog vaspitanja za svestrani razvoj buduće ličnosti i za pripremu dece za dalje efikasno obrazovanje i vaspitanje u školi. Stoga je bilo neophodno izraditi program vaspitno-obrazovnog rada u dečijim vrtićima, zasnovan na naučnim stavovima koji u svetu imaju sve više uticaja na određivanje sadržaja i načina rada sa predškolskom decom, takodje zasnovan i na pozitivnim iskustvima prakse predškolskih ustanova u svetu i kod nas.

Pre usvajanja ovog Programa razmatran je u široj društvenoj javnosti, a školske 1967/68. godine vršena je probna primena Programa u deset predškolskih ustanova na teritoriji SR Srbije. Na osnovu ove probne primene programa dobijeni su očekivani rezultati, a određeni programski segmenti su bolje određeni.

Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije štampao je ovaj program u celini, sa objašnjenjima i metodskim uputstvima. Potpunoj realizaciji ovog programa i boljem shvatanju njegovih zahteva trebali su da doprinesu i prilozi koji su činili sastavni deo ovog programa (primeri pokretnih igara, primeri muzičkih igara i dr.)

Nakon pomenute probne primene, Prosvetni savet Srbije je usvojio Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi ("Službeni glasnik SRS" br.6) od 8. II 1969. godine.

15.2.1. CILJ I ZADACI PROGRAMA

Polazeći od činjenice da priroda predškolskog deteta i zakonitosti njegovog psihofizičkog razvoja pružaju izvanredne mogućnosti za svestrano vaspitno delovanje i usmeravanje njegovog rasta i razvoja, autori programa naglašavaju da u sistemu vaspitanja i obrazovanja organizovano društveno predškolsko vaspitanje ima izuzetan značaj za svestrani razvoj predškolskog deteta. Ne zanemarujući ulogu porodične sredine, ovakvim institucionalizovanim delovanjem na decu predškolskog doba se postavljaju osnove za dalje uspešno vaspitanje i obrazovanje mlade generacije. Istaknuto je da je stoga neophodno razgranatom mrežom ustanova i različitih oblika predškolskog vaspitanja proširiti društveno-vaspitni sistem, koji će biti na kvalitativno višem nivou u pogledu pedagoškog, zdravstvenog i socijalnog staranja o deci.

Napomenuto je da cilj predškolskog vaspitanja proizilazi iz zajedničkog društvenog cilja vaspitanja, a njegovo ostvarivanje je uslovljeno psihofizičkim mogućnostima određenog uzrasta. Autori na sledeći način određuju cilj predškolskog vaspitanja: "... da se u granicama društvenih mogućnosti pruži najmladjoj generaciji zdravo i vedro detinjstvo i, u skladu sa opštim vaspitnim ciljevima i zakonitostima psihofizičkog razvoja deteta, doprinese njegovom pravilnom fizičkom, intelektualnom, moralnom i estetskom vaspitanju." (Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, 1970,9)

Na osnovu ovako određenog cilja autori su utvrdili sledeće posebne zadatke:

- postavljanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji,
- formiranje osnovnih elemenata moralnog lika deteta,
- uticanje na formiranje intelektualnih sposobnosti deteta I
- formiranje elementarnog smisla za estetsko doživljavanje.

Autori programa ističu da ovako određen cilj i zadaci društvenog predškolskog vaspitanja podrazumevaju brigu za punu zdravstvenu zaštitu i fizički razvoj deteta predškolskog uzrasta, do svestranog i harmoničnog razvoja svih njegovih sposobnosti i osobina.

15.2.2. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE

Osim navedenog opšteg cilja i zadataka vaspitanja, autori programa navode da dečiji vrtić svojom organizacijom, sadržajem i načinom rada, u jedinstvu sa porodicom i sredinom u kojoj deluje, ostvaruje i sledeće posebne zadatke:

- utiče na očuvanje zdravlja, opšti fizički razvoj i formiranje osnovnih higijenskih navika kod dece,

- utiče na razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti i interesa dece, omogućava im sticanje elementarnih znanja o prirodi, životu i radu ljudi, razvija radoznalost i bogati dečije iskustvo uopšte,
- utiče na formiranje osnovnih elemenata moralnog lika deteta, elementarnih radnih navika i osnovnih radnih navika kulturnog i socijalnog ponašanja dece,

razvija dečije stvaralaštvo i elementarni smisao za estetsko doživljavanje i izražavanje,

- zadovoljava potrebu dece za igranjem i tajedničkim životom u krugu vršnjaka i osigurava im zdravo i vedro detinjstvo,
- celokupnim svojim radom doprinosi pripremanju deteta za školu i saradjuje sa osnovnom školom u cilju kontinuiteta u vaspitanju i obrazovanju dece,
- deci koja dolaze iz nepovoljnih ekonomskih i kulturnih uslova pruža pomoć u svestranom razvoju kako bi ih do polaska u školudovela na približno jednak nivo sa svom ostalom decom,
- saradjuje i pomaže porodicama u primeni savremenih načela i metoda u nezi i vaspitanju dece predškolskog uzrasta,
- saradjuje i pomaže mesnim zajednicama, društvenim i drugim organizacijama na svom području u organizovanju i razvijanju drugih oblika vaspitanja dece predškolskog uzrasta, čime doprinosi razvoju i unapređivanju predškolskog vaspitanja uopšte.

Dalje se u programu naglašava da se u dečijem vrtiću život dece i rad sa njima odvija organizovano, sistematski i kontinuirano, pod stručnim i pedagoškim rukovodstvom vaspitača. Autori odredjuju dečiji vrtić kao predškolsku ustanovu u kojoj se ostvaruje društveno vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta od treće godine do polaska u školu. Kao institucije od posebnog društvenog značaja istaknuto je da oni mogu imati različitu i elastičnu unutrašnju organizaciju (celodnevn, poludnevni ili dvokratni boravak, sa ishranom ili bez, u zavisnosti od potreba, materijalnih, kadrovskih i drugih mogućnosti).

Medjutim, kako je navedeno u programu, bez obzira na unutrašnju organizaciju i stepen razvijenosti, dečiji vrtići imaju bitne zajedničke karakteristike(u programu istaknuto pod terminom “oznake”):

- ostvaruju jedinstvene vaspitno-obrazovne zadatke koji proizilaze iz jedinstvenog cilja vaspitanja,
- vaspitno-obrazovni rad sa decom sprovode na osnovu jedinstvenog programa,

ostvaruju jedinstvenu organizaciju vaspitno-obrazovnog rada sa decom, koja se temelji na savremenim postavkama nauke o vaspitanju, na sadržajima, sredstvima, oblicima i metodama prilagodjenim psihofizičkim mogućnostima dece predškolskog uzrasta,

- igra, zanimanje i dečiji rad su osnovne forme i aktivnosti, koje se provode pod rukovodstvom stručno kvalifikovanih vaspitača.

15.2.3. AKTIVNOSTI DECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Autori programa navode da kroz raznovrsne sadržaje i primenom specifičnih oblika, sredstava metoda i postupaka u radu se ostvaruju sledeće osnovne aktivnosti dece i forme vaspitno-obrazovnog rada:

- igra,
- rad i
- zanimanja.

Ove aktivnosti se međusobno prepliću, dopunjuju i obogaćuju. Istaknuto je da se ne mogu strogo i mehanički odvajati, niti poistovećivati.

15.2.4. IGRA KAO OSNOVNA AKTIVNOST DECE

Kada govore o igri autori je određuju kao najprirodniji, osnovni i najznačajniji vid aktivnosti dece predškolskog uzrasta. Kroz igru dete izražava svoje psihofizičke potrebe, emocionalna stanja, socijalne težnje i uticaje društvene sredine.

Dalje se u programu navodi da zbog toga igra predstavlja jedan od najprirodnijih puteva za upoznavanje deteta i nezamenljivo je sredstvo vaspitanja u dečijem vrtiću. Stoga je njena uloga u svestranom i harmoničnom razvoju ličnosti izuzetno velika i kao takva, kako napominju autori, uslov je za srećno detinjstvo.

Oni dalje određuju igru kao aktivnost u kojoj dete ima osećaj slobode, u njoj je maksimalno aktivno i emocionalno angažovano. Ističu da igra odgovara celokupnom neuropsihičkom ustrojstvu deteta, njegovim biološkim, socijalnim i psihičkim potrebama u razvoju.

U programu je takodje istaknuto da kroz igru deca odražavaju i upoznaju život okoline, osim toga što vežbaju i razvijaju svoje psihofizičke sposobnosti, deca stiču saznanja o svetu koji ih okružuje, bogate svoj emocionalni život, razvijaju i formiraju svoje voljne osobine, bogate rečnik i izgradjuju govor.

Dalje određujući karakteristike igre autori ističu njen značaj za razvoj stvaralačkih sposobnosti predškolskog deteta, njegovo upoznavanje odnosa medju ljudima, izgradjivanje sopstvenog ponašanja, odnosa prema svetu i životu, za njegovu socijalizaciju. Takodje je istaknuto da se kroz igru vaspitaču pruža mogućnost da upozna decu, da usmerava njihovu pažnju i aktivnost, zbog čega ona predstavlja moćno vaspitno sredstvo u funkciji fizičkog, umnog, moralnog, radnog i estetskog vaspitanja.

U programu je istaknuto da je igra osnovni oblik učenja predškolskog deteta, jer “dete predškolskog uzrasta uči igrajući se i igra se učeći” (Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, 1970, 13). Na taj način

njihovo učenje je olakšano, čak i neprimetno, a stečeno znanje trajnije i kvalitetnije.

Autori programa navode da se kroz igru mogu u potpunosti ostvariti vaspitno-obrazovni zadaci, ako su u njoj deca emocionalno angažovana, ako pri tome imaju osećaj slobode, a ne prinude, ako su motivisana za učešće u igri jer pred sobom imaju cilj i ako vaspitač razumnim pedagoškim upravljanjem usmerava tok igre, a za to je potrebno da poseduje pedagošku umešnost i takt. Ovakvim stavovima autori naglašavaju složenost rukovodeće uloge vaspitača koja je, pre svega u stvaralačkim igrama, više indirektna.

U programu se dalje navodi da su dečije igre veoma raznovrsne po svom sadržaju i načinu izvodjenja, te stoga u pedagoškoj literaturi postoje različite klasifikacije. Medjutim ,takodje je rečeno da su sve vrste igara medjusobno povezane i uzajamnim delovanjem jedna drugu obogaćuju. Ovde se navode dve osnovne vrste igara:

- stvaralačke igre koje stvaraju sama deca i
- igre sa pravilima (pokretne i didaktičke igre).

U programu se dalje navode različiti načini organizovanja i rukovodjenja igrom, različite potrebe i mogućnosti angažovanja vaspitača pri tome kada je reč o mladjoj, srednjoj i starijoj grupi, pri čemu mora voditi računa o specifičnostima vrste igara i uzrastu dece sa kojima radi.

15.2.5. RAD KAO AKTIVNOST DECE

U ovom Programu vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi istaknuto je da se radna aktivnost dece predškolskog uzrasta radja u igri i tesno je povezana sa njom. Kroz igru dete razvija opštu aktivnost i priprema se za radne aktivnosti u daljem životu. Prema pomenutim autorima ovog programa igra i rad predškolskog deteta razvijaju se iz prirodne potrebe deteta za aktivnošću i samostalnošću, a takodje i iz težnje za podražavanjem. Medjusobno su povezani i prepliću se i kroz igru deca počinju da shvataju da svi ljudi rade ne samo za sebe nego i jedni za druge.

Medjutim u programu se naglašava da rad predškolskog deteta ne može se u svakoj situaciji poistovetiti sa igrom i neophodno je da se on postepeno diferencira kao posebna aktivnost, sa odredjenim zadacima, sadržajima i metodikom. Stoga je dalje istaknuto da ovakav rad ima svoje specifičnosti i treba ga razlikovati od rada dece školskog uzrasta, posebno od rada odraslih.

U programu se dalje navode karakteristike radnih aktivnosti predškolskog deteta (odmerenost uzrasnim i individualnim mogućnostima i sposobnostima, postepenost u otežanjima, pedagoška osmišljenost i organizovanost, sistematičnost i dr.) , a zatim autori ističu pojedine vidove radnih aktivnosti, od najelementarnijih do složenijih, za srednju i stariju vaspitnu grupu.

15.2.6. ZANIMANJA KAO AKTIVNOSTI DECE

Sledeća forma aktivnosti predškolskog deteta koja se obrazlaže u ovom programu jesu zanimanja kao specifična forma obučavanja dece predškolskog uzrasta. Naravno, to ne podrazumeva organizovanje nastave u školskom smislu. Autori programa objašnjavaju da je reč o formi rada u kojoj, u određeno doba dana,

istovremeno učestvuju sva deca jedne vaspitne grupe, sa istim ciljem i uz direktno učešće i rukovodjenje vaspitača.

Naglašeno je da prema unapred određenom cilju vaspitač određuje zadatke i sadržaje zanimanja, planira njegovu unutrašnju strukturu i tok, čime se deci, uz njihovu maksimalnu angažovanost, pružaju mogućnosti da stiču nova znanja o okolnom svetu, da usvajaju veštine i navike i da razvijaju svoje raznovrsne sposobnosti.

Dalje se u programi ukazuje na opštevaspitni značaj ovakvih aktivnosti, koje se mogu organizovati na različite načine u svim oblastima vaspitno-obrazovnog rada dece u dečijem vrtiću. Npr. istaknute su moguće razlike u organizovanju zanimanja, koje su uslovljene karakterom konkretnog zadatka u radu sa decom (proširivanje iskustva, usvajanje novih umenja i znanja, veština i navika, njihova primena, sistematizacija i korigovanje postojećeg dečijeg znanja i iskustva, razvoj osobina dece itd).

Istaknuto je da je organizacija i trajanje zanimanja u dečijem vrtiću određeno uzrastom dece, npr. u mlađjoj grupi ove aktivnosti traju 10-15 minuta dnevno, za decu srednje grupe organizuju se do 20 minuta, moguće je i duže u zavisnosti od sadržaja, sredstava, dečijih interesovanja i karaktera zadataka, dok u starijoj grupi zanimanja mogu trajati do 30 minuta, s tim što se mogu uveti u ovaj uzrast i dva zanimanja dnevno.

U daljem tekstu programa, prema uzrasnim kategorijama dece, konkretizovano je sledeće:

- vaspitno-obrazovni zadaci u radu sa decom,
- raspored dnevnog života dece i
- zadaci i sadržaji iz oblasti fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, upoznavanja okoline, razvoja govora, osnovni matematički pojmovi i predstave, likovnog i muzičkog vaspitanja.

U daljem tekstu pokušaćemo tabelarno da predstavimo pomenute podatke iz programa.

15.2.7. VASPITNO-OBRAZOVNI ZADACI I RASPORED DNEVNOG ŽIVOTA DECE

Uzrasna grupa	Vaspitno-obrazovni zadaci	Raspored dnevnog života dece
<p>MLADJA GRUPA (deca od 3 do 4 godine života ili četvrta godina života)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zaštita i čuvanje zdravlja, borba protiv infekcija, normalan fizički rast i ratvoj, čeličenje organizma; ▪ formiranje osnovnih navika; ▪ navikavanje dece na zajedničke igre i zanimanja, zajednički život u kolektivu, stvarajući emocionalno vedru i stabilnu sredinu; ▪ osamostaljivanje dece; ▪ razvoj čulne osetljivosti, bogaćenje dečijih iskustava u funkciji daljeg intelektualnog razvoja; ▪ razvoj pravilnog govora dece; ▪ formiranje pravilnog odnosa prema ljudima i događajima; ▪ osposobljavanje za zapažanje, doživljavanje i stvaranje lepoga u svom okruženju i ovladavanje elementarnim veštinama u području muzike, likovnog izraza i gradjenja; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jutarnje okupljanje, ▪ pripremanje za doručak i obavljanje jutarnjih potreba, ▪ doručak, ▪ slobodna igra, obavljanje potreba i priprema za zanimanje (u početku imaju karakter igre i ne moraju se organizovati svakodnevno), ▪ zanimanje (bez osnovnih matematičkih pojmova i predstava), ▪ boravak na vazduhu, vreme pokretnih igara, imitativne-stvaralačke igre u kutićima i sa gradjevinskim materijalom, ▪ priprema za ručak, ▪ ručak, ▪ dnevni san, ▪ užina, ▪ boravak na vazduhu, pokretne igre.
<p>SREDNJA GRUPA (deca od 4 do 5 godina ili peta godina života)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dalje negovanje higijenskih navika, upoznavanje svog organizma i načina njegovog čuvanja od štetnih uticaja; ▪ usavršavanje pokreta dece; ▪ dalji razvoj smisla i želje za život u kolektivu; ▪ aktiviranje dece u životu neposredne okoline; ▪ negovanje osnovne kulture ponašanja; ▪ razvoj sposobnosti organizovanog zapažanja i uočavanja predmeta, pojava i događaja; ▪ razvoj iskustva i sposobnosti dece, postavljanjem 	<p>Elementi dnevnog života dece su identični u odnosu na mladju grupu, međutim njihov raspored se razlikuje u odnosu na vremensku dimenziju, jer se i potrebe dece na ovom uzrastu razlikuju u odnosu na mladji uzrast.</p> <p>Svake druge nedelje je po jedno zanimanje vezano za razvijanje osnovnih</p>

	<p>složenijih zadataka veće angažovanje i razvoj dečijeg logičkog mišljenja;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ razvoj elemenata moralnih osobina; ▪ bogaćenje govora i razvoj kulture izražavanja;... 	<p>matematičkih pojmova i predstava.</p>
<p>STARIJA GRUPA (deca od 5 godina do polaska u školu)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vaspitanje smisla za život i rad u kolektivu; ▪ jačanje skeletno-mišićne konstrukcije i držanje tela, usavršavanje pokreta u smislu razvijanja spretnosti, sigurnosti i istrajnosti; ▪ razvijanje samostalnosti dece u organizovanju aktivnosti i međusobnih odnosa u igri i drugim delatnostima, vaspitanje pravilne discipline; ▪ usavršavanje mogućnosti opažanja, uvidjanja uopštavanja, upućivanje dece na shvatanja pojava i događaja u široj društvenoj sredini; ▪ razvijanje osećanja simpatije i solidarnosti prema svim mladima i radnim ljudima; ▪ bogaćenje rečnika, osposobljavanje za pravilan gramatički i sintaksički govor, koji treba da bude kulturam i disciplinovan; ▪ razvoj logičkog mišljenja putem sistematskog uvođenja u pojmove količine, veličine i oblika, dalje funkcionalno sticanje znanja; ▪ upućivanje dece u lepote prirode, života i umetničkih dela, razvijanje pozitivnih složenih osećanja, negovanje stvaralaštva; ▪ razvijanje sve veće samostalnosti dece. 	<p>Skraćeno vreme pripreme za obed, za obroke i dnevni odmor.</p> <p>Vreme za igru i boravak na svežem vazduhu se ne skraćuje.</p> <p>Organizuju se po dva zajednička zanimanja dnevno, u trajanju od 20-30 minuta (izuzev aktivnosti iz oblasti telesnog vaspitanja, koje može trajati i do 40 minuta.</p>

Fizičko i zdravstveno vaspitanje

U programu se navodi da fizičko i zdravstveno vaspitanje u predškolskim ustanovama ima veoma značajnu ulogu. Za ovu oblast rada sa decom po uzrasnim grupama su navedeni zadaci, sadržaji i aktivnosti, nakon čega su data objašnjenja za njihovu realizaciju (metodička uputstva, primeri pokretnih igara, mogućnosti angažovanja vaspitača i dr.) Da ne bi došlo do ponavljanja u takstu koji sledi tabelarno su predstavljeni sadržaji i aktivnosti, s obzirom da su zadaci već istaknuti.

SADRŽAJI	AKTIVNOSTI
Higijenske i kulturne navike	<ul style="list-style-type: none"> ▪ održavanje osnovne lične higijene, održavanje čistoće i urednosti prostora u kojem borave, igraćaka i materijala kojima se služe, samostalno i pravilno vršenje aktivnosti i kultura ponašanja; ▪ boravak dece na svežem vazduhu, osiguravanje pozitivnog delovanja sunca, korišćenje vode, ishrana dece; ▪ ramenog pojasa, ledjnih mišića, trbušnih mišića, mišića nogu i mišića stopala; ▪ hodanje, trčanje, skakanje, penjanje, puzanje, provlačenje, kotrljanje i kolutanje, bacanje, hvatanje, gadjanje, dizanje i nošenje, guranje i vučenje, sankanje, smučanje, klizanje, aktivnosti u vodi, teranje tricikla i trotineta; ▪ postavljanje u organizovanu grupu, u formaciju kruga, u red, po parovima, u vrstu, kolonu, okretanje prema uputstvu, kretanje u redu po jedan, kretanje u parovima, okretanje u levu i desnu stranu.
Pravilno korišćenje prirodnih faktora	
Vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa	
Razvijanje navika kretanja	
Vežbe za razvoj organizovanog kretanja i postavljanja	

Upoznavanje okoline (društvene i prirodne sredine)

Naglašavajući da ova oblast ima izuzetan značaj za uticaj na celokupnu ličnost deteta i da čini osnovu za realizaciju ostalih oblasti vaspitno-obrazovnog rada, u programu su prema uzrastu dece utvrđeni sadržaji u okviru ove oblasti. U cilju delovanja na razvoj funkcionalnog mišljenja dece u trećoj i četvrtoj godini života autori ističu da decu treba kroz upoznavanje okoline uvoditi u oblast kvantiteta i kvantitativnih odnosa, odnosno raditi na formiranju najelementarnijih matematičkih predstava i pojmova.

Propraćeno metodičkim objašnjenjima za realizaciju ovog dela programa sadržaji rada sa decom konkretizovani su u nekoliko segmenata:

- dečijem vrtiću,
- o roditeljskom domu,
- upoznavanje okoline izvan dečijeg vrtića,
- o prirodi i prirodnim pojavama,
- prostorni i vremenski odnosi,
- vaspitanje za saobraćaj,
- društveni događaji,
- praznici i proslave.

U objašnjenjima je dalje istaknuto da svaki vaspitač samostalno postavlja konkretni program za konkretnu stariju grupu i odabira odgovarajuće sadržaje iz konkretne društvene i prirodne sredine. To dalje podrazumeva da vaspitno-obrazovni rad na ovom području zahteva veoma raznolike načine i sredstva da bi se pojedini događaji i zbivanja mogli približiti deci i njihovom shvatanju i razumevanju.

Razvoj govora

U delu programa koji se odnosi na ovu oblast istaknut je značaj stvaranja atmosfere i uslova u dečijem vrtiću da dete govori i putem govora da bogati svoje govorno iskustvo, takodje izrazi svoja osećanja i sukobe. Kao značajan uslov za efikasan razvoj govora deteta istaknuto je da vaspitač mora postepeno da ga upućuje da sluša sebe i druge kako govore. Za stariju grupu dece u vrtiću vaspitno-obrazovni rad u ovoj oblasti odvija se u tri vida:

- rad na utvrđivanju, obogaćivanju i aktiviranju rečnika,
- rad na formiranju gramatički pravilnog govora,
- rad na razvijanju i usavršavanju osnovnih oblika usmenog govora.

Kroz ovakve aktivnosti ostvaruju se zadaci maternjeg jezika i deca se po mišljenju autora mogu adekvatno pripremiti za školu.

U daljem tekstu ovog dela programa istaknuta su objašnjenja o njegovoj realizaciji, sa konkretnim primerima.

Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, iz 1969.godine, predstavlja pokušaj autora da, na osnovu utvrđenih naučnih stavova i pozitivnih iskustava pedagoške prakse, daju potpunija uputstva vaspitačima za organizovanje predškolskog vaspitanja, u cilju svestranog razvoja ličnosti deteta i njegove pripreme za dalje efikasno obrazovanje i vaspitanje u školi.

15.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI U USTANOVAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SAPV / 1975. (Pedagoški institut Vojvodine: Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini, PZZIU, Novi Sad, 1975.)

Prema odredbama *Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju iz 1972. godine (Službeni list SAP Vojvodine broj 27/1972)*, predložena su nova rešenja za organizovanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Vojvodini. Sačinjeni su programi rada u dve celine: za uzrast dece do tri godine i za uzrast dece od tri godine do polaska u osnovnu školu.

Celokupan materijal izradjen je u Pedagoškom institutu Vojvodine, u saradnji sa medjuopštinskim prosvetno-pedagoškim zavodima na teritoriji SAP Vojvodine i stručnim, školskim, univerzitetskim i društvenim institucijama i organizacijama u Novom Sadu, Beogradu i Ljubljani. Nosilac projekta i redaktor bila je mr Milena Vučetić. Osim nje autori ovog programa bili su:

za program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast do treće godine: Miodrag Bogosavljev, Magdalena Hornjak, Josif Ivanović, Miroslava Jovanović, Miroslava Stanojević-Kastori, dr Kristina Maletin, Stevan Micić, mr Svenka Savić, Eržebet Terheš i Branislav Vuleković;

za program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu: Miodrag Bogosavljev, Julijan Bugariu, mMarija Čakan, Magdalena Hornjak, Marija Hrijeđik, , Josif Ivanović, dr Jovan Jerković, Jožef Kasaš, Nikola Kočiš, dr Melanija Mikeš, dr Velimir Penavin, Mileva Pješčić, Stanka Salonski, Miroslava Stanojević-Kastori, Eržebet Terheš, Branislav Vuleković i dr Pal Šatai.

15.3.1. NASTANAK PROGRAMA I POLAZNE OSNOVE

Rukovodeći se zakonskom odredbom prema kojoj predškolsko vaspitanje predstavlja deo jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja, prilikom izrade ovog programa težilo se konkretizaciji utvrđenih zadataka. Polazne osnove za izradu ovog programa bili su stavovi *Rezolucije Savezne skupštine o razvoju vaspitanja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi, Rezolucije X kongresa SKJ o*

vaspitanju i obrazovanju, kao i drugih društvenih i pedagoških dokumenata kojima su regulisani zadaci vaspitanja i obrazovanja. Tvorci programa koristili su i iskustva drugih zemalja u kojima je postojalo organizovano institucionalno predškolsko vaspitanje dece uzrasta do treće godine, kao i od treće godine do polaska u školu.

Pošlo se od ideje da se predškolsko vaspitanje i obrazovanje mora izgradjivati na istim idejnim osnovama na kojima se u našoj zemlji u to vreme izgradjuje i školski sistem. Autori programa su, uvažavajući specifičnosti različitog uzrasta predškolskog i školskog deteta, kao i savremena dostignuća medicine, psihologije, pedagogije i drugih nauka, odnosno pozitivne rezultate pedagoške prakse kod nas i u svetu, prilikom koncipiranja programa radili na konkretizaciji zajedničkih ciljeva vaspitanja, izboru sadržaja, oblika, metoda i sredstava rada. Na taj način trudili su se da ostvare kontinuitet u pomenutom sistemu, horizontalnom i vertikalnom povezanošću. Treba napomenuti da je u to vreme u Vojvodini oko 85% dece starijeg predškolskog uzrasta obuhvaćeno vaspitanjem u predškolskim ustanovama.

Polaznu osnovu za izradu Programa vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu predstavljao je i Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi (Prosvetni glasnik SR Srbije, Beograd, br.1/1969.), koji se tada primenjuje na čitavom srpskohrvatskom jezičkom području. Po istim osnovama izradjeni su programi za razvoj govora deteta i za jezike društvene sredine : mađjarski, slovački, rumunski i rusinski.

Nakon javne rasprave i konsultacija, Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast dece od treće godine do polaska u osnovnu školu usvojio je Prosvetni savet SAP Vojvodine na sednici od 27. juna 1974. godine, a Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast dece do treće godine usvojen je 4. marta 1975. godine.

Mada su predškolske ustanove za decu jaslenog uzrasta u Vojvodini već postojale i radile više od sto godina, treba napomenuti da je ovaj Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast dece do treće godine u jugoslovenskoj praksi predškolskog vaspitanja prvi i jedini dokument ove vrste.

15.3.2. SADRŽAJ PROGRAMA

Sadržaj Programa vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV je posebno predstavljen za uzrast do treće godine i za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu, čija struktura je tabelarno predstavljena.

Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast do treće godine	Program vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu
<ul style="list-style-type: none"> • Značaj, cilj i zadaci predškolskog vaspitanja • Zadaci i neke bitne karakteristike predškolske ustanove za decu do treće godine • Osnovni principi za organizaciju vaspitno-obrazovne delatnosti • Oblici organizacije vaspitno-obrazovne delatnosti • Sadržina vaspitnog rada • Objašnjenja Programa vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast do treće godine • Uslovi za realizaciju programa vaspitno-obrazovne delatnosti • Saradnja sa roditeljima • Organizacija vaspitno-obrazovne delatnosti • Sadržina vaspitnog rada • Prva godina života • Druga godina života • Treća godina života 	<ul style="list-style-type: none"> • Zadaci i neke bitne oznake predškolske ustanove za decu od treće godine do polaska u osnovnu školu • Organizacija dnevnog života dece u predškolskoj ustanovi i principi rasporeda rada • Program vaspitno-obrazovne delatnosti (za mladju, srednju i stariju grupu) • Uputstva za realizaciju programa

Nakon globalnog isticanja polaznih osnova i sadržaja ovog programa iz 1975.godine, u njemu su data objašnjenja za njegovu konkretizaciju u dva posebna dela:

- A. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje **za uzrast do treće godine i**
- B. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje **za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu.**

15.3.3. SASTAVNI DEO PROGRAMA IZ 1975.GODINE A. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje- za uzrast do treće godine

Ovaj program je zasnovan na utvrđenom cilju i zadacima predškolskog vaspitanja. U njemu je istaknut *opšti, zajednički cilj vaspitanja “u našem samoupravnom socijalističkom društvu – svestrano razvijena stvaralačka ličnost”*, iz kojeg proizilazi i cilj predškolskog vaspitanja. Ovako postavljen jedinstven cilj određuje celokupnu vaspitno-obrazovnu delatnost u predškolskim ustanovama, sadržaje, oblike, metode i sredstva delovanja na dete. Kao što je istaknuto u programu, “ Vaspitnom delatnošću koja sledi ovaj cilj vaspitanja u predškolskom periodu razvoja treba da se obezbedi zdravlje i postave temelji za normalan razvoj deteta i za dalje uspešno obrazovanje i vaspitanje i da se realizuju i posebni zadaci fizičkog, intelektualnog, socijalnog, moralnog i estetskog vaspitanja.” (Pedagoški institut Vojvodine, 1975,12)

U programu je istaknuto da je institucionalno sistematsko društveno vaspitanje dece u predškolskom uzrastu izuzetno značajno za celokupan dalji razvoj i formiranje ličnosti pojedinca. Autori naglašavaju da se u ovom periodu najburnijeg dečijeg psiho-fizičkog razvoja izgrađuju trajna pozitivna svojstva stvaralačke ličnosti.

Polazeći od potrebe porodica u kojima su oba roditelja zaposlena, oni dalje ukazuju na značaj predškolskih ustanova, koje preuzimaju celokupnu brigu o detetu za vreme dok su oni na poslu, neguju ga i vaspitavaju, mada se govori i o značaju porodičnog vaspitanja čiji nedostatak se ne može nadoknaditi ni jednim drugim oblikom vaspitanja. Naglašeno je da *institucionalno predškolsko vaspitanje za uzrast do treće godine ne proizilazi iz potreba deteta, već ono predstavlja dopunu porodičnom vaspitanju, a u izvesnom smislu i zamenu za porodicu, u slučajevima kada roditelji nisu u mogućnosti da sami neguju i vaspitavaju svoje dete.* To podrazumeva da je neophodna kontinuirana čvrsta saradnja predškolske ustanove sa porodicom i sredinom u kojoj deluje.

15.3.3.1. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE ZA DECU DO TRI GODINE

Osim već pomenutog opšteg cilja i zadataka vaspitanja dece do treće godine, istaknuti su i sledeći posebni zadaci:
razvijati zdravo, fizički dobro i skladno razvijeno dete, koje će postepeno ovladati svojom motorikom i razviti svoju čulnu osetljivost, kao pretpostavku potpunijeg doživljaja sveta;
obezbediti uslove za izgrađivanje osećanja sigurnosti i postepeno osamostaljivanje deteta, kao i mogućnosti za spontanu aktivnost i igru u cilju formiranja zadovoljnog i radosnog deteta;

podsticati prirodnu radoznalost deteta u odnosu na svet koji ga okružuje, razvoj njegovih intelektualnih i govornih sposobnosti, podrška njegovoj prorodnoj spremnosti da svoja iskustva uobliči i kreativno zrazi na sebi svojstven način; da formira dete spremno na saradnju sa odraslima i drugom decom i da stvori uslove za medjusobno zbližavanje i doživljavanje zadovoljstva u zajedničkim aktivnostima, bogaćenje socijalnih iskustava i usvajanje osnovnih normi ponašanja i moralnih vrednosti;

Naglašeno je da celokupna vaspitno-obrazovna delatnost predškolske ustanove mora biti u funkciji ostvarivanja pomenutih zadataka, pri čemu se mora voditi računa o utvrdjenim osnovnim principima za organizaciju ove delatnosti. Oni proizilaze iz navedenog cilja i zadataka vaspitanja, karakteristika i zakonitosti dečijeg razvoja, kao i specifičnosti rada sa decom na ovom uzrastu.

15.3.3.2. OSNOVNI PRINCIPI ORGANIZACIJE VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI

Za decu do tri godine u programu se navode sledeći osnovni principi:

- stalna i neophodna emocionalna podrška detetu,
- podsticajna sredina za maksimalnu aktivnost deteta, prema njegovim interesovanjima,
- usaglašenost vaspitnih stavova i postupaka prema detetu između predškolske ustanove i porodice.

Autori ovog programa ističu da organizacija života i rada u ustanovi podrazumeva da treba voditi računa o rasporedu vaspitačica, rasporedu dece po grupama, režimu dnevnog života i oraganizaciji prostora.

Raspored vaspitačica

Naglašeno je da se zahteva *stalnost vaspitačice u radu sa jednom grupom dece*, da bi se uspostavila čvršća emotivna veza vaspitač-dete, razvila njegova sigurnost i formirale pozitivne navike.

Raspored dece po grupama

Prema ovom programu deca u predškolskoj ustanovi se raspoređuju u grupe prema uzrastu, pri čemu se vodi računa o kapacitetu ustanove i brojnom stanju dece određenog uzrasta. *Za decu do tri godine raspored se može vršiti u dve, tri ili četiri grupe:*

- do 9 (12) meseci – odojčad,
- od 9 (12) meseci do 16 (18) meseci,
- od 16 (18) meseci do 24 meseca,
- od dve do tri godine.

Programom je utvrđeno da grupu mogu da čine deca približno istog uzrasta i psihofizičke razvijenosti, a broj grupa se određuje prema uzrastu i broju upisane dece. Broj dece sa kojom može da radi jedna vaspitačica je:

- do godinu dana – osmoro dece,
- do dve godine – dvanaestoro dece,
- od druge do treće godine – petnaestoro dece.

U programu je dalje istaknut zahtev da ista vaspitačica vodi jednu grupu dece do prelaska u ustanovu (grupu) za stariju decu, od treće godine do polaska u školu.. Autori smatraju da je *najvažnije da dete ne menja vaspitačicu*, u suprotnom se ometa i usporava razvoj deteta, što može dovesti do regresije u njegovom ponašanju i razvoju, jer dete ovog uzrasta. Dalje se naglašava da dete teško podnosi promene, pre svega odrasle osobe koja se njime bavi. Takodje se ističe mogućnost formiranja podgrupa, koje se strukturiraju prema starosti dece, ako u okviru jedne grupe borave deca različitog uzrasta. Organizacija rada u tim situacijama podrazumeva režim dnevnog života gde dolazi do smenjivanja spavanja, nege i aktivnosti dece različitog uzrasta. U programu je istaknuto da su zapažene izvesne prednosti takve organizacije u pogledu korišćenja prostora i stvaranja uslova da se deci omogući kontakt sa vaspitačicom.

Režim dnevnog života

Ovim programom utvrđen je režim dana kojim se reguliše: budno stanje deteta: hranjenje, nega, boravak na vazduhu, dečja aktivnost i igra, spavanje.

Naglašeno je da se pri tome maksimalno mora voditi računa o individualnim potrebama svakog deteta, što podrazumeva da u režimu dana ne može biti čvrsto fiksiran dnevni redosled aktivnosti. Potrebna je fleksibilna organizacija, u zavisnosti od potreba dece određenog uzrasta, sastava grupe, kao i individualnih potreba svakog deteta i od godišnjeg doba, s obzirom da, kako je istaknuto, u ovom uzrastu frontalni rad sa decom nije moguć. Predškolska ustanova, prema datim uslovima, utvrđuje režim dana za svaku grupu dece. Režim dnevnog života, dva puta godišnje – za letnji i zimski period, utvrđuju stručni saradnici u ustanovi (lekar, psiholog, pedagog i veće vaspitača). Pri tome moraju voditi računa o sledećem:

- dužini spavanja i budnog stanja dece,
- o broju hranjenja dece u toku dana i vremenskom intervalu između njih,
- o dužini boravka dece u ustanovi,
- o veličini grupe pojedinih uzrasta.

Organizovanje prostora

Autori programa naglašavaju da posebnu pažnju treba posvetiti organizovanju prostora u predškolskoj ustanovi, što podrazumeva:

- unutrašnji prostor (prostorije u zgradi),
- spoljašnji prostor (dvorište, igralište).

Programom je utvrđeno da je neophodno voditi računa da deca naizmenično borave u prostorijama i na vazduhu, te da prostor odgovara potrebama i uzrasnim mogućnostima dece, za organizovanje različitih oblika rada, *za slobodne aktivnosti* koje su neophodne za njihov optimalan psihofizički razvoj i realizaciju programa vaspitnog rada u celini.

15.3.3.3. OBLICI ORGANIZACIJE VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI

U programu je istaknuto da se vaspitno-obrazovna delatnost u ustanovama za decu do tri godine odvija kroz sledeće aktivnosti: *hranjenje, nega, jačanje organizma, boravak na vazduhu i šetnje, dečje aktivnosti i gra*. Prema autorima programa ove aktivnosti su istovremeno i oblici rada kroz koje se realizuje program po uzrasnim grupama, a koji proizilaze iz specifičnosti vaspitnih zadataka, u skladu sa mogućnostima i potrebama dece uzrasta do treće godine.

U ovom delu programa istaknut je i *značaj dubokog i mirnog sna* za pravilan razvoj deteta i njegovo zdravlje. Treba voditi računa da prostorije u kojima deca spavaju budu čiste i proventrene, a prozori otvoreni za vreme sna, čak se preporučuje da deca za vreme toplih dana spavaju na pogodnim otvorenim površinama (terase, verande i sl.) Za vreme spavanja deca treba da su pod nadzorom vaspitača.

Osim standardnih zahteva za pravilnom ishranom i organizovanjem ostalih aktivnosti, u programu je istaknuto da u predškolskoj ustanovi treba obezbediti prijatnu i smirenu atmosferu, pri čemu vaspitačica treba da bude blaga, pažljiva, strpljiva, vedra, da govori (ili peva) detetu i da ga podstiče na govor, da svojim ponašanjem kod deteta izaziva dobro raspoloženje, radost i smeh.

Autori dalje ističu da poseban značaj za razvoj potencijala deteta do treće godine ima *igra, koja predstavlja "jedan od najvažnijih oblika vaspitno-obrazovne delatnosti u predškolskim ustanovama."* U programu se navodi značaj spontane individualne igre, međutim, pred kraj ovog uzrasnog perioda, kao oblik i metod vaspitno-obrazovnog rada treba koristiti "usmerenu igru" – individualnu, grupnu ili zajedničku.

15.3.3.4. SADRŽAJ VASPITNOG RADA

U ovom delu programa posebno su dati zadaci i sadržaji vaspitanja za prvu i drugu godinu života, a posebno za treću godinu života deteta. *Za prvu i drugu godinu života* sadržaji su dati po uzrasnim mesecima u razvoju deteta:

- do trećeg meseca,

- od četvrtog do šestog meseca,
- od sedmog do devetog meseca,
- od desetog do dvanaestog meseca,
- od dvanaestog do osamnaestog meseca,
- od osamnaestog do dvadesetčetvrtog meseca.

Za treću godinu života sadržaji su predstavljeni kroz:

- fizičko vaspitanje,
- upoznavanje okoline i razvoj govora,
- estetsko vaspitanje.

15.3.3.5. ZADACI VASPITANJA

Programom su utvrđeni sledeći zadaci vaspitanja:

Prva i druga godina života	Treća godina života
<ul style="list-style-type: none"> ▪ čuvanje zdravlja, pravilan razvoj i jačanje dečijeg organizma, ▪ razvoj motorike i sposobnosti kretanja, ▪ podsticanje dečije radoznalosti i razvoj interesovanja, čulne osetljivosti, sposobnosti percipiranja i drugih intelektualnih sposobnosti, ▪ pozitivnog odnosa prema odraslima i deci, ▪ stvaranje uslova za doživljavanje zadovoljstva i prijatnih emocija, ▪ podsticanje razvoja govora deteta, uz zahtev za pravilan i jasan izgovor, ▪ stvaranje uslova za verbalnu interakciju-komunikaciju sa vršnjacima i odraslima, ▪ razvoj interesovanja za zvučne pojave i muziku, za skladnost boja i oblika predmeta i na taj način stvaranje prijatnog raspoloženja. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dalje stvaranje uslova za čuvanje zdravlja, jačanje i pravilan razvoj organizma, ▪ razvoj sposobnosti kretanja, ▪ stvaranje navika lične higijene, postepeno osamostaljivanje u hranjenju, odevanju i zadovoljavanju higijenskih potreba, ▪ stvaranje uslova za razvoj pozitivnih osećanja prema odraslima i deci, ▪ stvaranje uslova za aktivan odnos deteta prema sredini u kojoj živi i formiranje osnovnog načina ophodjenja i međusobnog zbližavanja dece u odnosu na decu, odrasle i sredinu, ▪ podsticanje radoznalosti i usmeravanje razvoja saznajnih funkcija, ▪ razvoj i bogaćenje rečnika, logičnost u izražavanju, ▪ razvoj smisla za lepo,...

15.3.3.6. OBJAŠNENJA PROGRAMA

Nakon konkretizacije sadržaja vaspitno-obrazovnog rada za decu prve i druge, odnosno treće godine života, u programu su data objašnjenja za organizaciju delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast do treće godine.

Pre svega, utvrđeni su *objektivni i subjektivni uslovi za realizaciju programa*. Objektivni uslovi podrazumevaju adekvatnu pripremu prostora za život i rad dece, koji će biti prilagodjen njihovim psihofizičkim osobenostima i potrebama, u kojem će ona imati slobodu kretanja, biti angažovana, zadovoljna i srećna. Pomenuti uslovi podrazumevaju sledeći prostor:

- prostor za spavanje,
- prostor za aktivnosti,
- prostor za hranjenje,
- prostor za negu,
- terasa,
- dvorište.

Za svaki od navedenih prostora dati su normativi za površinu, veličinu nameštaja i opreme.

Naglašeno je da je za zdrav razvoj i optimalan psihofizički napredak deteta do treće godine života neophodna emocionalna atmosfera, koja kod deteta razvija osećanje bezbednosti (sigurnosti) i zadovoljstva, što ga podstiče na aktivnost i doprinosi sticanju pozitivnih navika. Ističe se da je neophodno podsticati razvoj emocionalne veze vaspitač-dete. Osoba koja neguje dete u svojim postupcima i odnosu prema njemu mora biti što sličnija majci (što podrazumeva ljubav majke i toplu porodičnu sredinu), mada svesna činjenice da ona ne može i ne treba da zameni majku, jer su ta ljubav i odnos majka-dete specifični, jedinstveni i neponovljivi. Autori programa dalje ukazuju da veza vaspitač-dete podrazumeva stalnost i kontinuitet kontakata medju njima, dobro uzajamno poznavanje osobina i načina reagovanja, kontinuitet i prisnost u odnosima i kultivisanje integrativnih emocija deteta na osnovu ispoljenih emocija samog vaspitača. To podrazumeva da vaspitač dobro poznaje psihofizičke karakteristike razvoja dece, kao i svakog deteta ponaosob, te da svoje vaspitno delovanje uskladi sa njima. Programom je određeno da osoba koja u predškolskoj ustanovi neguje dete mora imati sledeće kvalitete:

- razvijeno osećanje odgovornosti u odnosu na vaspitne zadatke koje ostvaruje u radu sa decom,
- intenzivno interesovanje za svako dete u grupi,
- sposobnost da u odnosu prema deci izražava strpljenje, pedagoški takt, nežnost i ljubav,
- sposobnost izgradjivanja jednoobraznog stava prema svakom detetu, prema njegovim individualnim osobinama i potrebama, bez zahteva mehaničke poslušnosti,
- sposobnost podsticanja aktivnosti deteta, prema njegovim interesovanjima i mogućnostima.

Da bi se ostvarilo jedinstveno delovanje i usaglašenost stavova o vaspitanju i postupaka prema deci, u objašnjenjima ovoga programa ističe se značaj kontinuirane *saradnje predškolske ustanove sa roditeljima*. Ova saradnja podrazumeva proces koji se odvija u tri faze:

- *pripremna faza* podrazumeva medjusobno upoznavanje, obostrano sagledavanje obaveza u realizaciji zajedničkih ciljeva i vaspitnih zadataka u odnosu na dete (medjusobne posete),
- *faza adaptacije deteta* predstavlja kvantitativno i kvalitativno unapređivanje uzajamne saradnje i dalje usaglašavanje vaspitnih stavova porodice i ustanove,
- *faza rada sa roditeljima* podrazumeva kontinuirane individualne i grupne kontakte sa roditeljima (svakodnevni kontakti, roditeljski sastanci, “otvoreni dan za roditelje”, svečanosti i priredbe i sl.

U objašnjenjima programa istaknut je značaj celovitog sagledavanja *organizacije vaspitno-obrazovne delatnosti*. Polazeći od stava psihofizičke nedeljivosti svake individue (deteta) i celovitosti u svim vidovima njegovog ponašanja i aktivnosti, neophodno je da se planirane aktivnosti u radu sa decom realizuju na vreme i u skladu sa medicinsko-higijenskim zahtevima, uz već pomenut pravilan način ophodjenja vaspitačice prema svakom detetu.

Na kraju datih objašnjenja predstavljen je *sadržaj vaspitnog rada* sa decom do treće godine. Za prvu i drugu godinu sadržaji su predstavljeni kompleksno, a za treću godinu je izvršena diferencijacija prema pojedinim vaspitnim oblastima, kako bi se ostvarilo povezivanje ovih vaspitnih sadržaja sa sadržajima u kasnijim fazama predškolskog vaspitanja i na taj način postavile osnove za svestrani razvoj deteta.

Radi celovitog sagledavanja i bolje preglednosti, date sadržaje vaspitnog rada iz objašnjenja programa sažeto smo predstavili u tabeli koja sledi.

Prva godina života	Druga godina života	Treća godina života
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Psihofizičke osobine deteta (anatomsko-fiziološke, senzomotorne, saznejne, emocionalno-socijalne), ▪ Razvoj u prvog godini (do 3. meseca, od 4. do 6., od 7. do 9., od 10. do 12. meseca), ▪ Prijem dece, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Psihofizičke osobine deteta (anatomsko-fiziološke, saznejne, emocionalno-socijalne), ▪ Spavanje (režim spavanja), ▪ Budno stanje (hranjenje, jačanje dečijeg organizma, kulturno-higijenske navike, aktivnost 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Psihofizičke osobine deteta (anatomsko-fiziološke, saznejne, emocionalno-socijalne), ▪ Treća godina života, ▪ Spavanje (režim spavanja), ▪ Budno stanje (hranjenje, jačanje dečijeg organizma, kulturno-higijenske

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spavanje (režim spavanja), ▪ Budno stanje (hranjenje, nega, aktivnosti dece, sadržina vaspitnog rada). 	dece, sadržina vaspitnog rada).	navike, aktivnost dece, sadržina vaspitnog rada).
---	---------------------------------	---

15.3.4. SASTAVNI DEO PROGRAMA IZ 1975.GODINE B. Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu

Posebno koncipiran drugi deo programa Predškolsko vaspitanje u SAP Vojvodini predstavlja Program vaspitno-obrazovne delatnosti za predškolsko vaspitanje i obrazovanje za uzrast od treće godine do polaska u školu.

O nastanku, autorima i polaznim osnovama za izradu ovog programa pisali smo u opštim konstatacijama na početku predstavljanja pomenutog globalnog programa.

15.3.4.1. ZADACI I KARAKTERISTIKE PREDŠKOLSKE USTANOVE

Polazeći od konstatacije da porodica još uvek ima značajnu ulogu u vaspitanju predškolskog deteta sada se ističe potreba i interesovanja dece za vršnjake i odnose medju njima. Stoga društveno vaspitanje u predškolskim ustanovama, ima poseban značaj. Naravno da se i dalje mora voditi računa o osobenostima i potrebama dece ovog uzrasta. Rukovodeći se posebnim zahtevima i programom, predškolska ustanova, kao sastavni deo života deteta predstavlja dopunu porodičnom vaspitanju. U njoj, pod jednakim uslovima življenja i istim pravilima ponašanja za sve, u saradnji sa drugom decom i odraslima, pružaju im se isti podsticaji neophodni za njihov optimalan razvoj, stiču pozitivna iskustva o igri, radu, učenju, o sebi kao društvenom biću i individui.

U skladu sa već pomenutim opštim ciljem vaspitanja, u programu su istaknuti i sledeći *zadaci predškolske ustanove*, za decu uzrasta od treće godine do polaska u školu:

- očuvanje i unapredjivanje zdravlja i fizičkog razvoja deteta, razvoj njegove sigurnosti, spretnosti i skladnosti motorike i razvoj čulne osetljivosti, radi potpunijeg doživljavanja sveta,
- stvaranje uslova za osamostaljivanje deteta, razvoj poverenja u sebe i druge ljude, što doprinosi formiranju zadovoljnog i radosnog deteta,
- pružanje mogućnosti za spontanu aktivnost i igru, u cilju podsticanja inicijative deteta i njegove saradnje sa drugom decom i odraslima,
- stvaranje uslova da deca proširuju svoja socijalna iskustva i steknu osnovna znanja o drugim ljudima i društvenim odnosima, usvajaju

osnovna pravila ponašanja, moralne vrednosti i sposobnost moralnog rasudjivanja

- podsticanje prirodne radoznalosti kod deteta u odnosu na svet koji ga okružuje, razvoj njegovih intelektualnih sposobnosti, bogaćenje iskustava o predmetima i pojavama, zbivanjima u prirodi i društvu, ovladavanje govorom kao sredstvom za uobličavanje i uopštavanje misli,
- pružanje mogućnosti detetu da doživi lepo u prirodi, ljudskim odnosima i umetnosti, a zatim stvaranje uslova da doživljeno, prema svojim mogućnostima, stvaralački izrazi na sebi svojstven način,
- stvaranje uslova za sticanje novih znanja i sposobnosti učenja, u funkciji pripreme deteta za školu.

15.3.4.2. ORGANIZACIJA DNEVNOG ŽIVOTA DECE

U programu se dalje ističe značaj pravilnog rasporeda dana i dobre organizacije dnevnog života u predškolskoj ustanovi, što je uslovljeno različitim činiocima (uslovi i prilike u kojima ustanova radi, dužina boravka dece u ustanovi, klimatske prilike i dr.)

Unutrašnja organizacija predškolske ustanove za decu od treće godine do polaska u školu podrazumeva mogućnost *poludnevnog, celodnevnog i dvokratnog boravka, sa ili bez ishrane*, u zavisnosti od potreba roditelja i materijalnih mogućnosti ustanove. Pri tome raspored aktivnosti u toku dana mora odgovarati potrebama dece, zahtevima njihovog razvoja i ostvarivanja zadataka vaspitanja.

Neovisno od elastične koncepcije unutrašnje organizacije, u programu su navedene sledeće osnovne odlike svake predškolske ustanove:

- *jedinstveni vaspitno-obrazovnih zadaci*, koji proizilaze iz jedinstvenog cilja vaspitanja,
- *jedinstven program vaspitno-obrazovnog rada*,
- *jedinstvena organizacija vaspitno-obrazovnog rada*, zasnovana na naučnim osnovama o vaspitanju i prilagodjena mogućnostima i potrebama dece predškolskog uzrasta.

Deca od tri godine do polaska u školu borave u predškolskim ustanovama od pet do dvanaest i više časova, u zavisnosti od potreba njihovih roditelja.

Kao osnovne forme aktivnosti navode se *slobodna i usmerena igra (zanimanja i radni zadaci)*, koja se organizuje raznovrsnim oblicima rada, kombinacijom frontalnog, grupnog i individualnog.

Da bi se režim dana u predškolskoj ustanovi što bolje uskladio sa životom deteta u porodici, važno je sačiniti ga u saradnji sa roditeljima. Takođe, kada je potrebno, treba pomoći roditeljima da se obezbedi kvalitetan režim življenja deteta u roditeljskom domu i na taj način jedinstvenost vaspitnog delovanja na dete u predškolskoj ustanovi i porodici.

Dnevni raspored aktivnosti utvrđuje veće vaspitača, stručnih i drugih saradnika, uz zahtev i potrebu ne krutog, nego doslednog pridržavanja.

Polazeći od Programa vaspitno-obrazovne delatnosti, psiho-pedagoških i medicinskih zahteva, konkretnih uslova za rad predškolske ustanove, mogućnosti i potreba dece i njihovih roditelja, raspored i organizacija dnevnog života utvrđuje se za svaku vaspitnu grupu, u okviru najmanje 38 radnih nedelja.

15.3.4.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI

Ovaj program predstavljen je kroz vaspitno-obrazovne zadatke u radu sa decom mladje, srednje i starije grupe, kroz raspored dnevnog života dece, zadatke, sadržaje i aktivnosti po oblastima. *Raspored dnevnog života dece u predškolskoj ustanovi* podrazumeva sledeće aktivnosti:

- jutarnje okupljanje uz igru i druge aktivnosti po slobodnom izboru,
- priprema za doručak i doručak,
- organizovanje zanimanja po oblastima,
- boravak na vazduhu,
- ručak,
- spavanje,
- aktivnosti posle spavanja (boravak na vazduhu, pokretne igre, individualni rad sa decom i sl.)

15.3.4.4. VASPITNO-OBRAZOVNI ZADACI U RADU SA DECOM

Vaspitno-obrazovni zadaci u radu sa decom predstavljeni su posebno za mladju grupu (četvrta godina života), srednju grupu (peta godina života) i stariju grupu (od pete godine do polaska u školu). Ovi zadaci, za sve tri grupe, odnose se na sledeće:

- pravilan rast i fizički razvoj,
- socijalizacija dece i formiranje njihovih potreba i navika za uključivanje u grupu,
- izgradjivanje elementarnih moralnih osobina i radnih navika,
- razvijanje intelektualnih sposobnosti i govora deteta,
- podsticanje senzornog i emocionalnog razvoja, u dodiru sa lepim.

15.3.4.5. ZADACI, SADRŽAJI I AKTIVNOSTI PO OBLASTIMA

Kao i kod pomenutih vaspitno-obrazovnih zadataka i u ovom delu programa uradjena je podela prema navedenim uzrastima, pri čemu se zadaci usložnjavaju i proširuju na starijim uzrastima. Za svaku oblast na kraju se daje objašnjenje za realizaciju istaknutih zadataka, sadržaja i aktivnosti.

Radi preglednosti i boljeg uvida ove podatke svodimo i predstavljamo tabelarno.

Mladja grupa (četvrta godina života)	Srednja grupa (peta godina života)	Starija grupa (od pete godine do polaska u školu)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje okoline ▪ Razvoj govora ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje okoline ▪ Formiranje elementarnih matematičkih pojmova ▪ Razvoj govora ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje društvene i prirodne sredine ▪ Formiranje elementarnih matematičkih pojmova ▪ Razvoj govora ▪ Jezik društvene sredine ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje

Zadaci i sadržaji fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ stvaranje uslova za očuvanje i unapredjivanje zdravlja, normalan rast i razvoj dece, ▪ razvoj navika lične higijene i higijene okoline, osamostaljivanje dece pri odevanju, ▪ sistematskih uticaj na razvoj kretnih sposobnosti dece, ▪ formiranje navika za svakodnevno telesno vežbanje, ▪ kroz sadržaje fizičkog vaspitanja, realizacija zadataka moralnog, umnog, estetskog i radnog vaspitanja, ▪ stvaranje uslova za razvoj otpornosti dečijeg organizma prema oboljenjima i deformitetima, ▪ razvoj telesnih sposobnosti dece, ▪ razvoj mišićno-koštanog sistema, organa za krvotok i disanje, ▪ razvoj pozitivnih osobina ličnosti (moralnih, radnih, karakternih i dr.) ▪ celokupnim radom na fizičkom i zdravstvenom vaspitanju stvaranje zdrave osnove za dalji vaspitno-obrazovni rad sa decom u osnovnoj školi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa, ▪ vežbe za razvoj kretnih navika, ▪ aktivnosti u vodi, ▪ vežbe za razvoj navika organizovanog postavljanja i kretanja, ▪ obezbeđivanje odgovarajućih higijenskih uslova za boravak dece u ustanovi, za njihove aktivnosti, pravilnu ishranu, pravilnu smenu odmora, aktivnosti i sna, pravilno korišćenje prirodnih faktora (sunca, vazduha, vode).

Zadaci i sadržaji upoznavanja okoline (prirodne i društvene sredine)

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ osposobljavanje dece za snalaženje u životu neposredne okoline i njihovo postepeno osamostaljivanje u toj okolini, ▪ formiranje i razvijanje pozitivnih radnih navika i navika socijalnog i kulturnog ponašanja, ▪ podsticanje radoznalosti za ljude, predmete, pojave i događaje iz neposredne okoline i razvijanje pozitivnih osećanja prema njima, ▪ sticanje elementarnih znanja o predmetima i pojavama iz najbliže okoline i proširivanje iskustava, ▪ na sadržajima iz ove oblasti razvijanje i bogaćenje govora dece, njihove čulne osetljivosti i sazajnih funkcija, misaonih procesa, ▪ formiranje naučno-materijalističkog pogleda na svet, ▪ stvaranje mogućnosti za aktivan odnos dece prema svojoj sredini, ▪ organizovan uticaj na formiranje osnovnog načina ophodjenja, ponašanja dece i međusobnog zbližavanja, ▪ formiranje preciznijih, složenijih i širih znanja o ljudima, predmetima, pojavama i događajima iz okoline u kojoj žive, ▪ stvaranje uslova za upoznavanje sa radom ljudi, razvijanje poštovanja tuđeg rada i elementarnih radnih navika, ▪ postepeno osposobljavanje dece za posmatranje pojava u prirodi i okolini, uočavanje promena i i uzajamne zavisnosti pojava u prirodi i životu ljudi, uticaja rada ljudi na te promene i odnose medju predmetima i pojavama, ▪ postepeno osposobljavanje za razumevanje društvenih događaja i života svoje sredine, ▪ omogućiti deci da upoznaju prirodu, život i rad ljudi i dece drugih krajeva naše zemlje i van nje, razvijanje humanizma, patriotizma i internacionalizma, ▪ formiranje elementarnih znanja o vremenu, vremenskim i prostornim odnosima medju predmetima i pojavama u neposrednoj okolini, ▪ stvaranje uslova za razvoj složenijih emocija prema porodici i ljudima sredine u kojoj žive, prema prirodi rodnog kraja, ▪ stvaranje uslova za stvaranje prijatnih i radosnih doživljaja i formiranje pozitivnih oblika ponašanja dece, ▪ vaspitno-obrazovnim radom u oblasti upoznavanje prirode i društvene sredine, stvoriti osnove za dalje vaspitanje i obrazovanje u osnovnoj školi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Životne sredine (predškolska ustanova, roditeljski dom) ▪ upoznavanje okoline (prirodne pojave, o biljkama, o životinjama, najelementarnije matematičke predstave i pojmovi, praznici i proslave), ▪ okolina i pojave u prirodi i društvenoj sredini (već pomenuto i saobraćajno vaspitanje) ▪ mesto – grad, selo (društveni događaji, promene i odnosi u prirodnim pojavama i životinjskom svetu, o životu i radu ljudi).

Zadaci i sadržaji formiranja elementarnih matematičkih pojmova

U programu su za ovu oblast su dati zadaci i sadržaji samo za srednju i stariju grupu. Što se tiče mlađe grupe dece, u okviru navedene oblasti upoznavanja okoline istaknuto je da decu treba uvoditi u oblast kvantiteta i kvantitativnih odnosa, odnosno formirati najelementarnije matematičke predstave i pojmove (uporedjenja: jedan-mnogo, mnogo-malo, manje-više, ništa; obrada skupova; imenovanje i upoređivanje predmeta i oblika i dr.) Na taj način se kod dece od najranijih uzrasta formiraju i usvajaju pravilni pojmovi i razvija funkcionalno mišljenje.

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ sticanje početnih znanja i elementarnih matematičkih pojmova, proširivanje tog znanja prema uzrastu grupe, ▪ razvijanje interesovanja za kvantitativne odnose medju predmetima i pojavama iz neposredne okoline, ▪ razvijanje sposobnosti preciznijeg rasudjivanja i izražavanja onoga što dete doživljava, ▪ stvaranje uslova da se stečena znanja učine jasnijim i preciznijim, dalji razvoj logičkog mišljenja, govornog izražavanja i pripremanje dece za školu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pojam i upoređivanje skupova, pridruživanje elemenata, ▪ pojam broja i skup prirodnih brojeva do deset, redni brojevi, ▪ geometrijski oblici i figure, ▪ osnovne mere težine, dužine, mere za tečnost, merenja, osnovna jedinica novca.

Zadaci i sadržaji za razvoj govora

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ podsticanje dece na govor o svemu što opažaju, rade, osećaju, bogaćenje rečnika, ▪ stvaranje uslova za funkcionisanje govornog aparata i razvoj sposobnosti kod dece da prepoznaju, razlikuju i pravilno artikulaišu glasove, razvijanje glasovne kulture govora dece, ▪ pomoći deci da uoče i razlikuju intenzitet glasa, njegovu visinu i naglasak, i da to primenjuju u svom govoru, ▪ uticati na pravilan izgovor i oblikovanje rečenica, s tim u vezi i podsticanje razvoja mišljenja, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ izgovor svih glasova, vokala i 66 % konsonanata, ▪ izgovor glasa u različitim položajima i kombinacijama, ▪ slušanje glasova u rečima i njihovo razlikovanje, ▪ vežbanje izgovora vokala, sa potrebnim trajanjem, jačinom i bojom,

<ul style="list-style-type: none"> ▪ uticati na tečnost izražavanja, sprečavati i odstranjivati zastajkivanje, zamuckivanje, izbegavanje govornih smetnji i nepravilnosti, ▪ razvoj radoznalosti i interesovanja za upoznavanje neposredne okoline u cilju kontinuiranog bogaćenja rečnika i aktiviranja dečijeg govora, ▪ stvoriti uslove da deca upoznaju najvrednija književna dela, primerena njihovom uzrastu, iz narodne i umetničke književnosti jugoslovenskih naroda i narodnosti, takodje i svetske, razvoj imteresovanja za knjigu, ▪ razvijanje sposobnosti slušanja govora drugih, sistematsko navikavanje da govore u prisustvu drugih, izgradjivanja navika kulture ponašanja, ▪ uticati na bogaćenje rečničkog fonda deteta i pravilno oblikovanje rečenice, ovladavanje gramatički pravilnim govorom i književnim jezikom ▪ postepeno osposobljavanje dece da se samostalnije izražavaju putem govora, da bi preciznije izrazili svoja osećanja i misli, ▪ stvaranje uslova za ispravljanje i usavršavanje govora, time deci pomoći da steknu emocionalnu stabilnost i da se uspešnije socijalizuju, ▪ učiti decu da pravilno i izražajno pričaju i recituju, razvoj smisla za lepo govorno izražavanje, time uticati na njihov emotivni i moralni razvoj. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ proširivanje obima rečnika, ▪ razgovori u vezi sa sadržajem iz oblasti upoznavanja okoline, ▪ tekstovi iz poezije i proze, ▪ opisivanje predmeta, pojava, događaja i slika, ▪ utvrđjivanje tačnih naziva i izraza predmeta, pojava, osobina, radnji, zanimanja, vremena, prostora, psihičkih stanja i dr. ▪ vežbanje pravilnog izgovora i akcentovanja, ▪ slušanje i razvijanje osećaja lepote slikovitog izražavanja u poeziji i prozi, izražavanje rečima i pokretima, kroz igru, ▪ učenje uloga, ▪ usvajanje književnog jezika u funkciji pripreme za školu.
---	---

U funkciji adekvatne pripreme dece za polazak u školu, ostvarivanje zadataka razvoja govora u starijoj grupi podrazumeva *vaspitno-obrazovni rad u tri osnovna pravca*:

- utvrđjivanje, obogaćivanje i aktiviranje rečnika,
- ormiranje gramatički pravilnog književnog govora,
- razvijanje i usavršavanje osnovnih oblika usmenog govora.

Zadaci i sadržaji za jezik društvene sredine (samo za stariju grupu)

U delu Programa vaspitno-obrazovne delatnosti za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu, za stariju grupu dece posebno su razradjeni zadaci i sadržaji za oblast jezika društvene sredine (srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik).

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ osposobiti dete da pravilno artikuliše glasove srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika, ▪ stvoriti uslove da ovlada odredjenim osnovnim strukturama ovog jezika, ▪ stvoriti uslove da dete usvoji oko 150 reči, ▪ razvijati ljubav i međusobno zblizavanje dece naroda i narodnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ imenovanje predmeta, ▪ vršenje radnje, ▪ opisivanje predmeta i bića, ▪ vršenje radnje na objektu, ▪ posedovanje objekta, ▪ mesto vršenja radnje, ▪ okvirni leksički fond.

U objašnjenjima ove oblasti u programu istaknuto je da se govor uči govorom, odnosno govornim vežbama, koje su utvrdjene po određenom sistemu umenja (veština) i treba ih u radu sa decom izvoditi planski. U cilju razvijanja sposobnosti za pravilno i lepo čitanje i pisanje, kao i razumevanje najbitnijih zakona jezika u osnovnoj školi, u okviru *zanimanja iz srpskohrvatskog jezika* organizuju se govorne vežbe za:

- pravilan izgovor,
- svajanje novih reči i izraza,
- usvajanje određenih konstrukcija.

U cilju ostvarivanja postavljenih zadataka i podsticanja dečijih interesovanja za učenje jezika potrebno je koristiti raznovrsna sredstva (vizuelna i dr.) i sistematski, ponavljanjem i utvrđivanjem, raditi na proširivanju znanja.

Zadaci i sadržaji likovnog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ upoznavanjem likovnih materijala i osnovnim ovladavanjem tehnika omogućiti deci lakše prezaženje iz faze šaranjau fazu najelementarnijeg prikazivanja, ▪ stvoriti uslove za postepeno prelaženje u realističku fazu prikazivanja-obogaćivanjem detalja i razvijanjem osećanja za dekorativnost, prostor i kompoziciju, ▪ upotrebom različitih likovnih materijala za crtanje, slikanje i vajanje razvijati kod dece mišiće šake i ruku, u funkciji pravilnog opšteg razvoja, ▪ razvijanje i negovanje sposobnosti doživljavanja lepog, likovnim prikazivanjem razvijati emocionalni odnos dece prema stvarnosti, kao i stvaralačkih sposobnosti, prema njihovim mogućnostima, ▪ razvijanje i negovanje osnovnih kulturno-higijenskih i radnih navika, ▪ potpunije ovladavanje upotrebom pribora za rad, radom na detaljima doći do nivoa celovitijih i konkretnijih likovnih rešenja, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ crtanje, ▪ slikanje ▪ vajanje, ▪ elementi primenjene umetnosti sa oblikovanjem u različitim materijalima, ▪ osnovi estetskog procenjivanja

<ul style="list-style-type: none"> ▪ razvijanje sposobnosti uočavanja bogatstva boja i oblika u vizuelnoj stvarnosti, ▪ potpunije korišćenje likovnih tehnika i materijala, primerenih ovom uzrastu, ▪ razvijanje smisla za sklad, red i meru, potrebu za lepim u svakodnevnom životu, ▪ razvijanje sposobnosti za vrednovanje sopstvenih radova i radova druge dece, ▪ razvoj izražajnih i stvaralačkih sposobnosti dece za grafičko, kolorističko i plastično prikazivanje,... 	
---	--

Zadaci i sadržaji muzičkog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ razvoj interesovanja i ljubavi dece za muziku i sa njom radosnog raspoloženja, ▪ podsticanje želje za pevanjem, slušanjem muzike, igrom uz muziku, negovanje zajedničkog i individualnog pevanja, ▪ razvoj muzičkih sposobnosti: sluh, osećaj za ritam, uskladjivanje muzike i pokreta, muzičko pamćenje, ▪ stvaranje uslova da se proširuju i obogaćuju utisci i razvija sposobnost za emocionalno doživljavanje muzike, ▪ negovanje i razvijanje glasa dece, kultivisanje glasovnih mogućnosti, razvijanje sposobnosti intonativno čistog pevanja, uz pravilno disanje i izgovaranje reči, ▪ razvijanje želja i navika aktivnog slušanja muzike, ▪ stvaranje uslova za učešće u muzičkim aktivnostima i podsticanje na elementarne oblike stvaralačkih aktivnosti u ovoj oblasti i slobodnog muzičkog izražavanja, ▪ razvijanje sposobnosti da zapažaju, samostalno i pravilno izvode određena muzička trajanja, ▪ stvaranje trajnije osnove, interesovanja i razvijanje ljubavi za muziku i na taj način razvijanje estetskog ukusa. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pevanje kratkih pesama, ▪ slušanje kvalitetne i deci pristupačne muzike, ▪ dečije muzičke igre i igre uz muziku,

Na kraju ovog Programa vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini data su uputstva za realizaciju programa za određene oblasti rada (fizičko i zdravstveno vaspitanje, upoznavanje okoline i društvene i prirodne sredine, likovno i muzičko vaspitanje).

Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV, iz 1975.godine predstavlja pokušaj dalje razrade zadataka, principa, oblika, sadržaja i aktivnosti koje se mogu

organizovati u radu sa decom do polaska u osnovnu školu. Polaznu osnovu za njegovu izradu predstavljao je program iz 1969.godine.

Polazeći od odredbe da predškolsko vaspitanje predstavlja deo jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja i da se ono mora izgradjivati na istim idejnim osnovama na kojima se u našoj zemlji u to vreme izgradjivao i školski sistem, autori ovog programa su imali nameru da što bolje konkretizuju njegove sadržaje. S tom namerom, nakon utvrdjivanja globalnih polaznih osnova i sadržaja, njegova konkretizacija je izvršena u dva dela, za uzrast do treće godine života i za uzrast od treće godine do polaska u osnovnu školu.

15.4. OSNOVE PROGRAMA VASPITNO-OBRAZOVNE DELATNOSTI DEČIJEG VRTIĆA I VASPITNE GRUPE PREDŠKOLSKE DECE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI / 1975. (Biblioteka “ Dečija zaštita”, Beograd, 1982.)

15.4.1. NASTANAK PROGRAMA I POLAZNE OSNOVE

Ovaj program nastaje u periodu kada se javljaju izvesni pokušaji približavanja srbijanskog programa vojvodjanskom, polazeći od već utvrdjenog značaja vaspitno-obrazovne delatnosti dečijih vrtića. Do tada je zvanično za Srbiju utvrdjen **Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, iz 1970.godine**, dok je vaspitno-obrazovni rad sa decom predškolskog uzrasta u Vojvodini organizovan prema **Programu vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV, iz 1975.godine**.

Radi izrade Osnova programa formirana je radna grupa pri beogradskom Zavodu za osnovno obrazovanje i vaspitanje nastavnika, u saradnji sa vaspitačima, profesorima Pedagoške akademije za obrazovanje vaspitača predškolskih ustanova, saradnicima sa Odeljenja za pedagogiju i Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, prosvetnim savetnicima za predškolsko vaspitanje i predškolskim pedagozima. Na izradi ovog dokumenta radila je Centralna radna grupa i šest posebnih radnih grupa, za pojedine vaspitne oblasti, od juna 1974. do aprila 1975. godine.

Predsednik Centralne radne grupe je bila dr Aleksandra Marjanović, koja je na ovom programu radila sa saradnicima, odnosno ostalim autorima (Milena Decić, Ivan Ivić, Ljiljana Jovanović, Zdenka Kovačević, Milena Lovrić, Mirjana Marković, Petar Milošević, Nada Mioč-Stanojević i Miodrag Teodosijević. Ovi članovi pomenute Centralne radne grupe pripremali su uvodna poglavlja Osnova programa. Razmatranjem radnih verzija ovoga programa oni su svojim primedbama i predlozima doprinosili izradi i ostalih delova Osnova programa. Autori delova programa su bili sledeći saradnici:

- za oblast Fizičko i zdravstveno vaspitanje: Nada Adamović, Dušan Vuković i Radmila Djurić;
- za oblast Upoznavanje okoline: Mirjana Pešić, Danica Diklić, Milanka Kalibarda, Nada Mioč-Stanojević, Vera Repac, Vladimir Djordjević, Jovan Baloković i Momčilo Pečić;
- za oblast Razvijanje početnih matematičkih pojmova: Ivan Ivić, Nedeljka Dobrić i Milo Latković;
- za oblast Razvoj govora: dr Smiljka Vasić, Danica Diklić, Ljiljana Štimac;
- za oblast Likovno vaspitanje: mr Mihail Berendjija, Vera Josifović i Marija Živković;
- za oblast Muzičko vaspitanje: Ljubica Šuković, Nada Hiba i Vojislava Kojić.

Početkom 1975. godine *Nacrt osnova programa* upućen je na razmatranje predškolskim ustanovama. Na osnovu datih primedbi i predloga utvrđen je *Predlog osnova programa* na zajedničkom sastanku Stručnog veća Zavoda za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika i Centralne radne grupe za izradu Osnova programa, održanom 24. aprila 1975. godine.

Prosvetni savet SR Srbije, na sednici, 30. maja 1975. godine, doneo je Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi.

15.4.2. KONCEPCIJA PROGRAMA

Prema ovom programu sistem predškolskog vaspitanja zasniva se na *konceptiji koja objedinjava naučne činjenice o razvoju i vaspitanju predškolske dece sa marksističko-humanističkom zamisli čoveka kao svestrano razvijene stvaralačke ličnosti.*

Naglašeno je da predškolske ustanove, kao vid institucionalizovanog društvenog vaspitanja predškolske dece, imaju posebno mesto i značaj kao činioci složenog procesa socijalizacije. Kao što se ističe u programu, za razliku od drugih posrednika socijalizacije deteta, *dečiji vrtići i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnim školama razvijaju i koriste organizovan sistem sadržaja, metoda i sredstava vaspitanja, čime se doslednije utiče na tok razvoja deteta, menja se njegovo ponašanje i delatnost, razvijaju i oplemenjuju njegova fizička i psihička svojstva.* Ovakvom, po mišljenju tvoraca ovog programa, jasno formulisanom koncepcijom vaspitanja, stvaranjem uslova za optimalan fizički i psihički razvoj, moguće je podsticati i razvijati stvaralačke komponente osobina i sposobnosti kod predškolske dece.

Znajući da je u ovom dobu prijemčivost deteta za uticaje sredine veća u odnosu na bilo koji drugi period, usled najburnijeg biološkog razvoja, naročito

ubrzanog razvoja nervnog sistema, u programu se ističe da postignuti nivo razvoja i kvalitet ostvarenih svojstava deteta utiču na celokupan dalji proces formiranja ličnosti.

15.4.3. KARAKTERISTIKE UZRASTA DECE U DEČIJIM VRTIĆIMA I VASPITNIM GRUPAMA PREDŠKOLSKE DECE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI

Ukazujući na značaj vaspitno-obrazovne delatnosti dečijih vrtića i vaspitnih grupa predškolske dece pri osnovnim školama, istaknuto je da je biološki razvoj dece ovog uzrasta najburniji, naročito je ubrzan rad nervnog sistema. Stoga je prijemčivost deteta za uticaje sredine veća u odnosu na bilo koji kasniji period njihovog razvoja. Autori programa su saglasni da su *u predškolskom periodu najveće mogućnosti za oblikovanje ličnosti*. Oni takodje ističu da postignuti nivo razvoja i kvalitet njihovih ostvarenih svojstava utiču na celokupan dalji proces formiranja ličnosti. Kao što se navodi u programu, “*Predškolsko vaspitanje ima neprocenjiv značaj za izgradjivanje dobrih osnova na kojima počivaju trajna svojstva stvaralačke ličnosti.*” (Osnove programa: 1982, 4).

15.4.4. ODNOS DEČIJEG VRTIĆA I OSNOVNE ŠKOLE

U programu se navodi da su dečiji vrtići i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnim školama izuzetno značajni za pripremanje deteta za školu i sistematsko obrazovanje. Polazeći od zahteva za sistematskim društvenim vaspitanjem predškolske dece, od škole se, po mišljenju autora, očekuje da “formira ličnosti sa razvijenim i oplemenjenim sposobnostima za dalje samostalno učenje, produktivni rad, stvaranje i samoupravljanje” (Osnove programa: 1982, 5.) Istaknuto je da se time dete osposobljava za dalji razvoj i obrazovanje, posredno, celokupnom svojom delatnošću.

Autori programa ukazuju dalje na činjenicu da dete na ovim uzrastima prvi put dolazi u dodir sa učenjem kao posebnom i specifičnom delatnošću, uči se učenju. U tekstu ovog programa nailazimo na konstataciju da kroz vaspitno-obrazovni rad osposobljavamo decu da proces saznanja dožive kao radostan i zanimljiv čin, odnosno da *predškolsko vaspitanje predstavlja značajan preduslov uspešnog školovanja, predstavlja osnovu i sastavni deo celokupnog vaspitno-obrazovnog sistema kod nas.*

15.4.5. RAZLOZI ZA SMEŠTANJE DECE U DEČIJE VRTIĆE I VASPITNE GRUPE PRI OSNOVNOJ ŠKOLI

U ovom programu istaknuto je da predškolsko vaspitanje ima neprocenjiv značaj za izgradjivanje dobrih osnova na kojima počivaju trajna svojstva stvaralačke ličnosti.

Mada je *porodica* nezamenljiva ustanova za prvobitnu socijalizaciju deteta, navodi se da *ona ipak ne može da zadovolji sve osnovne potrebe deteta,*

niti da stvori neophodne uslove za njegov optimalni psihički, fizički razvoj, kao i uslove za razvoj saznajnih sposobnosti deteta.

Istaknuto je da *usled postojećih sociokulturnih razlika medju različitim društvenim slojevima, ne pružaju se podjednaki uslovi za optimalan i kvalitativan razvoj svakog deteta.* Stoga je neophodno ostvariti institucionalizovano društveno vaspitanje predškolske dece, što je jedan od mogućih instrumenata za ublažavanje društvenih razlika medju njima.

15.4.6. FUNKCIJE DEČIJIH VRTIĆA

Ovakvom koncepcijom programa autori su želeli da odrede *institucionalizovano društveno vaspitanje predškolske dece savremenog društva kao dopunu porodičnom vaspitanju, u izvesnim situacijama i kao zamenu za porodicu.* Ova funkcija utvrđena je na osnovu promena koje su se desile u savremenim porodicama, usled čega je izmenjena i njihova vaspitna funkcija. Mada nezamenljiva za prvobitnu socijalizaciju deteta, oni ističu da porodica nije u mogućnosti da u potpunosti zadovolji njegove potrebe za društvom vršnjaka, interesovanja za druge ljude i odnose u koje žele da stupaju, niti je u mogućnosti da stvori uslove za razvoj saznajnih sposobnosti deteta.

Sledeća funkcija dečijih vrtića, koja je istaknuta u ovom programu, jeste *pripremanje deteta za školu i sistematsko obrazovanje.* Kao sastavni deo i osnova celokupnog vaspitno-obrazovnog sistema, predškolsko vaspitanje predstavlja i značajan preduslov uspešnog školovanja. U predškolskim ustanovama deca se posredno osposobljavaju za dalji razvoj i obrazovanje i to celokupnom svojom delatnošću. Autori dalje ističu da se u njima deca uče metodama uspešnog učenja i uvode se u proces saznavanja, koji za njih predstavlja radostan i zanimljiv čin.

Polazeći od postojećeg problema socijalističkog samoupravnog društva, u smislu postojećih značajnih socijalnih i kulturnih razlika medju različitim društvenim slojevima, ovim programom utvrđena je i funkcija *ublažavanja društvenih razlika medju ljudima, odnosno, pružanje podjednakih uslova svim društvenim slojevima za optimalan i kvalitetan psihički i fizički razvoj deteta.* U suprotnom, navedeno je u programu, posledice sociokulturnog siromaštva u ranom detinjstvu teško je otkloniti kada je pojedinac sazeo i kada se već formirao. Ova funkcija podrazumeva stvaranje podjednakih uslova za optimalan razvoj predškolskog deteta.

15.4.7. CILJ I ZADACI PROGRAMA

Autori programa navode da cilj i zadaci ovog programa institucionalnog društvenog vaspitanja predškolske dece proizilaze iz opšteg i jedinstvenog cilja vaspitanja i obrazovanja u samoupravnom socijalističkom društvu, a to je *slobodna, svestrano razvijena socijalistička ličnost.* Ovako utvrđen cilj vaspitanja određuje kakav tip ličnosti treba formirati, odnosno, kakvo vaspitanje treba da bude. Jedinstven i društveno uslovljen cilj vaspitanja, prema

autorima programa, podrazumevao je konkretizaciju dominantnih društvenih odnosa, moralnih normi, potreba i stremljenja društva, a na osnovu toga i utvrđivanje vrednosnih iskaza o tome kakva treba da budu deca da bi postala korisni i produktivni članovi društvene zajednice.

Prema *Osnovama programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece*, cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja je da se, “u skladu sa pedagoškim i naučnim dostignućima i opštim ciljevima vaspitanja u samoupravnom socijalističkom društvu, najmladjim generacijama obezbede uslovi za normalni fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj i uspešno dalje vaspitanje i obrazovanje “ (Osnove programa: 1982, 6) .

Navedeno je da utvrđen cilj vaspitanja podrazumeva razvoj i formiranje ličnosti, u smislu procesa preobražavanja potencijala, koje dete poseduje po rođenju, u razvijena i trajna svojstva ličnosti.

Na osnovu ovako definisanog cilja, istaknuti zadaci predškolskog vaspitanja u ovom programu naglašavaju rane izraze fizičkih i psihičkih potencijala, ponašanja i delovanja deteta i dovode ih u vezu sa osobinama, stavovima i sposobnostima svestrano razvijene stvaralačke ličnosti. Prvi i osnovni zadatak predškolskog vaspitanja je da “očuva, podrži, podstiče i oplemenjuje spontane izraze stvaralačkih mogućnosti i svojstava malog deteta “ (Osnove programa: 1982, 7) .

Pored pomenutog opšteg zadatka predškolskog vaspitanja, u Osnovama programa utvrđeni su i posebni zadaci, uz napomenu da spontano javljanje i ispoljavanje potencijala nije dovoljan uslov da se oni razvijaju u trajna svojstva pojedinca. Posebni zadaci utvrđeni su za sledeće oblasti psihofizičkog razvoja predškolskog deteta:

- *Oblast fizičkog i senzomotornog razvoja* (formiranje zdravog, fizički dobro i skladno razvijenog deteta, spretnog i odvažnog, koje slobodno vlada svojom motorikom, uz razvoj čulne osetljivosti,...) ;
- *Oblast emocionalnog i voljnog razvoja* (da se formira zadovoljno i radosno dete, koje ima poverenja u sebe i druge ljude, formiranu pozitivnu sliku o sebi, koje je steklo samostalnost i ima razvijenu samokontrolu, spontano, iskreno i samoinicijativno dete,...) ;
- *Oblast društveno-moralnog razvoja* (formiranje deteta koje je spremno da saradjuje sa drugom decom i ljudima, da pomaže, zajednički obavlja zadatke, prihvata i tuđe želje i mišljenje, usvoji osnovne norme ponašanja, moralne vrednosti, sposobnost moralnog rasudjivanja,...) ;
- *Oblast intelektualnog razvoja i obrazovanja* (podsticanje razvoja saznavnih sposobnosti deteta, prirodne radoznalosti, spremnosti na aktivnost i motivaciju za učenje, bogaćenje ličnog iskustva o predmetima i pojavama, razvoj znanja i mišljenja, ovladavanje govorom kao osnovnim sredstvom za uobličavanje, transformaciju i saopštavanje svojih ideja, razvoj sposobnost komunikacije, samostalne interpretacije ličnih doživljaja i iskustava,...)

Da bi se pomenuti i drugi zadaci vaspitanja ostvarili autori programa ističu da celokupna vaspitno-obrazovna delatnost treba da bude u njihovoj funkciji, što određuje i izbor sadržaja i sredstava rada sa decom. Za sve navedene oblasti razvoja predškolskog deteta *zadaci treba da se ostvaruju u svakoj životnoj situaciji*. Istaknuto je da jedino na taj način realizacija zadataka institucionalnog društvenog vaspitanja predškolske dece doprinosi ostvarivanju postavljenog cilja.

15.4.8. NAČELA PROGRAMA

Načela koja su utvrđeni ovim programom data su u odnosu na izbor metoda predškolskog vaspitanja i u odnosu na organizaciju vaspitno-obrazovne delatnosti u dečijim vrtićima i vaspitnim grupama predškolske dece pri osnovnim školama

Načela za izbor metoda predškolskog vaspitanja, prema autorima programa, podrazumevaju izbor aktivnost koje će u predškolskom uzrastu imati izuzetnu vrednost za proces formiranja svestrane ličnosti. Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece utvrđuju *igranje, odnosno igračku delatnost deteta kao okosnicu njegovog vaspitnog procesa, kao aktivnost od izuzetnog razvojnog značaja u ovom uzrastu*.

Istaknuto je da *igra malog deteta predstavlja njegovu egzistencijalnu potrebu, kojom ono prevazilazi postojeći raskorak između sopstvenih mogućnosti i obrazaca ponašanja, koje mora da usvoji da bi se uspešno uključilo u društvenu sredinu*.

Navodi se da kroz ovu aktivnost ono ispoljava svoje sposobnosti da lično iskustvo formuliše kao nešto zamišljeno i da svoju svest ispoljava na jedan originalan i neponovljiv način. Dete istražuje i eksperimentiše na duplikatu stvarnosti i time kultiviše svoj celokupan dalji razvoj, posebno razvoj njegovog stvaralaštva.

U programu je dalje istaknuto da kroz praktične radnje i na konkretnom materijalu, dete izražava svoje fizičke i psihičke potencijale kroz posebne, određene postupke, što uslovljava razvoj osobina i sposobnosti. U igri predškolskog deteta se ispoljava simboličnost njegovih praktičnih radnji. Dete na različite načine pristupa svom iskustvu, preinačava ga i rekonstruiše, zapaža raznolikost u predstavljanju predmeta i pojava, ispituje višestruku prirodu raznovrsnog materijala, kojim predstavlja svoje iskustvo.

Dalje se u ovom programu ističe *svrsishodnost dečije igre*, odnosno, da su njena svrha i cilj u njoj samoj. Mada zahteva da se dete pridržava određenih pravila igranja, u isto vreme igra omogućava slobodan izbor i njegovu odluku. Dobro raspoloženje, zadovoljstvo, razdraganost i ushićenje deteta je pokretač njegove dalje aktivnosti i uslovljava njegovo buduće ponašanje.

Osim pomenutih obeležja, autori smatraju da *igra pruža mogućnost vaspitaču da podstiče potencijale deteta, da ih razvija, usavršava i oplemenjuje.*

Polazeći od postavljenog cilja i vaspitnih zadataka, istaknuto je da se javlja *potreba izgradjivanja sistema igara* (motornih, muzičkih, jezičkih, likovnih, dramskih, matematičkih, logičkih i dr.), kojim se detetu pružaju mogućnosti pronalaženja sebi svojstvenog načina izražavanja i postupaka koje je moguće diferencirati, razvijati i usavršavati.

Osim načela za izbor metoda predškolskog vaspitanja, **Osnovama programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece**, utvrđena su i *načela za organizaciju vaspitno-obrazovne delatnosti u njima*. Pri tome se ističe da predškolske ustanove nastoje da svojom opštom organizacijom doprinesu realizaciji osnovnog načela predškolskog vaspitanja, a to je da *svaka životna situacija ima određene vaspitne efekte*. Uslov za ostvarivanje ovog načela je fleksibilnost organizacije u celini i pojedinačnim domenima.

15.4.9. ORGANIZACIJA PREDŠKOLSKIH USTANOVA UTVRĐJENA PROGRAMOM

U programu je istaknuto da je organizacija predškolskih ustanova “osnovni preduslov da dečji vrtići ne budu samo mesto gde se deca pripremaju za život već da budu sam taj život u kome deca stiču bogato socijalno i sazajno iskustvo, pozitivno iskustvo, o drugim ljudima, raznovrsnim delatnostima i o samima sebi”. (Osnove programa:1982,18) Navodi se da ovakva organizacija podrazumeva sledeće segmente:

- organizacija prostora,
- organizacija života i
- organizacija vaspitno-obrazovnog rada.

Organizacija prostora, prema pomenutim autorima, podrazumeva da on treba da bude jednostavan, prislan i funkcionalan, čime se stvaraju uslovi za dobru atmosferu u dečijoj ustanovi. Prostor podrazumevaju prostorije i spoljni prostor (dvorište, igralište, mesta gde deca odlaze u šetnju i igru) U programu se ističe potreba skladne kombinacije unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora, čime se obezbedjuje da deca naizmenično borave i u prostorijama i na vazduhu. U cilju približavanja optimalnim uslovima za dobar vaspitno-obrazovni rad, za primenu i kombinaciju različitih oblika rada, neophodno je da je prostor takav da se može lako reorganizovati i prilagoditi raznovrsnim potrebama. Uz to, oprema, kvalitet i količina igraćaka i drugog materijala doprinose stvaranju uslova u kojima svako dete može na jedan slobodniji način da se uključuje u zajedničke aktivnosti, a u isto vreme i da nadje mesto gde može biti samo, ako za to oseća trenutnu potrebu.

Prema ovom programu **organizacija života** u predškolskoj ustanovi podrazumeva dosledan režim življenja. Ona ima za cilj da detetu pruža

dovoljno pažnje, potrebnu pomoć i fizički kontakt sa vaspitačem. Na taj način detetu se pruža stalna i neophodna emocionalna podrška, kojom se doprinosi pravilnom fizičkom i psihičkom razvoju predškolskog deteta. To dalje podrazumeva uvažavanje individualnih razlika i osobenosti svakog deteta (stepen njihove razvijenosti, zadovoljavanje osnovnih fizioloških i drugih potreba, temperament,...) Ovakvom organizacijom života deca slede jednostavna pravila ponašanja i ophodjenja, kao i dobar primer vaspitača. Time se uspostavlja neophodna spoljna disciplina življenja, bez direktne disciplinske ili verbalne intervencije. Organizacija života, odnosno režim življenja neophodno je prilagodjavati sezonskim, adaptivnim, kao i dnrvnim periodima i potrebama.

Mada se u predškolskoj ustanovi deca dele u tri vaspitne grupe, različite po uzrastu (mladja, srednja i starija), ovakva organizacija življenja pruža mogućnosti da se vaspitne grupe međusobno posećuju i povremeno zajednički planiraju, organizuju i učestvuju u aktivnostima. Na taj način se stvaraju prirodni uslovi življenja deteta i pružaju mu se mogućnosti da sebe doživi u različitim odnosima sa svojim vršnjacima.

Autori dalje ističu da **organizacija vaspitno-obrazovnog rada** u predškolskoj ustanovi podrazumeva pripremu sredine koja je bogata odabranim i raznovrsnim podsticajima za celovit razvoj predškolskog deteta. *Realizacija vaspitno-obrazovnog programa ostvaruje se kroz slobodnu i usmerenu igru (zanimanja, radni zadaci).* Mada je ova realizacija unapred planirana, *neophodno je polaziti od ličnog iskustva deteta*, imati u vidu iznenadne, značajne događaje, spontane povode za pojedine delatnosti, koje mogu usloviti izmene u planiranoj organizaciji vaspitno-obrazovnog rada. To dalje podrazumeva *elastičnu primenu oblika rada sa decom, pri čemu se na celishodan, najbolji moguć način koriste i kombinuju frontalni, grupni i individualni oblici vaspitno-obrazovnog rada*. Time dečiji vrtići neguju zajedničke doživljaje, delatnosti i saradnju dece, a u isto vreme pružaju im mogućnost da se bave pojedinačnom delatnošću i daju mu dovoljno vremena da započetu aktivnost dovede do kraja. To podrazumeva *fleksibilan način planiranja vremena* za ostvarivanje pojedinih aktivnosti.

15.4.10. ASPEKTI RAZVOJA PREDŠKOLSKOG DETETA

U programu se dalje razradjuju zadaci i sadržaji vaspitanja, na nivou mladje, srednje i starije grupe, u okviru sledećih aspekata razvoja predškolskog deteta:

- fizičko i zdravstveno vaspitanje,
- upoznavanje okoline(društvene i prirodne),
- razvoj govora,
- likovno vaspitanje,
- muzičko vaspitanje i

- razvijanje osnovnih matematičkih pojmova.

U daljem tekstu dat je sažet tabelarni prikaz zadataka i sadržaja vaspitno-obrazovnog rada, po utvrđenim aspektima.

Zadaci i sadržaji fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da se putem slobodne aktivnosti potpomaže pravilan rast i razvoj i utiče na čuvanje i unapredjenje zdravlja, ▪ da se utiče na stvaranje i razvijanje navika lične higijene, higijenskog načina života, kao i higijene sredine u kojoj dete živi, ▪ da se razvijaju navike kretanja, a pomoću njih da dete ovlada prostorom, upozna okolinu i sopstveno telo i podrži spontano izražavanje pokretom, pružajući mu u igri neophodnu emotivnu podršku, ▪ da se primenom raznovrsnih oblika kretanja i pomoćnih sredstava sprečavaju poremećaji motorike, ▪ da se razvija navika za svakodnevno telesno vežbanje kao prijatne aktivnosti, ▪ da se razvija samoinicijativa i samostalnost u rešavanju zadataka u različitim situacijama,... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vežbe za razvoj mišića (ramenog pojasa, trupa, stopala); ▪ vežbe za razvoj navika kretanja (hodanje, trčanje, skakanje, penjanje, puženje, provlačenje, kotrljanje, kolutanje, bacanje, hvatanje, gadjanje, dizanje, nošenje, vučenje, guranje tj. potiskivanje, vežba tricikla, sankanje); ▪ vežbe za razvoj navika organizovanog postavljanja i kretanja;

Zadaci i sadržaji upoznavanja okoline

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da se razvija samostalnost dece na složenijim zadacima i aktivnostima i time stvara osnova za izgradjivanje pozitivne slike o sebi; ▪ da se podstiče razvoj sazajnih funkcija: neposredno perceptivno iskustvo zamišlja i izražava govornim, likovnim, i drugim sredstvima, izgradjuju osnove za razvoj logičkog mišljenja putem praktičnih operacija koje deca izvode na predmetima; ▪ da se kod dece razvijaju veštine i umenja neophodna za samostalnije snalaženje u porodici i predškolskoj ustanovi; ▪ da se podstiču složeniji oblici saradnje medju decom kao načina razvijanja,... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ društvena sredina (samoposluživanje i dečiji rad, život ustanove i šire društvene zajednice, međusobni odnosi dece i odnosi izmedju dece i odraslih); ▪ prirodna sredina (živa priroda, prirodne pojave i neživa priroda, skupovi predmeta i veličine, saobraćajno vaspitanje).

Zadaci i sadržaji rada na razvoju govora

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da se detetu pomogne da stekne emocionalnu i socijalnu stabilnost; ▪ da se govorom utiče na sazajni razvoj i mišljenje deteta; ▪ da se utiče na moralni razvoj deteta; ▪ da se deca podstiču da se izražavaju o svemu što opažaju, osećaju, rade i misle, čime se doprinosi razvijanju govora; ▪ da se održava, podstiče i oplemenjuje stvaralačko-gradilačka aktivnost deteta u oblasti govora; ▪ da se razvija veština slušanja i praćenja govora drugih, kao jedan od uslova dobrog govora; ▪ da se deci pomogne da sluhom prepoznaju i razlikuju glasove, glasovne suprasegmente i druge govorne osobine; ▪ da se razvija pravilna artikulacija i negije kultura govora; ▪ da se utiče na razvitak rečnika, rečenice, na upotrebu pravilnih gramatičkih oblika, što takodje doprinosi razvoju mišljenja; ▪ da se utiče na tečnost izražavanja postepenim odstranjivanjem razvojnih pojava zastajkivanja i zamuckivanja, tako da se preduprede pojave nerazvijenog govora i težih govornih poremećaja; ▪ da se razvija radoznalost i interesovanja za predmete, životinje, ljude i zbivanja u neposrednoj okolini,... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ diskriminacija glasova(fonematski sluh) i drugih govornih osobina; ▪ artikulacija; ▪ rečnik; ▪ uočavanje vizuelne strane govora; ▪ samogovor; ▪ govorna stvaralačka igra; ▪ pitanja; ▪ horski govor; ▪ dramatizacija; ▪ osnovni oblici usmenog izražavanja; ▪ recitovanje; ▪ izražajnost govora; ▪ razvijanje interesovanja za knjigu.

Zadaci i sadržaji likovnog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da deca upoznaju osnovni likovni materijal i dostupne likovne tehnike i da postepeno njima vladaju; ▪ da se omogući deci lakše prelaženje iz faze šaranja u fazu najelementarnijeg prikazivanja; ▪ da se kod dece podstiču i neguju doživljajne sposobnosti, a radom na likovnom prikazivanju svog emocionalnog odnosa prema stvarnosti razvijaju njihove stvaralačke sposobnosti; ▪ da se razvijaju i neguju osnovne kulturno-higijenske i radne navike; ▪ da se upotrebom različitih likovnih materijala i alata kod dece razvijaju mišići šake i ruku, a raznovrsnim položajima u radu obezbedi njihov pravilan fizički razvoj i spretnost u radu; ▪ da doprinosi razvoju opažajnih, imaginativnih, doživljajnih i stvaralačkih sposobnosti dece i time pomogne njihovom oslobadjanju, potvrđivanju i podsticanju na samostalnu aktivnost; ▪ da deca potpunije ovladaju upotrebom likovnih materijala i tehnika za sva likovna područja i da kroz likovnu obradu odgovarajućih tema postignu celovitija i konkretnija rešenja; ▪ da se oplemenjuje i bogati emocionalni život dece, razvijaju njihove izražajne sposobnosti i smisao za sklad, red i meru; ▪ da se postepeno razvija smisao i sposobnost za vrednovanje sopstvenih radova i radova druge dece; ▪ da decu podstiču na celovitije likovno izražavanje određenih sadržaja, ulazeći postepeno u realističku fazu prikazivanja, bogaćenjem detalja i većim osećanjem za dekorativnost, prostor i kompoziciju; ▪ da usredsređuje dečiju pažnju na bogatstvo boja i oblika u vuzuelnoj stvarnosti, kao i na odgovarajuće vrednosti u delima likovnih umetnosti; ▪ da se kod dece razvija smisao i sposobnost za vrednovanje sopstvenih radova i radova druge dece, kao i da se formiraju osnovni likovni kriteriji u tom vrednovanju. 	<p>likovna područja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ crtanje, ▪ slikanje ▪ vajanje, ▪ elementi primenjene umetnosti, ▪ osnove estetskog procenjiva-nja.

Zadaci i sadržaji muzičkog vaspitanja

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da se muzikom stvara radosno raspoloženje i da se podstiču pozitivne emocije; ▪ da se kod dece postepeno razvija interesovanje za muziku i da se podrži i neguje spontanost dečijeg slobodnog izražavanja u muzici; ▪ da se razvija želja za pevanjem, slušanjem muzike i za muzičke igre; ▪ da se stvaraju osnove za razvoj muzičkih sposobnosti: sluh, osećaj za ritam, muzičko pamćenje, uskladjivanje muzike i pokreta; ▪ da se postepeno neguje i razvija glas dece, kao i zajedničko i individualno pevanje; ▪ da se proširuju i obogaćuju raniji muzički utisci i emocionalno doživljavanje muzike; ▪ da se obezbedi da sadržaji u muzičkom vaspitanju nadju primenu u ostalim vaspitno-obrazovnim oblastima (i obratno); ▪ da se stvaraju trajnije osnove za interesovanje i ljubav za muziku i estetski ukus; ▪ da se dalje neguju i kultivišu glasovne mogućnosti dece, da pevaju intonativno čisto, uz pravilno disanje, pravilno i jasno izgovorene reči. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ slušanje muzike; ▪ pevanje; ▪ muzičke igre.

Zadaci i sadržaji za razvijanje početnih matematičkih pojmova (odredjeni na nivou srednje i starije vaspitne grupe)

ZADACI	SADRŽAJI
<ul style="list-style-type: none"> ▪ da posredno doprinosi formiranju opštijih osobina ličnosti, kao što su radoznalost, samostalnost, inicijativnost, tačnost; ▪ da utiče na opšti saznavni razvoj dece i da razvija kulturu mišljenja, oslobadjajući decu zavisnosti od opažajnog datog i doprinoseći shvatanju suštinskog u pojavama iz okoline u kojoj deca žive; ▪ da kod dece izgrađuje sposobnost uočavanja kvantitativnih odnosa u 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ logičke operacije sa konkretnim predmetima; ▪ skupovi;

<p>problemima iz dečije okoline, da shavatanjem tih odnosa omogućava rešavanje problema primenom najjednostavnijih operacija i da na taj način uvodi decu u usvajanje početnih matematičkih pojmova;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ da podrži i dalje razvija spontanu radoznalost dece za kvantitativne odnose u okolini; ▪ da deci pomogne da shvate funkciju i prirodu matematičkih sredstava u rešavanju tih problema i da nauči decu da primenjuju neke početne matematičke postupke i time uvede decu u početnu matematiku. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ brojevi; ▪ geometrijski oblici; ▪ veličine; ▪ merenje i mere;
---	--

Na kraju *predstavljanja Osnova programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi*, iz 1975.godine, možemo konstatovati da ovaj program zaista predstavlja jedan od pokušaja približavanja srbijanskog programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja vojvodjanskoj koncepciji. Organizovanim sistemom sadržaja, metoda i sredstava vaspitanja autori programa su pokušali da stvore uslove doslednijeg uticanja na tok razvoja deteta, na promene u njegovom ponašanju i aktivnostima, s ciljem oplemenjivanja njegovih psihofizičkih svojstava. Smatrali su da je ovakvom koncepcijom vaspitanja moguće podsticati razvoj stvaralačkih potencijala, osobina i sposobnosti predškolskog deteta.

15.5. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SAP VOJVODINI (Programi vaspitno-obrazovnog rada), Pedagoški zavod Vojvodine , Novi Sad, 1985.

Ovaj *Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja u SAP Vojvodini* sačinjen je nakon višegodišnjeg rada stručnih lica raznih profila i zasnovan je na tadašnjim savremenim saznanjima i dostignućima predškolske pedagogije, dečije psihologije , medicine, kao i na osnovu iskustava iz pedagoške prakse. U njemu je ugrađeno zajedničko jugoslovensko programsko jezgro predškolskog vaspitanja i obrazovanja i usaglašen je sa programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja SR Srbije. Istaknuto je da je da je program vaspitno-obrazovnog rada sa decom do tri godine u celosti preuzet iz ovog programa.

Humanistička orijentacija u odnosu prema deci predstavlja temelj ovog programa. U njemu je istaknut podjednak značaj činilaca razvoja ličnosti, kako endogenih tako i egzogenih. Imajući u vidu značaj svih aspekata dečijeg razvoja (socio-emocionalni, fizički, intelektualni, društveno-moralni i estetski), prema ovom programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja dete je u poziciji

aktivnog učesnika u sopstvenom razvoju. Razradjen sistem dečijih aktivnosti predstavlja značajnu novinu ovog programa.

Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja doneo je Prosvetni savet Vojvodine na sednici održanoj maja 1984.godine, a objavljen je u Službenom listu SAP Vojvodine br.1 od 20.marta 1985.godine. U vaspitno-obrazovnom radu sa decom do polaska u školu primenjuje se od školske 1985/86.godine.

Uredjivački odbor za izradu ovog dokumenta je radio u sledećem sastavu: Lajoš Bognar, dr Jovan Djuričić, Jakov Kišjuhas i Ruža Mikić, glavni i odgovorni urednik.

Članovi redakcionog odbora bili su: dr Radmilo Dostanić, Miroslava Jovanović, Jakov Kišjuhas i Mileva piješćić.

U daljoj razradi ovog programa polazi se od konstatacije da institucionalno društveno vaspitanje i obrazovanje predškolske dece podrazumeva naučno zasnovan i organizovan sistem njihovih aktivnosti, kao i sadržaja, metoda, oblika i sredstava vaspitno-obrazovnog rada.

15.5.1. CILJ I ZADACI INSTITUCIONALNOG DRUŠTVENOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA PREDŠKOLSKE DECE

U težnji da se integrišu naučne činjenice o razvoju, vaspitanju i obrazovanju sa marksističko-humanističkim shvatanjem čoveka kao svestrano razvijene stvaralačke ličnosti, odredjen je cilj društveno organizovanog predškolskog vaspitanja, kao sastavnog dela sistema vaspitanja i obrazovanja i opšte brige o deci predškolskog uzrasta. Polazeći od razvojnih potreba i mogućnosti predškolske dece, interesa roditelja i društva u celini, ovako odredjen cilj podrazumeva razvoj slobodne, svestrano razvijene socijalističke ličnosti i uskladjen je sa ostvarivanjem opšteg i jedinstvenog cilja vaspitanja i obrazovanja u našem tadašnjem samoupravom socijalističkom društvu (razvoj pozitivnih osobina ličnosti, sticanje znanja i osposobljavanje za rad, stvaralaštvo i samoupravljanje). Autori programa utvrđuju da »Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja je da se, u skladu sa naučnim dostignućima i opštim ciljem, najmladjim generacijama obezbede uslovi za normalan fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj i uspešno dalje vaspitanje i obrazovanje.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*: 1988, 9)

Iz ovako utvrđenog cilja, a u skladu sa dostignućima pedagoške nauke, programom su utvrđjeni zadaci društvenog vaspitanja i obrazovanja predškolske dece, kojima se najmladjim generacijama mogu obezbediti uslovi :

- za normalan fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj,
- za pripremu za školu i
- za uspešno uključivanje u život u svojoj prirodnoj i društvenoj sredini.

U programu su istaknuti zadaci za svaki aspekt razvoja predškolskog deteta (senzorno-motorni, emocionalni, društveni i intelektualni razvoj), koji su međusobno uskladjeni, kao i u odnosu na svestrani razvoj stvaralačke ličnosti, potrebe i mogućnosti predškolskog deteta. Stoga je u ovom dokumentu istaknuto da je osnovni zadatak predškolskog vaspitanja i obrazovanja »da očuva, podrži, podstiče i oplemenjuje spontane izraze stvaralačkih mogućnosti i svojstava deteta.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*: 1988, 10)

Osim ovog osnovnog zadatka autori ukazuju na značaj ostvarivanja posebnih zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja, za razvoj i oplemenjivanje prirodnih potencijala, u nekoliko širih oblasti psihičkog i fizičkog razvoja predškolskog deteta. Ovi zadaci biće prezentovani u daljem tekstu tumačenja programa.

U programu je istaknut izuzetan značaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja za izgradnju dobrih osnova za razvoj svestrano razvijene ličnosti. Polazeći od značaja vaspitanja u porodici, kao prvoj socijalnoj grupi u koju se dete uključuje po rođenju, cilj i zadaci institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja moraju da se ostvaruju u saradnji i aktivno učešće roditelja i društvene sredine, čime se postiže jedinstveno vaspitno delovanje na dete.

Preogramom je utvrđena i kompenzatorska funkcija organizovanog predškolskog vaspitanja i obrazovanja, za decu koja žive u manje povoljnim socio-kulturnim uslovima, čime je moguće obezbediti približno podjednake uslove i mogućnosti za svu decu, radi uspešnijeg uključivanja u školu i njihove pripreme za učešće u društvenoj zajednici.

Dalje se ističe značaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju i potreba da se ova deca što ranije obuhvate društveno organizovanim vaspitanjem i obrazovanjem, odnosno da se blagovremeno započne sa ublažavanjem i otklanjanjem smetnji koje se ispoljavaju u njihovom razvoju.

Mada se u tekstu naglašava da predškolsko vaspitanje i obrazovanje predstavlja integralni deo našeg jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja, autori programa ukazuju da vaspitno-obrazovna organizacija za predškolsko vaspitanje i obrazovanje ne predstavlja instituciju koja je analogna školi.. Oni su imali nameru da istaknu da je ona pre svega vaspitna društvena ustanova, »...sredina u kojoj deca ostvaruju celinu življenja u osetljivom periodu razvoja.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vopjvodini*: 1988,8) Naglašavaju da je to sredina koja ima širu društvenu funkciju u odnosu na vaspitno-obrazovnu (nega, ishrana, zdravstvena i socijalna zaštita dece).

U Programu predškolskog vaspitanja i obrazovanja u SAP Vojvodini, za rad sa decom od rođenja do tri godine date su karakteristike njihovog psihofizičkog razvoja i opšta načela njihovog vaspitanja i nege. Nakon toga utvrđene su karakteristike psihofizičkog razvoja dece od tri do sedam godina, ciljevi i zadaci rada sa njima, prema aspektima razvoja i učenja. Zadaci i sadržaji programa dati su po vaspitno-obrazovnim oblastima, za mladju, srednju, stariju i najstariju grupu predškolske dece.

Ovaj program je podeljen u tri dela. prvi deo se odnosi na program rada sa decom do tri godine, drugi deo podrazumeva rad sa decom od tri do sedam godina, a u trećem delu su istaknuti zadaci i sadržaji programa po vaspitno-obrazovnim oblastima.

15.5.2. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DECOM DO TRI GODINE

U skladu sa društvenim promenama koje su se tada dešavale u našoj zemlji, dotadašnjim stečenim znanjima o efektima razvoja dece ovog uzrasta koja su odrasla u porodičnoj i institucionalnoj sredini, kao i postojećom koncepcijom dugoročnog razvoja društvene brige o deci, *Programom predškolskog vaspitanja i obrazovanja u SAP Vojvodini* se težilo sve većem obuhvatu dece do tri godine nekim od oblika društvene brige o njima.

Kroz ovaj deo programa definisane su pedagoške komponente uslova u kojima se odvija razvoj dece u ustanovama., cilj i zadaci vaspitanja, opšta povoljna klima za razvoj dece, socio-emocionalni odnosi dece i odraslih koji se bave njima, sistem podsticajnih aktivnosti i uslovi saradnje ustanove i porodice u vaspitanju dece.

Ovako koncipiran program daje mogućnosti da svaka organizacija u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja izradi sopstveni operativni program rada, koji će biti prilagodjen posebnim uslovima ustanove u kojoj će se on ostvarivati i karakteristikama dece koja se nalaze u vaspitnoj grupi.

Prema ovom programu, opšti cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece do tri godine je »stvoranje povoljne vaspitne sredine u kojoj će dete sticati prva iskustva organizovanim sistemom metoda i sadržaja, saznavanjem i otkrivanjem sebe i svoje okoline, koju će dete takodje moći da menja shodno svojim mogućnostima. Vaspitna sredina svojom organizacijom treba da pruži optimalne uslove detetu da bi samo moglo da odabere ono što je njemu i njegovim mogućnostima primereno.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*: 1988, 33)

Tvorci programa ukazuju na osnovni zadatak vaspitnog rada sa decom do tri godine, »...da očuva, podrži, podstiče i oplemenjuje spontano ponašanje deteta u svojoj okolini. Polazeći od spontanosti, neophodno je poštovati individualnu osobenost deteta pri otkrivanju i menjanju sveta oko sebe.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*: 1988, 33)

Nakon osnovnog zadatka u programu su navedeni i posebni zadaci za rad sa decom do tri godine, prema aspektima njihovog razvoja, koje ćemo radi bolje preglednosti predstaviti tabelarno.

Fizičko-senzorni razvoj	Emocionalno-socijalni razvoj	Saznajni razvoj
<ul style="list-style-type: none"> ▪ jačanje zdravlja dece kao osnove za pravilan razvoj svih organa, ▪ podsticanje razvoja pokreta, ▪ ovladavanje motorikom kao bitnim uslovom za razvoj deteta, ▪ podsticanje celovitog senzornog i perceptivnog razvoja, ▪ razvijanje navika (telesne higijene, uzimanje hranje,...) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ očuvanje spontanosti i iskrenosti deteta u kontaktu sa svetom, ▪ negovanje otvorenosti za doživljaje, ▪ pružanje pomoći u sticanju uutrašnje i spoljašnje samostalnosti, ▪ pružanje pomoći u razvijanju slike o sebi i sticanju poverenja u svoje sposobnosti, ▪ usvajanje osnovnih normi ponašanja u okviru osnovnih moralnih vrednosti, ▪ podsticanje dece na zajedničko obavljanje aktivnosti, ▪ stvaranje uslova za bogatije, srećnije i radosnije detinjstvo i proširivanje granica razvoja ličnosti,... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podsticanje prirodne radoznalosti deteta, ▪ podržavanje mogućnosti deteta da se uživi u predmete i pojave, negovanje osetljivosti za utiske kao motiva za postavljanje pitanja, ▪ podsticanje rešavanja malih problema senzomotorne inteligencije, ▪ podržavanje naizgled neosmišljene govorne komunikacije deteta, ▪ podsticanje i bogaćenje dečijeg govora,...

U ovom delu programa istaknuta su opšta načela vaspitnog rada sa decom uzrasta do tri godine, koja se odnose na:

- zaštitu i unapredjivanje zdravlja i fizičkog razvoja dece i
- uspostavljanje ritma življenja dece do tri godine.

U ovom programu vaspitno-obrazovnog rada za decu do tri godine, dalje se razradjuju sadržaji koji se odnose na psihički razvoj, negu dece, socio-emocionalne odnose medju decom, njihovu igru, motoričke, senzorno-perceptivne, grafičko-likovne aktivnosti, muzičko-ritmičke aktivnosti, intelektualne, jezičke aktivnosti, pričanje i dramatizacija. Metodicka uputstva za realizaciju pomenutih aktivnosti u radu sa decom do tri godine, posebno su istaknuta za sledeći uzrast:

- od rođenja do 8 meseci,
- od 8 do 12 meseci,
- od 12 do 18 meseci,
- od 18 do 24 meseca i
- od 24 do 36 meseci.

Za svaki od pomenutih uzrasta razradjena su uputstva šta , kako i koliko se može ponuditi deci na odredjenom uzrastu do treće godine , vodeći računa o njihovim psihofizičkim osobenostima , iskustvima i interesovanjima.

15.5.3. PROGRAM VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA SA DECOM OD TRI DO SEDAM GODINA

Nakon tumačenja karakteristika psihofizičkog razvoja dece od tri do sedam godina, u ovom delu programa se dalje ističu cilj i zadaci vaspitno-obrazovnog rada sa decom ovog uzrasta i to prema aspektima razvoja i učenja, što radi bolje preglednosti predstavljamo tabelarno.

ASPEKT RAZVOJA	CILJ I ZADACI
Fizički razvoj deteta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stvoriti uslove za razvoj zdravog, fizički dobro razvijenog, spretnog i odvažnog deteta, ▪ razvoj čulne osetljivosti deteta, ▪ razvoj i usavršavanje sposobnosti kretanja, ▪ određivanje normi prema mogućnostima deteta, ▪ negovanje kolektivnog duha i skladno delovanje u grupi, ▪ široka primena sposobnosti, veština i saznanja, stečenih telesnim aktivnostima, u ostalim aktivnostima deteta u vrtiću,...
Emocionalni i voljni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podsticati negovanje pozitivnih crta ličnosti, emocionalne stabilnosti, optimizma i životne radosti, ▪ izgradjivanje poverenja deteta u svoje snage i okolinu i sposobnosti za uspostavljanje konstruktivnih i saradničkih odnosa sa drugom decom i odraslima, ▪ pomoći svakom detetu da razvije pozitivnu sliku o sebi, ▪ razvoj unutrašnje i spoljašnje samostalnosti dece, ▪ razvoj unutrašnje kontrole nad impulsima, ▪ podsticanje spontanosti i iskrenosti dece u istraživanju svoje ličnosti, ▪ negovanje otvorenosti deteta za nove doživljaje i iskustva i inicijativnosti, ▪ osposobljavanje deteta za prihvatanje trenutnih ograničenja svoga uzrasta, spremnog da savladjuje prepreke i vlada situacijom,...
Društveno-moralni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omogućiti detetu usvajanje osnovnih normi ponašanja i prihvatljive načine ispoljavanja svojih emocija, ▪ osposobljavanje dece da donose zajedničke odluke i da se pridržavaju takvih odluka, ▪ osposobljavanje dece za zajedničko obavljanje zadataka, ▪ osposobljavanje dece za razumevanje i prihvatanje tuđih želja, osećanja i mišljenja, uz postepeno oslobadjanje egocentrizma, ▪ osposobljavanje za život i delovanje u kolektivu, ▪ podsticati kod dece razvoj osećanja zadovoljstva i ponosa što su članovi određene društvene zajednice, ▪ pomoć detetu da proširi i sredi svoje socijalno iskustvo,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na osnovu životnih situacija i poruka uvoditi decu u osnovne norme socijalističkog morala,...
Intelektualni razvoj i obrazovanje predškolskog deteta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ da se podržavaju i oplemenjuju sve prirodne pretpostavke razvoja sazajnih sposobnosti (spontana radoznalost, potreba za izražavanjem i stvaralačkim uobličavanjem ličnih iskustava, težnja da svoja shvatanja saopštava i razmenjuje sa vršnjacima i odraslima pozitivna motivacija,...) ▪ da se podržavaju, razvijaju i oplemenjuju sazajne sposobnosti deteta (razvoj mašte, bogaćenje, sistematizacija i prerada saznanja, razvoj osnovnih matematičko-logičkih znanja i mišljenja,...), ▪ razvoj sposobnosti za sve vidove komunikacije i stvaranje uslova da se dobro ovlada govorom, ▪ postepeno uvoditi dece u u jednostavnije načine aktivnog učenja,...

U programu za rad sa decom od tri do sedam godina igra se tumači kao jedna od aktivnosti deteta, »...od posebnog razvojnog značaja u predškolskom uzrastu i u njoj se izražava napor malog deteta da prevaziđe raskorak između sopstvenih mogućnosti da utiče na zbivanja koja određuju njegovo življenje i obrazaca ponašanja koje mora da usvoji da bi se uspešno prilagodilo stvarnosti kojom postepeno ovladava.« (*Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini, 1988, 169*)

U programu se dalje navode osnovne karakteristike igre i njihova podela u sledeće četiri kategorije i njihove oblike:

a) Funkcionalne igre:

- senzomotorne aktivnosti sopstvenim organima,
- igre posvećene rukovanju materijalom,
- pokretne igre uz korišćenje rekvizita,
- igre glasovima, slogovima i rečima,

b) Igre mašte ili igre uloga:

- oponašanje postupaka i igre gramatičkim formama,
- simbolička imitacija,
- simbolička igra uloga sa sižeom,
- dramske igre uloga,

c) Igre sa gotovim pravilima:

- igre u kojima pravila nastaju u samom procesu igranja,
- igre sa pravilima nastalim u toku razvoja igara,
- igre sa pravilima smišljenim da unaprede razvoj i učenje,

d) Konstruktivne igre:

- pronalaženje kombinacija nastalih nenamernim rukovanjem materijalom,
- oblikovanje,
- redjanje materijala,
- grafičko predstavljanje,
- gradjenje gotovim materijalom i organizovanje materijala,

- utilitarne konstrukcije,
- rimovanje i stihotvorstvo.

Osim igre, kao jedne od aktivnosti dece od tri do sedam godina, autori programa su pokušali da daju konkretna uputstva za organizovanje njihovih ostalih aktivnosti, koje prikazujemo u tabeli koja sledi.

AKTIVNOSTI DECE	VIDOVI AKTIVNOSTI
Perceptivno-motorne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ispitivanje sopstvenog tela, ▪ kretanje, ▪ otkrivanje kinestetičkih mogućnosti predmeta ▪ prijem i raspoznavanje sredinskih draži putem čula,...
Otkrivačke	<ul style="list-style-type: none"> ▪ eksperimentisanje u raznim oblastima, ▪ upoznavanje fizičkih pojava, ▪ predviđanje ishoda zbivanja,...
Posmatračke i receptivne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ razumevanje, ▪ prevodjenje, ▪ interpretacija, ▪ ekstrapolacija, ▪ primena,...
Zdravstveno-higijenske	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kretanje, ▪ pravilno disanje, ▪ postepeno naprezanje mišićnih grupa,...
Praktične životne i radne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ samoposluživanje i kućni poslovi, ▪ briga o biljkama i životinjama, ▪ pravljenje igračaka i drugih upotrebnih predmeta, ▪ aktivnosti u široj društvenoj sredini,
Društvene	<ul style="list-style-type: none"> ▪ preradjivanje i uvežbavanje socijalnih iskustava, ▪ preradjivanje emocija, ▪ igra kao društvena aktivnost,
Aktivnosti rezonovanja, uvidjanja i izumevanja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ klasifikovanje, ▪ serijacije sa evaluacijom, ▪ numerička konstrukcija sa konzervacijom, ▪ strukturiranje prostora, ▪ strukturiranje vremenarešavanje problema,...
Aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ reprezentacija na simboličkom nivou, ▪ reprezentacija na govornom nivou, ▪ reprezentacija u igri.

Nakon predstavljanja aktivnosti koje se mogu organizovati u vaspitno-obrazovnoj ustanovi sa decom od treće godine do polaska u školu, u programu se ističu zahtevi za organizaciju života i vaspitno-obrazovnog rada u ustanovi, kao i mogući oblici ove organizacije.

U programu se ističe značaj vaspitno-obrazovnog rada sa decom sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju. Stoga su autori programa istakli da predškolska ustanova za ovakvu decu, u zavisnosti od vrste i stepena smetnje,

može da organizuje specijalni korektivni pedagoški rad. Za decu ometenu u fizičkom i psihičkom razvoju, ukoliko stručna komisija za razvrstavanje utvrdi da je detetu neophodno specijalno predškolsko vaspitanje i obrazovanje, organizuje diferencirane oblike, programe i metode pedagoško-rehabilitacionog rada.

Na kraju ovog dela programa istaknut je značaj povezivanja predškolske vaspitno-obrazovne ustanove sa društvenom sredinom (porodica, škola, kulturne i društvene institucije).

15.5.3.1. ZADACI I SADRŽAJ PROGRAMA PREMA VASPITNO-OBRAZOVNIM OBLASTIMA

U daljem tekstu dokumenta *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini* predstavljeni su zadaci i sadržaj programa, po vaspitno-obrazovnim oblastima, razradjeni za uzrast mladje, srednje, starije i najstarije grupe dece.

UZRAST DECE	VASPITNO-OBRAZOVNE OBLASTI
Mladja grupa (od 3-4 godine)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje okoline ▪ Razvoj govora, ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje
Srednje grupa (od 4-5 godina)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje okoline ▪ Razvoj govora ▪ Razvijanje početnih matematičkih pojmova ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje
Starija grupa (od 5-6 godina)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje društvene i prirodne sredine ▪ Razvoj govora ▪ Razvijanje početnih matematičkih pojmova ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje
Najstarija grupa (od 6-7 godina)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fizičko i zdravstveno vaspitanje ▪ Upoznavanje društvene i prirodne sredine ▪ Razvoj govora ▪ Razvijanje početnih matematičkih pojmova ▪ Likovno vaspitanje ▪ Muzičko vaspitanje ▪ Srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik kao jezik društvene sredine

U daljem tekstu, prema uzrastu dece su predstavljeni sadržaji kroz koje se realizuju zadaci u okviru pojedinih vaspitno-obrazovnih oblasti.

Fizičko i zdravstveno vaspitanje

<i>UZRAST</i>	SADRŽAJI
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa • vežbe za razvoj raznovrsnih oblika kretanja
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa • vežbe za razvoj raznovrsnih oblika kretanja
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa • vežbe za razvoj raznovrsnih oblika kretanja
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa • vežbe za razvoj raznovrsnih oblika kretanja

Upoznavanje okoline / Upoznavanje prirodne i društvene sredine

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • društvena sredina (dečiji vrtić-medjusobni odnosi dece i dece i odraslih, režim života i rada u vrtiću, dete i porodični odnosi, dečije radne aktivnosti) • prirodna sredina (živa priroda, nega životinja; prirodne pojave i neživa priroda, predmeti i njihova svojstva, orudja sprave i aparati, saobraćaj, grupisanje predmeta i veličine)
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • društvena sredina (dečiji vrtić-medjusobni odnosi dece i odraslih u vrtiću, dete i porodični odnosi, dečiji vrtić i šira društvena zajednica, dečije radne aktivnosti) • prirodna sredina (živa priroda, upoznavanje životinja, prirodne pojave i neživa priroda, predmeti, njihova svojstva i odnosi, orudja, sprave i aparati, saobraćaj)
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • društvena sredina (dečiji vrtić-medjusobni odnosi dece i odraslih, dete i porodični odnosi, dečiji vrtić i šira društvena zajednica, dečije radne aktivnosti) • prirodna sredina (živa priroda, biljni svet, voće, povrće, žitarice, drveće, životinje, prirodne pojave i neživa priroda, meteorološke pojave, toplotne pojave, geografski pojmovi, svetlosne i zvučne pojave, saobraćaj)
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • društvena sredina (dečiji vrtić-medjusobni odnosi dece i odraslih, dete i porodični odnosi, dečiji vrtić i šira društvena zajednica, dečije radne aktivnosti- samoposluživanje i kućni poslovi, briga o biljkama i životinjama, pravljenje igračaka i drugih upotrebnih predmeta, aktivnosti u široj društvenoj sredini) • prirodna sredina (živa priroda, biljke i životinje-

	saznanja o biljkama, upoznavanje životinja, saznanja o čoveku, prirodne pojave i neživa priroda-meteorološke pojave, geografski pojmovi, mehaničke pojave, svetlosne i zvučne pojave, saobraćaj)
--	--

Razvoj govora

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • negovanje kulture govora • rad na utvrđivanju, obogaćivanju i aktiviranju rečnika i rečenice • dečije govorno stvaralaštvo
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • negovanje kulture govora (rad na utvrđivanju, obogaćivanju, i aktiviranju rečnika, igre za bogaćenje rečnika, igra pronalaženja reči na isti glas, igra traženja sinonima, igre sinonima, igra »dopuni rečenicu«, rad sa slikovnicom, rad na bogaćenju i proširivanju rečenice, razgovor, pričanje, dramatizacija i pozorište lutaka i senki, dečije govorno stvaralaštvo)
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • komunikacija • negovanje kulture govora (rad na utvrđivanju, obogaćivanju i aktiviranju rečnika, igre za aktiviranje rečnika, rad na razvoju i bogaćenju rečenice, razgovor o određenim temama, opisivanje predmeta, pričanje, čitanje, prepričavanje, dramatizacija, pozorište lutaka i senki, dijafilm, film i televizija, govorne stvaralačke igre, igre gradjenja reči, igre rimovanja reči i gradjenja stihova)
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • komunikacija (vaspitač i dete kao partneri verbalne komunikacije) • negovanje kulture govora (igre glasovima i slogovima, rad na utvrđivanju, obogaćivanju i aktiviranju rečnika, opisivanje predmeta, pričanje, čitanje, pšrepričavanje, igre rečima suprotnog značenja, igra »početak i kraj«, igra »dopuni rečenicu«, izvodjenje reči, igre slogovima, dečije govorno stvaralaštvo, negovanje ljubavi za knjugu, dijafilm, film i televizija)

Razvijanje početnih matematičkih pojmova

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	nisu planirani sadržaji
Srednja grupa	Realizacija sadržaja je planirana u okviru svakodnevnih aktivnosti deteta (senzomotorne, konstruktivne, perceptivne, igrovne) i kroz ostale vaspitno-obrazovne oblasti.
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • logičke operacije sa konkretnim predmetima • skupovi • operacije pridruživanja brojevi, geometrijski oblici, merenje i mere

Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • logičke operacije sa konkretnim brojevima • skupovi • brojevi • geometrijski oblici • veličine i merenje
------------------	--

Likovno vaspitanje

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • crtanje • slikanje • plastično oblikovanje
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • crtanje • slikanje • vajanje i likovno oblikovanje različitih materijala-plastično oblikovanje
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • slikanje • vajanje • likovno oblikovanje različitih materijala • osnovi estetskog procenjivanja
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • crtanje • slikanje • vajanje • likovno oblikovanje različitih materijala • estetsko procenjivanje

Muzičko vaspitanje

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • pevanje • muzičke igre • sviranje na dečjim muzičkim instrumentima
Srednja grupa	<ul style="list-style-type: none"> • pevanje • muzičke igre • sviranje na muzičkim instrumentima • slušanje muzike
Starija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • pevanje • muzičke igre • sviranje na muzičkim instrumentima • slušanje muzike
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • pevanje • muzičke igre • sviranje na muzičkim instrumentima • slušanje muzike

Srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik kao jezik društvene sredine

UZRAST	SADRŽAJI
Mladja grupa	nisu planirani sadržaji
Srednja grupa	nisu planirani sadržaji
Starija grupa	nisu planirani sadržaji
Najstarija grupa	<ul style="list-style-type: none"> • tematika (dečiji vrtić, porodica i dom, selo i grad, forme društvenog ophodjenja) • jezička gradnja (imenovanje predmeta i bića, iskazivanje radnje, iskazivanje osobine predmeta i bića, iskazivanje objekta, iskazivanje prostornih odnosa, iskazivanje molbe, zapovesti)

Na osnovu tabelarno predstavljenih sadržaja programa prema vaspitno-obrazovnim oblastima, može se zapaziti njihovo kvantitativno i kvalitativno usložnjavanje na starijim uzrastima. *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini* je dokument u kojem se zadaci i sadržaji programa od mladje do najstarije grupe kontinuirano proširuju, uvodjenjem novih vaspitno-obrazovnih oblasti, odnosno, tematskim produblivanjem i usložnjavanjem postojećih. Na osnovu ovako koncipiranog programa i konkretno datih uputstava za njihovu realizaciju, autori programa su imali nameru da vaspitačima pomognu da, prema prostorno-materijalnim mogućnostima, uzrastu i osobenostima dece na odredjenom uzrastu, odaberu adekvatne sadržaje, oblike, metode i sredstva za rad i time doprinose sveukupnom razvoju dece predškolskog uzrasta i njihovoj pripremi za polazak u školu.

15.6. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U PERIODU OD 1969. DO 1995.GODINE

S obzirom da je predškolsko vaspitanje i obrazovanje sada već delom integrisano u sistem vaspitanja i obrazovanja u tadašnjoj Jugoslaviji, u funkciji pripreme dece za polazak u školu organizovani su razni vaspitni programi. Mada se pošlo od jedinstvenog cilja, da je neophodno svu decu starijeg predškolskog uzrasta obuhvatiti predškolskim vaspitanjem, ova ideja je sporo realizovana.

Autori postojećih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja rukovodjeni su idejom stvaranja uslova za ostvarivanje utvrdjenih funkcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja, polazeći od jedinstvenih osnova predškolskog i osnovnog vaspitanja i obrazovanja.

Mada je u tom periodu bilo pokušaja objedinjavanja vojvodjanskih i srbijanskih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, sve do 1996.godine ravnopravno su realizovani programi koji su usvojeni od strane Prosvetnog saveta SAPV i Prosvetnog saveta Srbije.

U ovom periodu vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama organizovan je prema sledećim programima:

- *Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi*, usvojen od strane Prosvetnog saveta Srbije 1969. godine;
- *Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*, usvojen od strane Prosvetnog saveta SAP Vojvodine 1975.godine;
- *Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi*, usvojen od strane Prosvetnog saveta SR Srbije 1975.godine;
- *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini*, usvojen od strane Prosvetnog saveta Vojvodine 1985.godine.

Sagledavanjem karakteristika ovih programa i poredjenjem utvrdjenih njihovih elemenata, možemo konstatovati da se svaki naredni program oslanjao na koncepciju prethodnih, tada utvrdjena naučna saznanja o razvoju predškolskog deteta i pedagoških iskustava toga vremena.

Polazeći od marksističko-humanističkog shvatanja čoveka kao svestrano razvijene stvaralačke ličnosti, zatim od razvojnih potreba i mogućnosti predškolske dece, interesa roditelja i društva u celini, u programima su utvrdjeni konkretni zadaci, sadržaji i aktivnosti za ostvarivanje predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Pri tome su autori programa imali nameru da pripreme potpunije i primerenije programe, u cilju što bolje njihove konkretizacije. Usledile su značajne kvantitativne i kvalitativne izmene u narednim programima, unošenjem novih elemenata.

Praćenjem i poredjenjem razvoja i karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u ovom periodu, pokušali smo da damo jedinstven tabelarni sled utvrdjenih elemenata i hronološki presek njihovog javljanja.

Elementi za praćenje	Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, iz 1970.	Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vasp. i obr. u SAPV, iz 1975.	Osnove programa vasp-obr. delatnosti dečijeg vrtića i vasp. grupe predšk. dece pri OŠ, iz 1975.	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAP Vojvodini, iz 1985.
Društveno-ekonomski uslovi	+	-	+	+
Teorijska podloga programa	+	+	+	+
Ciljevi, zadaci i funkcije	+	+	+	+
Aspekti razvoja ličnosti	+	+	+ -	+
Tumačenje igre	+	+	+	+
Tumačenje igraćaka	-	-	-	-
Nosioci realizacije programa	+	+	+ -	+ -
Didaktičko-metodička uputstva	+	+	+ -	+
Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	+	-	-	+
Vremenska artikulacija aktivnosti	+	+	-	+
Oblici vaspitno-obrazovnog rada	+ -	+	+	+
Metode vaspitno-obrazovnog rada	+ -	+	-	+
Organizacija prostora, sredstava i materijala	+	+	+ -	+
Evaluacija rada vaspitača	-	-	-	-

Na osnovu tabelarnog prikaza elemenata za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa, u periodu od 1969. do 1995.godine, potvrđena je istaknuta namera autora da sačine dokument prema kojem će vaspitno-obrazovni rad sa decom u predškolskim ustanovama u sve većoj meri

predstavljati naučno zasnovan i organizovan sistem aktivnosti, sadržaja, metoda, oblika i sredstava za rad.

U programima zapažamo dosta sličnosti, u pogledu njihove teorijske podloge, utvrđenih ciljeva i zadataka, aspekata razvoja ličnosti, tumačenja igre, didaktičko-metodičkih uputstava za rad vaspitača, vremenske artikulacije i oblika rada. Takođe se mogu zapaziti i izvesne razlike, lutanja i nedorečenosti u odnosu na tumačenje igračaka, zahteva i mogućnosti za individualno planiranje, metoda rada i evaluacije rada vaspitača. Već je istaknuto da su se tvorci sačinjenih programa rukovodili dotadašnjim iskustvima iz sveta i naše zemlje i možemo pretpostaviti da se uzroci pomenutih nedorečenosti nalaze u nepotpunim podacima koji su im u datim uslovima bili dostupni.

Imajući u vidu postojeće probleme, uslovljene tadašnjom ekonomskom krizom i velikim brojem nepoznanica u oblasti naučne teorije i pedagoške prakse, treba istaći da je razvoj programa institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja tekao uzlaznom linijom i da su se mnoge njegove karakteristike i shvatanja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju toga doba održali do današnjih dana.

16. PERIOD OD 1996. GODINE DO DANAS

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina

**Vaspitna grupa dečijeg vrtića «Plavi čuperak»,
Kikinda, 1996.**

LAKE ZAGONETKE

**Ko će prvi da se seti,
KRILA NEMA
POLJEM LETI?**

**Setio se jedan Petar,
TO JE VETAR.**

**A ko li će ovo biti
IGLE IMA NE ZNA ŠITI?**

**Setila se Neda sama,
JEŽ S BODLJAMA.**

**Ko se tako vešto krije
OKLOP IMA
VITEZ NIJE?**

**Setio se Miki šta je,
KORNJAČA JE**

(Ršumović: 1991, 57)

16.1. ISTORIJSKO-PEDAGOŠKI KONTEKST ZA PERIOD OD 1996.GODINE DO DANAS

Višestranački sistem u društveno-političkom životu zemlje uslovio je razmimoilaženja u pogledu interesa i stavova. Razlike su postajale sve veće i širile su se postepeno, ali sigurno. Odražavale su se u svim sferama života ljudi u našoj zemlji, što podrazumeva da su bile evidentne i u oblasti vaspitanja i obrazovanja. Česti sukobi doveli su do potpunog cepanja vladajuće koalicije DOS-a, da bi se nakon toga pristupilo novim izborima, jer je postojeća koaliciona vlada izgubila poverenje građana.

Jaz i neslaganja medju vodećim političkim partijama proteže se do danas. Nemogućnost dogovora oko ključnih pitanja formiranja nove vlade uslovljavaju zastoj u svim sferama života i delatnosti stanovništva, ne samo u političkom, nego i u ekonomskom, privrednom i društvenom domenu.

Sigurno je da se ovakva društveno-politička situacija u zemlji odražava na sveukupni razvoj naše zajednice, vukući ga regresivnom linijom unazad. Bez obzira što se javljaju pokušaji naprednih društvenih snaga da se realizuje koncepcija jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja, još uvek je u toj sferi prisutan diskontinuitet u pogledu ostvarivanja utvrđenih ciljeva i zadataka u okvirima jedinstvenog sistema.

Nedovoljno konkretizovane funkcije stupnjeva u sistemu vaspitanja i obrazovanja, postojeće tradicionalne razlike medju njima, nedovoljna saradnja i nemogućnost postupnog i sistematičnog kritičkog sagledavanja i prenošenja iskustava i mogućih rešenja iz drugih zemalja, sve su to problemi koji danas onemogućavaju ostvarivanje povezanosti i kontinuiteta u postojećem sistemu.

U savremenoj pedagoškoj teoriji i vaspitnoj praksi danas se sve više razmatraju mogućnosti organizovanja vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi. Savremene strategije u ostvarivanju ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja podrazumevaju odnos prema detetu kao osnovnoj odrednici programa. Na taj način javlja se zahtev za koncipiranje programa rada sa decom koji će biti fleksibilniji, kreativniji, podređen individualnim svojstvima i potrebama dece .

Činjenica je da ovakva koncepcija bitno utiče na promene u filozofiji vaspitanja, što podrazumeva slobodu u predškolskim ustanovama, mogućnosti redefinisavanja ciljeva, zadataka, metoda, oblika i sredstava vaspitanja i obrazovanja. Radi ostvarivanja emancipatorskog cilja vaspitanja teži se slobodi, u funkciji celovitog razvoja svih potencijala deteta.

Danas, u domaćoj i stranoj savremenoj literaturi često nailazimo na termin *otvoreno vaspitanje*, što podrazumeva primer programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u kojem se u prvom planu nalaze deca. Time je označen pedagoški pravac koji insistira na korenitim promenama filozofije vaspitanja. To podrazumeva i otvorenost prema promenama, odnosno redefinisavanje ciljeva, zadataka i metoda vaspitanja i obrazovanja u čitavom sistemu, čime se ukazuje

na značaj otvorenosti u prostoru, vremenu, programu i odnosima vaspitača i dece, sve s ciljem podrške sveukupnom razvoju deteta.

Novim *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* («*Službeni glasnik RS*» br. 62/03.) danas se nastavlja započeta reforma ovog sistema, s ciljem da se stvore optimalni uslovi za razvoj svakog pojedinca. Prema čl.68. ovog zakona predškolsko vaspitanje i obrazovanje ostvaruje na osnovu predškolskog programa, koji donosi dečiji vrtić, u skladu sa opštim osnovama predškolskog programa. Dalje je istaknuto da se predškolskim programom utvrđuju ciljevi, vrste, obim, oblici i trajanje vaspitno-obrazovnog rada. U okviru predškolskog programa se mogu ostvarivati i posebni programi, prema mogućnostima ustanove, u skladu sa potrebama i interesovanjima dece, njihovih roditelja i društvene zajednice.

Polazeći od aktuelne filozofije vaspitanja i njene humanističke orijentacije, prilikom izrade programa neophodno je tražiti polazišta ne samo u sistemima pedagoških i drugih vrednosti u društvu, nego i u sveopštem nacionalnom programu i aktuelnoj politici koja se vodi u društvenoj zajednici u određenom periodu. Različitosti funkcionalnog i humanističkog pristupa vaspitanju danas nameću egzistencijalno pitanje. Čime se treba rukovoditi u planiranju, ostvarivanju i vrednovanju vaspitno-obrazovnog rada, da li programskim zadacima ili decom?

Rukovodjeni ovom dilemom, tvorci aktuelnih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja kod nas su sačinili *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece izrasta od tri do sedam godina*, koje se zasnivaju na zajedničkim elementima razvoja deteta, kao fizičkog, saznajnog, socijalnog i afektivnog bića, koje je aktivno u procesu vaspitanja. Takodje se zasnivaju i na otvorenosti i slobodi stvaralačkog vaspitno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama i drugim institucijama koje se bave predškolskim vaspitanjem. Autori programa naglašavaju potrebu autonomnosti u programiranju, ostvarivanju i vrednovanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Na taj način jedinstvena i celovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja u *Osnovama programa* je razradjena u dva modela-model A i model B, koji predstavljaju osnove za izradu svih specijalizovanih programa, za različite oblike predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U predškolskim ustanovama izbor između ovih modela može se vršiti na nivou svakog posebnog objekta, nakon stručne rasprave o razlikama među njima, polazeći od dotadašnjih iskustava nosilaca realizacije programa i procene njihovih prednosti i nedostataka.

Treba naglasiti da su u *Osnovama programa* predstavljeni samo delovi sadržaja modela B. Kompletna njegova koncepcija data je u nezvaničnom dokumentu, *Modelu osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom* i *Metodičkim uputstvima za Model B- I, II i III deo*. U daljem tekstu sledi uporedno predstavljanje ovih modela, kroz zvanične *Osnove programa* i pomenuta nezvanična dokumenta.

16.2. OSNOVE PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE UZRASTA OD TRI DO SEDAM GODINA, «Prosvetni pregled», Beograd, 1996.

Na osnovu člana 44. st.3. i člana 55. st.1. *Zakona o društvenoj brizi o deci* («Službeni glasnik RS», br. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94 i 25/96), Ministar prosvete *prof. dr Dragoslav Mladenović* doneo je *Pravilnik o Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*.

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja su podzakonski akt, stručni dokument kojim , kako je istaknuto, država formuliše svoje stavove o vaspitanju i obrazovanju predškolske dece i predstavlja osnovu za društveno vrednovanje i finansiranje ove delatnosti.

Zasnovane su na zajedničkim elementima razvoja deteta, otvorenosti i slobodi stvaralačkog vaspitno-obrazovnog procesa u predškolskim i drugim institucijama koje se bave predškolskim vaspitanjem.

U uvodnom delu ovog dokumenta predstavljena je jedinstvena i celovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina. U razmatranjima se polazi od konstatacije da je pomenuto vaspitanje i obrazovanje zasnovano na naučnim i stručnim dostignućima. Kao takvo ono predstavlja integralni deo sistema vaspitanja i obrazovanja kod nas i sistema društvene brige o deci.

Polazeći od razvojnih specifičnosti dece predškolskog uzrasta, u *Osnovama programa* je istaknuta potreba autonomnosti u programiranju, ostvarivanju i vrednovanju predškolskog vaspitanja i obrazovanja, a takodje i prava roditelja na aktivno učešće u vaspitanju dece u dečijem vrtiću (pravo izbora ustanove, programa vaspitno-obrazovnog rada, organizacionih oblika, direktno uključivanje u vaspitno-obrazovni proces,...).

Kao što je istaknuto, *Primena Osnova programa* podrazumeva poboljšanje osnovnih uslova za rad u dečijim vrtićima, utvrđivanje pedagoških standarda prema mogućnostima društva i roditelja dece, odnosno, podizanje nivoa stručne osposobljenosti i motivacije za rad pedagoških radnika u predškolskim ustanovama.

U *Osnovama programa* se dalje naglašavaju **funkcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja**. Neophodno je obezbediti *ostvarivanje prava dece i zadovoljavanje njihovih potreba*, kao i potreba njihovih porodica i društva u celini. Jedino na takav način deca će se osećati prihvaćena i voljena u sredini u kojoj žive, a koja im omogućava pravilan rast, razvoj i učenje.

Kao sledeća funkcija ističe se da je predškolsko vaspitanje i obrazovanje *nastavak i dopuna porodičnom vaspitanju*, u uslovima prilagodjenim svakom detetu, njegovim mogućnostima, interesima i razvojnim potrebama.

Kao prvi deo sistema vaspitanja i obrazovanja, predškolsko vaspitanje i obrazovanje ima i funkciju *pripremanja deteta za školu i sistematsko obrazovanje*.

Sledećom, *kompensatorskom funkcijom* vrše se pokušaji ublažavanja razlika medju decom, pre svega iz socijalno i kulturno-ekonomski uskraćenih sredina.

Jedna od funkcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja podrazumeva *primenu odgovarajućih korektivnih postupaka*, vaspitanje, brigu i *povećanu društvenu pomoć deci ometenoj u razvoju*.

U okviru funkcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja zacrtano je da se, kroz posebne vaspitne postupke, u njemu moraju stvarati mogućnosti za *ispoljavanje i razvijanje stvaralačkih sposobnosti darovite dece*.

Kada je reč o **shvatanju deteta i njegovog razvoja**, *Osnove programa* se temelje na *humanističkom shvatanju prirode deteta, odnosno njegovog fizičkog i duhovnog razvoja*. Istaknuto je da se dete mora posmatrati kao vrednost sama po sebi, sa određenim pozitivnim razvojnim potencijalima, te da je stoga činilac sopstvenog razvoja, socijalizacije i vaspitanja. Humanističko shvatanje prirode deteta podrazumeva njegovu dijalektičku prirodu, čime se ono određuje kao aktivno, interaktivno i kreativno biće.

«*Osnove programa* polaze od deteta kao fizičkog, sazajnog, socijalnog i afektivnog bića, koje je aktivno u procesu vaspitanja» (*Osnove programa*: 1996, 7) Istaknuto je da se stoga proces vaspitanja temelji na pozitivnoj dečijoj motivaciji, vaspitno-obrazovnim programima koji uvažavaju uzrasne i razvojne mogućnosti deteta, kao i na evaluaciji postignuća.

Polazeći od *poštovanja detetove ličnosti*, kroz vaspitno-obrazovni rad treba nastojati da deca, samostalno i kroz socijalne odnose sa vršnjacima i odraslima, prihvate i razvijaju svoje osobenosti, kojih su postala svesna.

Prema Osnovama programa vaspitači i roditelji dece ranih uzrasta pomažu, podržavaju ih i usmeravaju, prilagodjavanjem sadržaja dečijim mogućnostima, uklanjanjem prepreka za ostvarivanje dečijih aktivnosti, ohrabrivanjem i vodjenjem detete kroz njegove samoaktivnosti.

Prema *Osnovama programa* predškolsko vaspitanje i obrazovanje se određuje kao «*očuvanje, podsticanje i oplemenjivanje spontanih stvaralačkih mogućnosti i svojstava predškolskog deteta, zahtevajući obezbeđivanje uslova za normalan fizički, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj*» (*Osnove programa*: 1996, 8)

U daljem tekstu *Osnova programa* istaknuta su **načela za izbor metoda vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom**. Pri tome se naglašava da je za razvoj predškolskog deteta od posebnog značaja njegova *igra, odnosno igranje, njegova igračka delatnost*.

Vodeća uloga igre u razvoju predškolskog deteta u *Osnovama programa* je predstavljena kroz niz njenih karakteristika (sloboda, spontanost, pretvaranje sopstvenog iskustva u nešto zamišljeno, istraživanje i eksperimentisanje, svrsishodnost igre, igra kao oblik učenja ...)

Zbog navedenog značaja i karakteristika dečije igre dalje je istaknuto da za realizaciju Osnova programa poseban značaj ima sistem igara, njihov razvoj i bogaćenje (kultivisanje), kroz fleksibilnu unutrašnju organizaciju predškolske ustanove.

Jedinstvena i celovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Osnovama programa je razradjena u dva modela: model A i model B.

Prema *Osnovama programa Model A* «je otvoren sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja i sadrži: polazište programa, ciljeve, načela, planiranje i evaluaciju vaspitno-obrazovnog rada i ulogu vaspitača kao praktičara, kreatora, istraživača sopstvene prakse.» (Osnove programa: 1996, 11) Ovaj model pripremila je *dr Mirjana Pešić* sa saradnicima (Mara Šain, Mirjana Marković, Slavica Čarapić i dr.) Uputstva za realizaciju ovog modela predstavljena su u priručniku pomenutih saradnika, pod nazivom «*Korak po korak u Osnove programa*»

Prema *Osnovama programa Model B* «... se oslanja na pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse i sadrži: načela, ciljeve, sistem aktivnosti, organizaciju života i vaspitno-obrazovnog rada, saradnju sa porodicom i lokalnom zajednicom.» (Osnove programa: 1996, 11) Tvorac ovog modela programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom je *dr Emil Kamenov*. Metodicka uputstva za realizaciju Osnova programa po Modelu B autor predstavlja kroz tri dela *Metodike*..

U dokumentu se dalje naglašava da se u predškolskim ustanovama izbor između pomenutih modela vrši na nivou svakog objekta posebno, a ne na nivou cele predškolske ustanove. Pri tome se mora voditi računa o prethodnom iskustvu onih koji se opredeljuju, proceniti prednosti i nedostaci, evidentirati probleme koji proističu iz organizacije aktivnosti prema izabranom modelu, odnosno načine rešavanja pojedinih pitanja u okviru izabranog modela.

Ovaj dokument predstavlja *osnove za izradu svih specijalizovanih programa* za rad sa decom u predškolskim ustanovama, primerenih konkretnim uslovima i potrebama dece. U vezi sa tim, sastavni deo *Osnova programa* predstavljaju i sadržaji koji se odnose na vaspitno-obrazovni rad sa decom predškolskog uzrasta na jezicima nacionalnih manjina. Prema *Osnovama programa* time se pružaju mogućnosti deci u višekulturnoj sredini da usvoje oblike komuniciranja koji se delimično razlikuju od onih koje usvajaju deca u jednojezičnoj sredini. U tekstu su dalje istaknute sledeće karakteristike ovakvog pristupa u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom decom:

- aktivnosti na nematernjem jeziku se tematski povezuju sa aktivnostima na maternjem jeziku;
- jezik se uči u komunikativnim situacijama, najčešće kroz igru;
- jezik se upotrebljava u interakciji dece i vaspitača;
- aktivnosti na nematernjem jeziku su dinamične, npr. motoričke aktivnosti prate govorne, a vaspitač u toku jedne aktivnosti više puta menja oblike rada.

Osnove programa propisuju *vodjenje pedagoške dokumentacije* (radna knjiga za vaspitače i druga propisana evidencija).

Na kraju ovog dokumenta ukazuje se na *Program uvodjenja, praćenja i evaluacije Osnova programa*, koji predstavlja dokument Ministarstva prosvete, celovito i dugoročno koncipiran. Kao takav, on obuhvata sledeće aktivnosti:

- sistem permanentnog usavršavanja vaspitača, stručnih saradnika, direktora, nadzornika, samostalnih stručnih saradnika, u duhu Osnova programa;
- program publikacija, sačinjenih takodje u duhu *Osnova programa*;
- podstisanje proizvođača didaktičkog materijala, igračaka, pribora i opreme na proizvodnju istih, u funkciji ostvarivanja Osnova programa;
- izradu projekata evaluacije *Osnova programa*.

Radi lakšeg praćenja i komparacije, u daljem tekstu pokušaćemo da uporedo predstavimo sadržaj oba modela, prema *Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina.*, Nakon toga ćemo dati prikaz njihovih koncepcija prema Osnovama programa i metodičkim uputstvima za njihovu realizaciju. Pri tome napominjemo da su u Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina predstavljeni samo delovi sadržaja Modela B. Istaknuto je da je njegova kompletna koncepcija data u *Modelu osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom*, sa metodičkim uputstvima za njegovu realizaciju.

16.2.1. SADRŽAJ MODELA A I MODELA B PREMA OSNOVAMA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE UZRASTA OD TRI DO SEDAM GODINA

MODEL A	MODEL B
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Polazišta programa ▪ Opšti cilj i ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja ▪ Načela vaspitno-obrazovnog rada ▪ Uloga vaspitača ▪ Planiranje i evaluacija vaspitno-obrazovnog rada ▪ Izbor i planiranje sadržaja obrazovanja ▪ Uslovi za realizaciju 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Načela predškolskog vaspitanja i obrazovanja ▪ Ciljevi vaspitanja i obrazovanja predškolske dece ▪ Ciljevi sistema aktivnosti ▪ Organizacija života i vaspitno-obrazovnog rada ▪ Povezivanje predškolskih ustanova sa lokalnom društvenom zajednicom

16.2.2. POLAZIŠTA PROGRAMA PREMA MODELU A

Za ovaj model, koji predstavlja koncept programa otvorenog sistema vaspitanja i obrazovanja i polazi od deteta kao nedeljive dinamične ličnosti, u Osnovama programa su istaknuta njegova polazišta. S obzirom da su ona pobrojana u odnosu na dete i predškolsku ustanovu, izdvajamo, bez prioriteta neka od njih:

- Dete ima potrebu i pravo da bude ono što jeste, da raste i razvija se.
- Dete je jedinstveno biće čiji razvoj se ne ostvaruje izdvojenim delovanjem u odnosu na pojedine aspekte razvoja.
- Dete uči i razvija se sopstvenim tempom.
- Kao socijalno biće ono ima potrebu da se druži sa odraslima, vršnjacima i decom drugih uzrasta.
- Dete ima urodjenu motivaciju da uči i saznaje (putem interakcije sa socijalnom i fizičkom sredinom) , pri čemu se na učenje gleda kao na proces izgradjivanja, a ne usvajanja znanja.
- Igra je posebno značajna aktivnost za dete, predstavlja način izražavanja i specifičan oblik njegovog učenja.
- Vaspitni postupak u predškolskoj ustanovi polazi od poštovanja deteta kao osobene ličnosti.
- Predškolska ustanova mora da obezbedi dovoljno prostora, sredstava i povoljnu klimu za igru deteta i njeno kultivisanje.

16.2.3. PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE I NJEGOVE FUNKCIJE PREMA MODELU B

Polazteći od istaknute potrebe za optimalnim i harmoničnim razvojem psihičkih, duhovnih i fizičkih svojstava i potencijala ličnosti, autor ovog modela ukazuje na funkcije kojima se institucionalnim predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obezbedjuje:

- zadovoljavanje dečijih i društvenih potreba i ostvarivanje njihovih prava,
- aktivno učestvovanje deteta u zajednici dece slične sebi, u uslovima koji su mu prilagodjeni, njegovim mogućnostima, interesima i razvojnim potrebama,
- odgovarajući fond znanja i stepen razvijenosti sposobnosti i navika deteta, odnosno njegovu psihološku, fizičku, socio-emocionalnu i dr. spremnost da prihvati obaveze i zadatke koja mu škola postavi (pripremna funkcija za školu),
- dopunu porodičnom predškolskom vaspitanju, u smislu staranja o deci za vreme radnih i drugih obaveza roditelja,
- pružanje pomoći porodici u vaspitanju dece, unapredjivanje pedagoško-psihološke kulture roditelja,
- socijalno ili zaštitno delovanje predškolske ustanove, koje je potrebno deci iz porodica koje su uskraćene kulturno, ekonomski, obrazovno, zdravstveno,... (kompenzatorska funkcija),
- društvena pomoć i zaštita potrebna deci ometenoj u razvoju,
- podsticanje razvoja i iskorišćavanje postojećih razvojnih potencijala dece sa povećanim razvojnim mogućnostima.

16.2.4. NAČELA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA(model A) NAČELA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA (Model B)

Polazeći od istaknutih shvatanja predškolskog deteta, naučnih saznanja o mogućnostima uticaja na njegov razvoj i učenje, utvrđenih polazišta programa i ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja, za oba modela utvrđena su načela vaspitno-obrazovnog rada sa decom ranih uzrasta. Radi celovitijeg sagledavanja i lakšeg poredjenja predstavimo ih istovremeno u tabeli koja sledi.

Prema autoru Modela B načela predškolskog vaspitanja i obrazovanja ukazuju na osnovna obeležja vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom i služe kao orijentacija za pripremu, organizovanje, izvodjenje i vrednovanje toga rada.

Model A	Model B
Načela vaspitno-obrazovnog rada	Načela predškolskog vaspitanja i obrazovanja
<ul style="list-style-type: none"> • Načelo poštovanja drugog • Načelo angažovanosti • Načelo životnosti • Načelo realističnosti • Načelo doslednosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Načelo celovitosti i integriteta • Načelo orijentacije ka opštim ciljevima • Načelo praćenja i podsticanja dečijeg razvoja • Načelo aktivnosti i životnosti • Načelo dominacije igara i igrovnih postupaka • Načelo uskladjenosti sa uzrasnim i individualnim karakteristikama dece • Načelo postepenog osamostaljivanja dece • Načelo socijalne integracije i kontinuiteta

16.2.5. OPŠTI (OSNOVNI) CILJ VASPITANJA I OBRAZOVANJA PREDŠKOLSKE DECE, PREMA MODELU A I MODELU B

Polazeći od prirode deteta i njegovog razvoja, kao i od mogućnosti i funkcija predškolske ustanove, u modelima Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina na sledeći način je određen opšti (osnovni) cilj vaspitanja i obrazovanja predškolske dece:

Opšti (osnovni) cilj vaspitanja i obrazovanja predškolske dece	
Model A	Model B
«...da se doprinese celovitom razvoju deteta predškolskog uzrasta, tako što će mu pružiti uslove i podsticaje da razvije svoje sposobnosti i svojstva ličnosti, proširuje iskustva i izgrađuje saznanja o sebi, drugim ljudima i svetu.» (Osnove programa: 1996, 15)	«... celovit razvoj ukupnih potencijala deteta i napredovanje u svakom od njegovih aspekata, uz proširivanje, odnosno, kvalitativno usavršavanje onih domena koje je već usvojilo. Teži se formiranju emancipovane ličnosti, svesne sebe i svojih potencijala, svoje društvene i prirodne sredine, ličnosti

	<p>koja je otvorena, komunikativna, konstruktivna i kreativna, zadovoljna, koja se rukovodi humanim vrednostima i težnjama, kod koje su uravnotežena intelektualna, emocionalna i socijalna svojstva, odnegovane autentične potrebe, razvijene lične karakterne crte, kao i individualne sklonosti i sposobnosti.»</p> <p>(Osnove programa: 1996, 26)</p>
--	---

16.2.6. CILJEVI PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA (SISTEMA AKTIVNOSTI) U MODELIMA

Prema Modelu A istaknuti opšti cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja konkretizuje se kroz sledeće tri grupe ciljeva koji označavaju tri globalne sfere razvoja i vaspitanja deteta:

1. Upoznavanje i ovladavanje samim sobom,
2. Razvijanje odnosa i saznanja o drugim ljudima i
3. Izgradjivanje saznanja o okolini i načinima delovanja na nju.

Model A	
Ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja	
<p>Upoznavanje i ovladavanje samim sobom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • da razlikuje delove tela, • upoznaje svoje potrebe, osećanja i misli, • otkriva, izgradjuje i ovladava različitim načinima izražavanja: telo, pokretom i gestom, likovno i plastično, muzički i verbalno, • pomoću umetničkih medija i kroz igru razvija svoje kreativne potencijale,...
<p>Razvijanje odnosa i saznanja o drugim ljudima</p>	<ul style="list-style-type: none"> • da na osnovu sigurnosti i poverenja u seba gradi otvorenost i poverenje prema drugima, • upoznaje i razume pravila ponašanja i ophodjenja u grupi i sredini u kojoj živi i izgradjuje elementarne moralne norme, • nauči da prepozna i uvaži potrebe i osećanja drugih, • razvija prijateljske i saradničke odnose sa vršnjacima i odraslima,...
<p>Izgradjivanje saznanja o okolini i načinima delovanja na nju</p>	<ul style="list-style-type: none"> • da otkriva i upoznaje svojstva i odlike predmeta i pojava u svojoj okolini, na osnovu sopstvene aktivnosti, • razvija intelektualnu samostalnost kroz samostalno iznošenje svojih ideja, isprobavanjem, oslobadjanjem dominacije perceptivnih informacija, • osposobljava se da na konstruktivan i kreativan način koristi predmete i informacije,...

Prema Modelu A vaspitni ciljevi se ostvaruju u predškolskoj ustanovi kroz niz *spontanih situacija*, slobodno odabranih ili zajednički planiranih aktivnosti (životno-praktičnih, govornih, društvenih, igrovnih, sportsko-rekreativnih, umetničkih, izražajno-stvaralačkih, istraživačko-saznajnih,...), uz primenu različitih sredstava i materijala.

Na osnovu ovako odredjenih ciljeva, polazeći od same dece i njihove životne situacije, postavljaju se zadaci «za indirektnu i direktnu vaspitnu relaciju.» (Osnove programa: 1996, 16)

Prema Modelu B ciljevi vaspitanja i obrazovanja predškolske dece ostvaruju se kroz *sistem aktivnosti*, koji doprinosi ostvarivanju odredjenih aspekata razvoja i dečije ličnosti u celini, prema potrebama i mogućnostima svakog deteta.

Model B	
Ostvarivanje ciljeva u sistemu aktivnosti	
Fizički razvoj	<ul style="list-style-type: none"> • telesne aktivnosti • perceptivne aktivnosti • zdravstveno-higijenske aktivnosti
Socio-emocionalni i duhovni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> • društvene aktivnosti • aktivnosti za razvoj pozitivne slike o sebi • afektivne aktivnosti • ekološke aktivnosti
Kognitivni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> • otkrivačke aktivnosti • logičko-matematičke aktivnosti • radne aktivnosti • saobraćajne aktivnosti
Negovanje komunikacije i stvaralaštva	<ul style="list-style-type: none"> • govorne aktivnosti • likovne aktivnosti • muzičke aktivnosti • dramske aktivnosti

Dalja razrada ciljeva vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u sistemu aktivnosti, prema Modelu B, podrazuumeva njihovu konkretizaciju za svaki aspekt razvoja, u okviru pomenutih aktivnosti.

U daljem tekstu biće tabelarno predstavljena ova konkretizacija, prema Osnovama programa.

Ostvarivanje ciljeva vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u odnosu na njihov fizički razvoj (Model B)

Fizički razvoj	
Telesne aktivnosti (razvoj motorike)	<ul style="list-style-type: none"> • zdravo, fizički dobro i skladno razvijeno dete, • bolje i ekonomičnije funkcionisanje i jačanje organizma, • sticanje bogatog motoričkog iskustva, • upoznavanje sopstvenog tela, • podsticanje razvoja lateralizacije, • razvoj telesnih svojstava (brzine, okretnosti, snage,...), • pripremljenost deteta za fizičke napore koji ga očekuju u osnovnoj školi,...
Perceptivne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • usavršavanje funkcija čulnih organa, • usvajanje senzornih etalona, • osposobljenost za korišćenje perceptivnih i misaonih postupaka za tačno, detaljno i celovito opažanje i ispitivanje predmeta, pojava i procesa, • poznavanje ograničenja svojih čula, • razvijanje koordinacije između pojedinih čula,...
Zdravstveno-higijenske aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • pravilan rast i razvoj dečijeg organizma, očuvanje i jačanje telesnog i mentalnog zdravlja, • razumevanje osnovnih zahteva za čuvanje zdravlja, • samostalnost u zadovoljavanju higijenskih potreba, • poznavanje pravila lične higijene i izgradjivanje navika, • navika na pravilan san i odmor, • navika na pravilnu i umerenu ishranu,...

Ostvarivanje ciljeva vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u odnosu na njihov socio-emocionalni i duhovni razvoj (Model B)

Socio-emocionalni razvoj	
Društvene aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • šire, sredjenije i zrelije socijalno iskustvo deteta u odnosu na svoju porodicu, • poznavanje i razumevanje društvenih događaja i društvenog života svoje sredine, • shvatanje smisla uskladjivanja svojih želja i potreba sa željama i potrebama drugih ljudi, • sposobnost za interakciju, • sticanje iskustava u samostalnom i konstruktivnom rešavanju konflikata u vaspitnoj grupi,...
Aktivnosti za razvoj pozitivne slike o sebi	<ul style="list-style-type: none"> • razvijanje početnog znanja o sebi, • svest o svom fizičkom identitetu, • sigurnost i poverenje u svoje snage, • aktivan pristup problemima i spremnost za suočavanje sa

	neuspesima, ali tako da budu izvor pouke i podsticaja za nove napore i pokušaje,...
Afektivne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • emocionalna stabilnost, osećanje sigurnosti, poverenja i prihvaćenosti u grupi, • izgradjivanje sopstvenih načina za izražavanje emocija, prihvatljivih i prepoznatljivih za druge, • osetljivost za osećanja drugih, • sposobnost da se kontroliše ispoljavanje negativnih osećanja,...
Ekološke aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • poštovanje i ljubav prema prirodi, • shvatanje čovekovog uticaja na okolinu i posledicanepromišljenog odnosa čoveka prema prirodi,...

Ostvarivanje ciljeva vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u odnosu na njihov kognitivni razvoj (Model B)

Kognitivni razvoj	
Otkrivačke aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • otkrivanje živog sveta, • svet životinja, • biljni svet, • čovek i • otkrivanje materijalnog sveta
Logičko-matematičke aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • skupovi, veličine, brojevi, • struktura prostora i • struktura vremena
Radne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • neposredno učestvovanje u životu i radu odraslih, • delovanje uskladjeno sa uslovima stvarnosti i potreba da se efikasno i racionalno dodje do cilja, rezultata, • usvajanje raznih tehnika u aktivnostima, strategija, • samostalnost u svakodnevnim aktivnostima, • veština pravljenja igračaka,...
Saobraćajne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • sticanje neophodnih iskustava i formiranje osnovnih pojmova iz oblasti saobraćaja, • poznavanje nekih pravila na putu, • poznavanje značenja pojedinih saobraćajnih znakova, • osnovna saznanja o raskrsnici i njenoj oznakama,...

U ovom delu Modela B posebno su razredjeni ciljevi za svaki segment otkrivačkih, logičko-matematičkih, radnih i saobraćajnih aktivnosti.

**Ostvarivanje ciljeva vaspitanja i obrazovanja predškolske dece u odnosu
na negovanje njihove komunikacije i stvaralaštva
(Model B)**

Negovanje komunikacije i stvaralaštva	
Govorne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • negovanje glasovne kulture • signifikativna funkcija govora • komunikativna funkcija govora • upoznavanje književnosti, • prepričavanje i pričanje • obogaćen rečnik i gramatički pravilan govor
Likovne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • crtanje i slikanje • vajanje • elementi grafike • aktivnosti sa različitim materijalima,želementi estetskog doživljaja • likovna radionica
Muzičke aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • slušanje muzike • pevanje • sviranje, muzičke igre i muzičko stvaralaštvo
Dramske aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • dramske vežbe i igre • dramsko igranje i dramatizacija • dramske prezentacije i igranje pozorišta

Za sve segmente pomenutih govornih, likovnih, muzičkih i dramskih aktivnosti u Modelu B su dalje razradjeni ciljevi vaspitanja i obrazovanja predškolske dece.

**16.2.7. ORGANIZACIJA ŽIVOTA I VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA
(Model B)**

Prema Modelu B organizacija života i vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi podrazumeva plansko rasporedjivanje prostora, sredstava i materijala, vremena i aktivnosti dece, kao i njihovo strukturiranje u vaspitne grupe. Prvi deo metodičkih uputstava za ovaj model detaljno razradjuje pomenute vidove organizacije, kroz sledeće sadržaje:

- Funkcije organizacije i zahtevi za njeno uspešno ostvarivanje,
- Uticaj lokalnih razlika na organizaciju života u ustanovi,
- Uredjivanje i opremanje prostora s obzirom na aktivnosti dece (uredjivanje enterijera i eksterijera),
- Vremenski raspored-režim dana,
- specifičnost rada u mešovitim vaspitnim grupama,

- Organizacija života u nekim od ostalih oblika okupljanja predškolske dece.

16.2.8. ULOGA VASPITAČA U ORGANIZACIJI VASPITNO-OBRAZOVNOG PROCESA (prema Modelu A i Modelu B)

Prema Modelu A, u skladu sa njegovim ciljevima i načelima, uloga vaspitača je određena u dva pravca:

1. **stvaranja uslova za kvalitetan život, učenje i razvoj dece**, kroz organizovanje fizičke sredine (prostora, sredstava i materijala) i organizovanje socijalne sredine (način grupisanja dece, vremensku organizaciju života u ustanovi i van nje, stvaranje opšte socijalne klime) i
2. **direktno podsticanje razvoja dece i njihovo učenje** (pružanjem podrške, pomoći i informacija, dogovaranje i učestvovanje u zajedničkim aktivnostima, modelovanje ponašanja, postupaka i tehnika, predlaganje aktivnosti i načina rada, pružanje povretne informacije).

Prema Modelu B uloga vaspitača u organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa se razmatra kroz sledeće sadržaje:

1. **Kvalitet emocionalne veze vaspitač-dete** (vaspitač kao dobar organizator, njegov elastičan u pristupu deci i zahtevima koje im postavlja, uspostavljanje bogatog i sadržajnog, prijateljskog i saradničkog emocionalnog odnosa sa decom,...),
2. **Vrste autoriteta vaspitača** (autoritaran, anarhičan i demokratski tip vaspitača, u odnosu na raspoređivanje prava i dužnosti između njega i dece) i
3. **Učešće vaspitača u aktivnostima dece** (zadovoljavanje dečijih potreba i pomaganje da se sve više oslanja na sopstvene snage, izazivanje, podsticanje, usmeravanje i bogaćenje dečije aktivnosti,...)

16.2.9. PROGRAMIRANJE, PLANIRANJE I EVALUACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA (prema Modelu A i Modelu B)

Prema *Modelu A* planiranje vaspitno-obrazovnog rada je uslovljeno: opštom koncepcijom vaspitanja, organizacijom života u predškolskoj ustanovi, dužinom boravka dece, formiranjem vaspitnih grupa i strukturom prostora. Istaknuto je da se planiranje odvija na tri nivoa: na nivou vaspitne grupe, nivou manje grupe dece i nivou individualnog deteta.

Prema ovom modelu plan predstavlja »hipotezu koja sadrži predloge za vaspitne akcije sa pretpostavljenim (željenim, očekivanim) efektima.« (Osnove programa: 1996, 19)

Naglašeno je da planiranju vaspitno-obrazovnog rada prethodi sistematsko praćenje, odnosno, posmatranje, slušanje, spremnost i sposobnost da se svako dete upozna i razume. Stoga se planira na osnovu uočenih interesovanja deteta, problema ili uočenih teškoća.

«U otvorenom sistemu vaspitanja detaljan program učenja i obrazovanja nije dat unapred, već nastaje u interakciji dece, odraslih i sredine u kojoj borave. Stoga je planiranje kontinuiran proces, sastavni deo vaspitne prakse, a ne formalan, unapred dat i svrha sam sebi.» (Osnove programa: 1996, 19)

U *Modelu A* je dalje istaknuto da je u planiranju važno dosledno slediti ciklus:

- posmatranje (upoznavanje i razumevanje dece),
- planiranje(na osnovu opaženog i procenjenog),
- delanje (direktne i indirektne intervenbcije vaspitača) i
- praćenje i procena efekata delovanja (što predstavlja osnovu za dalje planiranje).

U skladu sa koncepcijom vaspitanja i obrazovanja Osnova programa, ukazuje se na značaj tematskog planiranja (rad po projektima ili centrima interesovanja).Istaknuto je da je vaspitno-obrazovni rad moguće planirati i po vaspitno-obrazovnim oblastima, odnosno rukovodeći se interdisciplinarnim pristupom (aktivnosti iz više različitih područja-oblasti).

Evaluacija se u ovom modelu odredjuje kao sredstvo i put profesionalnog razvoja, odnosno, sastavni deo učenja i usavršavanja pedagoškog radnika (vaspitača). Ona ima pedagošku svrhu i opravdanje samo ako doprinosi samoevaluaciji onoga koji se vrednuje i onoga koji procenjuje, a samoevaluacija se tumači kao procena odnosa izmedju namere vaspitača, njegovog delovanja i postignutih efekata.

Kada je reč o izboru i planiranju sadržaja obrazovanja u *Modelu A* se učenje odredjuje kao proces aktivne konstrukcije i rekonstrukcije znanja Istaknuto je da «početak bilo kog učenja nije neznanje već prethodno znanje, rezultat ranijih iskustava i učenja.» (Osnove programa: 1996, 21) U takvom procesu učenja vaspitač nije direktan izvor znanja, nego se naglašava njegova uloga posrednika i pomagača.

Razrada Modela A u Osnovama programa završava se isticanjem sledećih uslova za njegovu realizaciju :

- dovoljno vremena,
- obuka vaspitača(instruktivni seminari),
- akciona istraživanja na nivou predškolskih ustanova,
- stalna stručna pomoć i
- dalji razvoj teorijskih shvatanja o otvorenom sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

U prvom delu metodičkih uputstava za *Model B* posebno je razradjen deo koji se odnosi na programiranje, planiranje i evaluaciju. U ovom delu data je i koncepcija radne knjige za vaspitače (izgled radne knjige, uputstvo za njeno vodjenje, ...)

Autor *Modela B Osnova programa* naglašava da je funkcija svakog, pa i ovog programa, da bude jasno uputstvo za planiranje, programiranje i vrednovanje vaspitno-obrazovnog rada, u skladu sa specifičnostima ustanove, potrebama dece, roditelja i društvene zajednice.

Osim ove, istaknute su i druge funkcije *Osnova programa*, po kojima je koncipiran *Model B*, kao što su:

- objedinjavanje i stvaranje zajedničke osnove, ciljeva, zadataka, sadržaja, metoda i oblika za sve vrste predškolskih insitucija, na izvesnom nivou opštosti,
- ostvarivanje postupnosti i kontinuiteta u ciljevima i aktivnostima sistema,
- s obzirom da predviđene aktivnosti nisu detaljno programirane, nego su date orijentaciono, vaspitač ih odabira, konkretizuje i razradjuje polazeći od vaspitno-obrazovnih mogućnosti i interesovanja dece, te na taj način stvara sopstveni program vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom.

U daljem tekstu ovog modela, koji se odnosi na programiranje, planiranje i evaluaciju, razradjeni su sledeći sadržaji::

- Prednosti tematskog programiranja i planiranja,
- Tematsko programiranje vaspitno-obrazovnih sadržaja,
- Vaspitno-obrazovni ciljevi kao polazište za programiranje,
- Deca i njihovo okruženje kao polazište za programiranje,
- Naučni sadržaji kao polazište za programiranje,
- Tematsko planiranje sadržaja i aktivnosti i
- Razne vrste rasporeda vaspitno-obrazovnih sadržaja.

Prema Modelu B evaluacije rada vaspitača vrši se u odnosu na stepen ostvarivanja vaspitno-obrazovnih ciljeva i njen smisao jeste da se utvrdi šta vaspitač ostvaruje uspešno, odnosno, šta bi mogao da obavlja još uspešnije

Autor ovog modela ističe da se za predmet evaluacije rada vaspitača mogu uzimati samo oni elementikoji se mogu sistematski utvrdjivati i pratiti (njegovi stručni kvaliteti i lične osobine, vaspitno-obrazovni proces kojim vaspitač podstiče dečiji razvoj i učenje, ostvaruje programske aktivnosti, načini na koje se odnosi prema deci i dr.)

Istaknuto je da evaluacija podrazumeva i samoocenjivanje vaspitača, u cilju postizanja boljih rezultata u radu sa decom u narednom periodu.

Kada je reč o evaluaciji rada vaspitača, ona se u *Modelu B* razmatra kroz sledeće sadržaje:

- Stručni kvaliteti i ličnost vaspitača,
- Podsticanje dečijeg razvoja i učenja,
- Ostvarivanje programskih aktivnosti,
- Odnosi vaspitača sa decom,

- Uticanje na dečije ponašanje,
- Organizacija života i rada u vaspitnoj grupi,
- Teškoće na koje vaspitač nailazi u radu i
- Tekuća evaluacija.

Konkretizacija *Modela B* u *Osnovama programa* završava se informacijama o zahtevima i mogućnostima povezivanja predškolske ustanove sa lokalnom društvenom zajednicom, kroz tri vida saradnje:

- saradnja sa porodicom,
- saradnja sa školim i
- saradnja sa lokalnom zajednicom.

16.2.10. PREDSTAVLJANJE METODIČKIH UPUTSTAVA ZA MODEL B OSNOVA PROGRAMA PREDŠKOLSKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE OD TRI DO SEDAM GODINA

Već je istaknuto da je u *Osnovama programa* samo delimično predstavljen sadržaj *Modela B*, koji pored *Modela Osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom* obuhvata i tri dela metodičkih uputstava za njegovu realizaciju. Neki od sadržaja ovih uputstava su do sada u našem radu predstavljeni kroz *Osnove programa*, uporednim prikazivanjem koncepcije oba modela.

Oslanjajući se na pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse, autor *Modela B* razradjuje metodička uputstva za njegovu adekvatnu primenu.

U prvom delu metodičkih uputstava, pored pomenutih sadržaja koji se odnose na organizaciju života i rada u predškolskoj ustanovi, ulogu vaspitača u organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa, programiranje, planiranje i evaluaciju, autor razmatra pitanja vezana za vaspitanje i obrazovanje dece ranih uzrasta, karakteristike psihofizičkog razvoja dece predškolskog uzrasta, posmatranje dečjeg ponašanja i praćenje razvoja.

U drugom delu metodičkih uputstava za realizaciju *Modela B* autor razmatra pitanja vezana za vrste dečjih igara, njihovu pripremu i organizaciju, ulogu vaspitača u njima i dr.

Treći deo metodičkih uputstava odnosi se na pripremu dece za školu u najstarijoj grupi dečjeg vrtića.

Radi bolje preglednosti sadržaje, sva tri dela metodičkih uputstava predstaviceмо tabelarno.

Metodička uputstva za Model B Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece od tri do sedam godina		
I deo	II deo	III deo
<ul style="list-style-type: none"> ☐ Dečiji vrtić ☐ Vaspitač ☐ Vaspitanje ☐ Obrazovanje ☐ Deca ☐ Programiranje ☐ Planiranje ☐ Evaluacija 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Didaktičke igre ☐ Igre mašte ili uloga ☐ Konstruktorske igre i aktivnosti ☐ Pokretne igre ☐ Igračke Prilog-Lego sistem konstruktorskih igračaka	Priprema dece za školu u najstarijoj grupi dečijeg vrtića (opšta i posebna priprema, intelektualna telesna, socijalna i emocionalna gotovost za polazak u školu, radno vaspitanje dece, priprema za pisanje, čitanje, saradnja vrtića i porodice u pripremi dece za školu,...)

Metodička uputstva za Model B Osnova programa razradjuju aktuelnu koncepciju predškolskog vaspitanja i obrazovanja u našem sistemu. Zasnovana na dugogodišnjim stranim i domaćim iskustvima, predstavljaju osnovu za konkretizaciju utvrđenih ciljeva, zadataka, sadržaja i aktivnosti. Razradjujući ih po delovima i bitnim segmetima organizacije vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama, autor Modela B je imao nameru da kroz Model Osnova programa i uputstva za njegovu realizaciju ponudi vaspitačima detaljno razradjen sistem aktivnosti, medju kojima vaspitač može da bira ili da pronalazi nove., polazeći od ciljeva vaspitanja i obrazovanja, odnosno, potreba i mogućnosti svakog deteta u vaspitnoj grupi.

16.3. ZAKLJUČAK O KARAKTERISTIKAMA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U PERIODU OD 1996.GODINE DO DANAS

Kao sastavni deo sistema, institucionalno predškolsko vaspitanje i obrazovanje zauzima značajno mesto i temelji se na naučnim i stručnim dostignućima. U periodu od 1996.godine do danas jedinstvena i celovita koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja razradjena je u pomenuta dva modela, *Model A* i *Model B*, koji čine *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina*. Oslanjajući se na pozitivna iskustva vaspitno-obrazovne prakse (*Model B*), kao otvoreni sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja (*Model A*), oni predstavljaju osnove za izradu svih specijalizovanih programa, za različite oblike predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Rukovodjeni humanističkim shvatanjem deteta, kao aktivnog, interaktivnog i kreativnog bića, tvorci oba modela *Osnova programa* suštinu predškolskog vaspitanja i obrazovanja određuju kao očuvanje, podsticanje i oplemenjivanje spontanih stvaralačkih mogućnosti i svojstava predškolskog deteta. Polaze od stava da od kvaliteta i bogatstva aktivnosti deteta zavisi koliko će njegovi razvojni potencijali biti ostvareni.

Polaznu osnovu za njihovu izradu predstavljaju potrebe, interesovanja, sposobnosti i prethodna iskustva dece ranih uzrasta i na taj način vaspitno-obrazovni postupci mogu se prilagoditi individualnim karakteristikama predškolskog deteta. To podrazumeva otvoreno vaspitanje, što predstavlja pedagoški pravac koji uslovljava korenite promene u filozofiji sveukupnog vaspitanja. U tom kontekstu, danas se javljaju pokušaji uvođenja reforme obrazovanja i vaspitanja u osnovnoj školi, pri čemu se usvajaju ovakvi stavovi u odnosu prema deci, kao polazne osnove, i time čine pokušaji prevazilaženja postojećeg diskontinuiteta u sistemu predškolskog i školskog vaspitanja i obrazovanja.

Sagledavanjem utvrdjenih elemenata za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa u ovom periodu, zapažamo da oni u potpunosti egzistiraju u *Osnovama programa*. Koncipirani kao osnovne smernice kojima će se vaspitači rukovoditi, u njima su utvrdjeni ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja, načela, utvrdjena je uloga vaspitača u aktivnostima, planiranju i evaluaciji. Kvalitet modela koji se danas primenjuju u našim predškolskim ustanovama ogleda se u njihovoj otvorenosti, nedovršenosti, prilagodljivosti svima koji će učestvovati u njihovoj realizaciji, prema datim uslovima.

Pomenutim tabelarnim prikazom elemenata za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa možemo videti njihovu potpunu zastupljenost, ali u smislu celovitog sagledavanja *Osnova programa*, ne odvajajući sadržaje postojećih modela.

1.	Društveno-ekonomski uslovi	+
2.	Teorijska podloga programa	+
3.	Ciljevi, zadaci i funkcije	+
4.	Aspekti razvoja ličnosti	+
5.	Tumačenje igre	+
6.	Tumačenje igračaka	+
7.	Nosioci realizacije programa	+
8.	Didaktičko-metodička uputstva	+
9.	Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	+
10.	Vremenska artikulacija aktivnosti	+
11.	Oblici vaspitno-obrazovnog rada	+
12.	Metode vaspitno-obrazovnog rada	+
13.	Organizacija prostora, sredstava i materijala	+
14.	Evaluacija rada vaspitača	+

U odnosu na tabelarne prikaze elemenata za prethodne periode, odnosno na osnovu celokupnog hronološkog prikaza sadržaja i strukture postojećih programa, evidentna je njihova potpunija konkretizacija, pre svega u odnosu na tumačenje igračaka, zahteve i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje, organizaciju prostora, sredstava i materijala i evaluaciju rada vaspitača.

U nameri da ostvari što veću povezanost programa sa realnim životnim situacijama, autor *Modela B* razradjuje ciljeve sistema aktivnosti prema aspektima razvoja ličnosti deteta, što podrazumeva fizički razvoj, socio-emocionalni, kognitivni, razvoj komunikacije i stvaralaštva. Organizacija života i vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi u ovom modelu se takodje konkretizuje u odnosu na organizaciju života i vaspitno-obrazovnog rada, vremenski raspored dečijih aktivnosti i organizovanje dece u vaspitne grupe.

Činjenica je da valjanost *Osnova programa* predstavlja jedan od činilaca od kojih zavisi kvalitet i efikasnost vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama. Iskustva vaspitača u vezi njihove primene navode nas na pretpostavku da će u narednom periodu biti sve evidentnija potreba njihovog komplementarnog delovanja u ostvarivanju celovite koncepcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji.

17. PREDSTAVLJANJE PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO DANAS (po utvrdjenim periodima)

PERIOD	PROGRAMI ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE
I Period od osnivanja prvih predškolskih ustanova do Prvog svetskog rata	<ul style="list-style-type: none"> □ Uredba o srpskim veroispovednim zabavištima (1890.) □ Gradivo za razna zanimanja srpčadi (1898.) □ Zbirka celokupnog rada u srpskom veroispovednom zabavištu za porodice, zabavišta i zabavilje (1904-1905.)
II Period izmedju Prvog svetskog rata i Drugog svetskog rata	<ul style="list-style-type: none"> □ Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola (1935.)
III Period od 1945. do 1958.godine	<ul style="list-style-type: none"> □ Uputstva vaspitaču dečjeg vrta (1948.) □ Prilozi metodici vaspitnog rada s decom predškolskog uzrasta
IV Period od 1959. do 1968. godine	<ul style="list-style-type: none"> □ Vaspitni rad u predškolskim ustanovama (1959.)
V Period od 1969. do 1995. godine	<ul style="list-style-type: none"> □ Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi (1969.) □ Program vaspitno-obrazovne delatnosti u ustanovama za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV (1975.) □ Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi (1975.) □ Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV 1985.)
VI Period od 1996. godine do danas	<ul style="list-style-type: none"> □ Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina (1996.) : <ul style="list-style-type: none"> a) Model A b) Model B

18. GLOBALNA EVALUACIJA PROGRAMA ZA PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE U SRBIJI OD OSNIVANJA PRVIH PREDŠKOLSKIH USTANOVA DO DANAS (prema utvrđenim elementima za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa)

Elementi za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa	I period	II period	III period	IV period	V period	VI period
Društveno-ekonomski uslovi	+	+	+	+	+	+
Teorijska podloga programa	+	-	+	+	+	+
Ciljevi, zadaci i funkcije	+	-	+	+	+	+
Aspekti razvoja ličnosti	+	-	+	+	+	+
Tumačenje igre	+	-	+	+	+	+
Tumačenje igračkaka	-	-	-	+	-	+
Nosioци realizacije programa	+	+	+	+	+	+
Didaktičko-metodička uputstva	+	+	+	+	+	+
Zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje	-	-	-	+	+	+
Vremenska artikulacija aktivnosti	+	+	+	+	+	+
Oblici vaspitno-obrazovnog rada	-	+	-	+	+	+
Metode vaspitno-obrazovnog rada	+	-	+	+	+	+
Organizacija prostora, sredstava i materijala	+	-	-	+	+	+
Evaluacija rada vaspitača	-	-	+	+	-	+

Posmatrajući utvrđene, odnosno predstavljene elemente za praćenje i poredjenje razvoja i karakteristika programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, zapažamo da su oni neravnomerno bili

zastupljeni u različitim zvaničnim, poluzvaničnim i nezvaničnim programima, u periodu od osnivanja prvih predškolskih ustanova do danas.

Polazeći od specifičnosti sveukupnog društveno-ekonomskog i političkog razvoja u određenim periodima, prihvaćenih pedagoških ideja i normi, autori pomenutih programa imali su različita teorijska saznanja i polazne osnove za stvaranje koncepcije predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Razmatrajući pojedine elemente za praćenje razvoja i karakteristika programa kroz utvrđene periode njegovog razvoja, zapažamo da su oni nekada konkretno određeni (definisani, nekada se samo podrazumevaju, a u nekim periodima se uopšte ne razmatraju. Pretpostavka je da se tokom pripreme ovih programa kroz pomenute razvojne periode autori nisu mnogo oslanjali na iskustva svojih prethodnika, nego su uglavnom polazili od koncepcije po sopstvenoj zamisli. Stoga se, osim u poslednjem periodu, teško može u potpunosti odrediti celovitost programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Polazeći od činjenice da programi u svakom pogledu treba da predstavljaju osnovni radni dokument vaspitno-obrazovne ustanove, kojim ona reguliše svoj rad u celini i svakom njenom programskom i organizacionom delu, za neke od navedenih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja ova konstatacija se apsolutno ne može prihvatiti, a u nekim situacijama ona je delimično prihvatljiva. Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina, iz 1996.godine predstavljaju najbolji pokušaj takvog objedinjavanja, čime predstavljaju jasno uputstvo za programiranje, planiranje i vrednovanje rada u predškolskim ustanovama.

U funkciji pravilnog regulisanja vaspitno-obrazovne delatnosti programom moraju biti utvrđeni zajednički ciljevi, zadaci, sadržaji, metode i oblici rada, uz mogućnosti prilagodjavanja potrebama i specifičnostima uzrasta dece. Na osnovu predstavljene globalne evaluacije programa možemo zapaziti da pomenuti elementi pojedinih programa nisu konkretizovani, niti se vodilo računa o njihovoj primerenosti uzrastu i psihofizičkim osobenostima dece, osim grube podele na mlađi, srednji i stariji uzrast.

Pretpostavka je da na osnovu ovako pripremljenih programa nosioci realizacije nisu mogli adekvatno planirati sopstveni vaspitno-obrazovni rad, niti procenjivati i ocenjivati rezultate toga rada. To je verovatno uslovalo nedostatak uskladjenosti njihovih aktivnosti sa zahtevima koji se u narednom periodu pred decu postavljaju, u okviru celovitog sistema vaspitanja i obrazovanja.

Predstavljanjem karakteristika i razvoja programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, kroz pomenute elemente za praćenje i procenjivanje, činimo pokušaj njihovog objedinjavanja i stvaranja što potpunije osnove sistema vaspitanja i obrazovanja za decu predškolskog uzrasta.

Z A K L J U Č A K

Sagledavanjem razvoja i karakteristika programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji pokušali smo da kroz istoriju predstavimo funkcije ovih programa i odredimo kako je u različitim istorijskim, društveno-ekonomskim i kulturnim uslovima bila postavljena njihova teorijska podloga, na koji način su određeni njihovi ciljevi, zadaci, sadržaji i satrukturna aktivnosti. Povezujući prihvaćenu pedagošku teoriju i ostvarenu praksu određenog vremena, pokušali smo da hronološki pratimo razvoj pedagoške misli i predstavimo opšteprihvaćenu strategiju društvene zajednice u odnosu na vaspitanje i obrazovanje u njoj.

Vaspitno-obrazovni rad sa decom u okviru institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja regulisan je programima u kojima su se ogledale vladajuće pedagoške ideje, stavovi i odnosi prema predškolstvu, odnosno čitava koncepcija predškolskog vaspitanja i obrazovanja određenog vremena.

Tradicija našeg predškolstva duga je više od 150 godina i u tom periodu dešavale su se različite promene u pomenutim uslovima, koje su doprinosile različitom konceptijskom sagledavanju programa, kroz koje su se prelamali stavovi o deci, detinjstvu i predškolskom vaspitanju i obrazovanju.

U tom dugom periodu razvoja našeg predškolstva dolazilo je do različitih lutanja, uspona i padova, koji su bili uslovljeni konkretnim prilikama u zemlji, kao i vodećim pedagoškim idejama i filozofijom vaspitanja određenog vremena. S obzirom da je dosadašnje sagledavanje pomenutih ideja i razvoja našeg predškolskog obrazovanja i vaspitanja radjeno samo poeriodično, a u nameri da damo svoj doprinos njegovom daljem unapredjivanju, u ovom radu smo pokušali celovito da se bavimo problemima razvoja i karakteristikama programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, da ih proučimo i opišemo.

U skladu sa zahtevima metodologije pedagoških istraživanja, do istorijskih istina smo dolazili utvrđivanjem određenih činjenica, koje smo dalje analizirali u odnosu na celovit pregled ideja o razvoju programa. Analizirajući programe koji su primenjivani u predškolskim ustanovama, kao i razmatranjem položaja predškolskog vaspitanja i obrazovanja u celovitom sistemu, odnosno, vladajućih ideja o detinjstvu i vaspitanju dece ranih uzrasta, na teritoriji današnje Srbije, namera nam je bila da utvrdimo kako se kroz programe ogleдалa koncepcija institucionalnog vaspitanja predškolske dece. To smo učinili proučavanjem i opisivanjem postojećih zvaničnih, poluzvaničnih i nezvaničnih programa, sistematizujući ih u određene etape, a zatim daljim utvrđivanjem sličnosti, razlika i međusobnih uticaja.

Činjenica je da je razvoj predškolskog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji današnje Srbije imao dugu tradiciju i razvojno-uzlaznu liniju. Celovito

sagledavanje predškolskih programa podrazumevalo je njihovo razvrstavanje u nekoliko razvojnih etapa, koje su nastajale i nestajale u zavisnosti od društveno-istorijskih zbivanja i prihvaćenih pedagoških misli i ideja o predškolstvu. Utvrđene su sledeće etape:

1. Period od osnivanja prvih predškolskih ustanova do Prvog svetskog rata, kada se predškolstvo u Kneževini Srbiji razvijalo uglavnom nezavisno od ideja o predškolstvu u Vojvodini;
2. Period između Prvog svetskog rata i drugog svetskog rata, kada je došlo do stvaranja jedinstvenog sistema predškolskog vaspitanja u celoj Srbiji, što je donekle usporilo njegov razvoj u Vojvodini;
3. Period od 1945. do 1958. godine, kada se oseća dominantan uticaj sovjetske pedagoške misli;
4. Period od 1959. do 1968. godine, kada vanporodično vaspitanje predškolske dece ponovo doživljava programsko odvajanje na teritoriji Srbije i Vojvodine;
5. Period od 1969. do 1995. godine, koji je obeležen pokušajima objedinjavanja Srbijanskog i vojvodjanskog programa;
6. Period od 1996. godine do danas, koji je određen Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina.

Radi lakšeg pojedinačnog i celovitog sagledavanja problematike kojom smo se bavili, određivanje karakteristika i razvoja programa vršeno je praćenjem i poredjenjem sledećih njegovih elemenata:

- društveno-ekonomski uslovi za primenu programa,
- teorijska podloga programa,
- ciljevi, zadaci i funkcije programa,
- aspekti razvoja ličnosti,
- tumačenje igre,
- tumačenje igračaka,
- nosioci realizacije programa,
- didaktičko-metodička uputstva,
- zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje,
- vremenska artikulacija aktivnosti,
- oblici vaspitno-obrazovnog rada,
- metode vaspitno-obrazovnog rada,
- organizacija prostora, sredstava i materijala i
- evaluacija rada vaspitača.

Nakon proučavanja dokumentacije, klasifikovanja podataka i njihove deskripcije pomenuti elementi programa predstavljeni su tabelarno, radi bolje preglednosti i pronalaženja funkcionalnih veza među njima.

Društveno-ekonomski uslovi, u kojima su nastajali i primenjivani programi, predstavljali su odrednice koncepcije institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja na teritoriji današnje Srbije. Od perioda nacionalnog

budjenja, borbe i postepenog oslobadjanja naših naroda od turske i austrougarske vlasti, kroz vreme jačanja progresivnih omladinskih pokreta u doba velike svetske ekonomske krize, posleratnog perioda društveno-ekonomske izgradnje na svim područjima i privrednog napretka, do danas, položaj predškolskog vaspitanja i obrazovanja se menjao, kao i programi koji su primenjivani u predškolskim ustanovama.

Pomenuti društveno-ekonomski uslovi bitno su se odrazili na **teorijsku podlogu programa** u svakom od pomenutih perioda. Na početku organizovanog predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece, u srpskim zabavištima se radilo na frebelijanskim osnovama. Već tada su se tvorci programa trudili da, na osnovu ličnih saznanja, iskustava saradnika i iz drugih zemalja, u što većoj meri upotpune i konkretizuju programe, znajući da oni treba da budu vodilja u radu svih onih koji se bave vaspitanjem i obrazovanjem predškolske dece. Time je bitno odredjen dalji razvojni tok predškolstva u smislu isticanja sve veće potrebe i značaja organizovanog društvenog vaspitanja dece uzrasta od 3-7 godina, u državnim institucijama. Zagovornici ovakvih ideja, u periodu nakon Drugog svetskog rata, rukovodjeni su postavkama sovjetske predškolske pedagogije. Programi se sve više prilagođavaju deci, njihovom uzrastu i individualnim mogućnostima.

Velika privredna i društvena reforma, koja je usledila u sedmoj deceniji prošloga veka, uslovlila je da se problematika obrazovanja i vaspitanja samo površno razmatra, mada se razmišljalo o njegovom integrisanju u celovit sistem samoupravnog socijalističkog društva. Ideologija socijalističke demokratije i samoupravnog preobražaja vaspitanja i obrazovanja ogledala se i u programima predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

U savremenoj pedagoškoj teoriji i praksi se sve više razmatraju mogućnosti organizovanja predškolskog vaspitanja i obrazovanja, pri čemu se gleda na dete kao na osnovnu odrednicu programa, polazeći od njegovih interesovanja i potencijala, u skladu sa humanističkom orijentacijom celokupnog sistema vaspitanja i obrazovanja. Otvorenost vaspitanja danas podrazumeva pedagoški pravac koji insistira na korenitim promenama filozofije vaspitanja, u funkciji ostvarivanja emancipatorskog cilja vaspitanja.

Cilj i zadaci zabavišta u Srbiji prvi put su zvanično konkretizovani još 1890. godine, Uredbom Mate Kosovca o srpskim veroispovednim zabavištima. U odnosu na društveno-istorijski i pedagoški kontekst odredjenog vremena utvrdjeni su ciljevi i zadaci institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Prema pomenutoj Uredbi cilj zabavišta je bio da pomaže dečije vaspitanje pre školskog doba, da razvija dečije telo, čula i duh i da ih pripremi za nastavu u osnovnoj školi.

U ovom periodu, do Prvog svetskog rata, istican je značaj telesnog i duševnog života, i vaspitanja predškolskog deteta.

U periodu između dva svetska rata nije se obraćala pažnja na određivanje ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja, koji datim metodičkim uputstvima nisu ni određeni.

Pod uticajem sovjetske pedagoške misli, u periodu nakon Drugog svetskog rata, u državnim ustanovama za društveno vaspitanje dece trebalo je obezbediti uslove za svestrani razvoj i vaspitanje dece. Iz ovako određenog cilja proizilazili su vaspitno-obrazovni zadaci, u smislu brige o zdravlju dece i njihovom pravilnom fizičkom razvoju, razvoju njihovih umnih sposobnosti i navika, kao i ljubavi prema otadžbini.

U periodu dalje izgradnje socijalizma u tadašnjoj Jugoslaviji, zbog intenzivne pripreme za ostvarivanje privredne i društvene reforme, suštinska pitanja institucionalnog obrazovanja i vaspitanja samo su površno razmatrana. Ubrzo je usledila celovita transformacija pomenutog sistema. Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja određen je postojećim društvenim odnosima, razvojem socijalističkih društvenih odnosa i socijalističke demokratije. Kao jedinstveni cilj utvrđen je «svestrani razvoj ličnosti», koja će u društvu slobodno i konstruktivno delovati. Zadaci koji su proizilazili iz ovako utvrđenog cilja podrazumevali su utvrđivanje temelja zdravoj fizičkoj konstituciji, formiranje osnovnih elemenata moralnog lika deteta, razvoj njegovih intelektualnih potencijala i elementarnog estetskog doživljavanja i stvaranja.

Sedamdesetih godina prošloga veka ovako određen cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja podrazumevao je podsticanje i oplemenjivanje spontanizacija, stvaralačkih mogućnosti i svojstava deteta, u oblasti fizičkog i senzomotornog, emocionalno-voljnog, društveno-moralnog i intelektualnog razvoja predškolskog deteta.

Daljim razvojem pedagoških ideja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, polazeći od marksističko-humanističkog shvatanja čoveka, a u težnji da se integrišu naučne činjenice o razvoju, vaspitanju i obrazovanju, određen je i cilj institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Osim pravilnog fizičkog, intelektualnog, socio-emocionalnog i moralnog razvoja predškolskog deteta, ostvaruju se zadaci u funkciji pripreme dece za polazak u školu i za uspešno uključivanje u život u svojoj društvenoj i prirodnoj sredini.

U savremenoj pedagoškoj teoriji i praksi danas se sve više razmatraju nove strategije u ostvarivanju ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja, polazeći od deteta kao osnovne odrednice programa. Time se danas bitno utiče na promene u filozofiji vaspitanja, što podrazumeva slobodu u predškolskim ustanovama u smislu redefinisavanja ciljeva, zadataka, metoda, oblika i sredstava vaspitanja i obrazovanja dece ranih uzrasta. Jedino pružanjem uslova i podsticaja za razvoj sopstvenih potencijala svakog deteta, proširivanjem njegovih iskustava i izgradjivanjem saznanja o sebi, drugim ljudima i svetu koji ga okružuje, moguće je ostvariti dalje napredovanje u svakom od utvrđenih aspekata razvoja. U funkciji ostvarivanja emancipatorskog cilja vaspitanja, danas se teži od najranijih uzrasta razvoju ličnosti koja je komunikativna,

konstruktivna i kreativna, zadovoljna i vodjena humanim vrednostima i težnjama.

Predstavljanjem razvojnih ideja o ciljevima i zadacima institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja, zapažamo koliko se u pojedinim periodima obraćala pažnja **aspektima razvoja ličnosti deteta**. Polazeći od zahteva za pravilan fizički i duhovni razvoj, na samim počecima stvaranja prvih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja, prihvaćeni ciljevi i zadaci bitno su se odrazili na svestraniju konkretizaciju aspekata razvoja. Stoga danas možemo govoriti o pojmu svestranosti u kontekstu fizičkog, intelektualnog, socio-emocionalnog, duhovnog i razvoja komunikacije i stvaralaštva predškolskog deteta, prožetih moralnim vrednostima i estetskim doživljavanjem predškolskog deteta.

Rukovodjeni Frebelovim idejama o razvoju kao neprekidnom procesu otkrivanja suštine čoveka i njegovom ispoljavanju kroz stvaralačku samodelatnost, tvorcima prvih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja isticali su neprikosnoven **značaj igre**, kao modela saznavanja i sredstva izražavanja deteta od ranog uzrasta. Takodje je isticano da je neophodno pripremiti adekvatne materijale, koji će pokrenuti unutrašnje snage deteta i njegovu samoaktivnost. Tokom stvaranja novih programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja igra je u jednom momentu tretirana kao osnovna aktivnost, uz rad, da bi u sledećoj razvojnoj fazi bila predstavljena kao jedan od osnovnih metoda vaspitno-obrazovnog rada u okviru dečijeg izražavanja. Takodje je tretirana i kao glavni oblik dečije aktivnosti, koji može biti raznovrstan po svom sadržaju, tematici i načinu izvodjenja.

Prvu podelu dečijih igara predstavila je Mila Maletaški, još 1904.godine, naglašavajući značaj kako «igara sa igračkama», tako i «društvenih igara» Ona ističe da ove igre predstavljaju najmoćnije sredstvo za telesni i duševni razvoj i napredak svakog deteta. U odnosu na karakter i pravila igre, u programskom dokumentu iz 1959.godine se govori o stvaralačkim igrama i igrama sa gotovim pravilima (pokretnim i didaktičkim igrama). Uvidom u sadržaj savremenih teorija, u daljem periodu razvoja programa dolazi do potpunije konkretizacije karakteristika i podela dečije igre, isticanjem njene kognitivne, integrativne i eksplorativne funkcije, mogućnosti simboličke transformacije, kombinatoričke fleksibilnosti i dr. U tom kontekstu, danas se u programskim osnovama predškolskog vaspitanja i obrazovanja govori o celovitom sistemu igara, polazeći od zahteva za ostvarivanjem kontinuiteta između sadržaja i oblika igre na jednoj strani i razvojnih karakteristika dece na drugoj. Za rad sa decom u predškolskoj ustanovi su predviđene određene vrste i podvrste igara, koje su odabrane, obradjene i strukturirane u pomenuti sistem, koji je fleksibilan. Izbor igara, vreme i način njihove primene, zavisi od potreba, želja i interesovanja dece, njihovog stečenog iskustva, izgradjenog kognitivnog stila i oblika socijalnog ponašanja,...

Do 1959. godine u postojećim programima nije dato **tumačenje igračaka**. Tek tada se o njima govori kao o jednoj od grupa sredstava vaspitno-obrazovnog rada, pored uređaja i instrumenata, očiglednih sredstava, pribora i opreme. Tek je u Osnovama programa iz 1996.godine, Modelom B konkretizovan značaj sistema igračaka, u okviru utvrđenog sistema igara. Kao sredstvo kojim se dete služi u igri, koje bitno utiče na njen tok i sadržaj, u pomenutom modelu je istaknuto da igračka predstavlja posrednika između društvenog i ličnog iskustva, naglašavajući njenu sazajnu, funkcionalnu, formativnu, eksperimentalnu vrednost, kao i mnoge druge vrednosti.

Praćenjem razvoja i karakteristika programa utvrđeno je da postoji kontinuitet u predstavljanju **didaktičko-metodičkih uputstava** za rad zabavilja (vaspitača). Još od «nastavnog gradiva za srpska veroispovedna zabavišta», didaktičko-metodička uputstva se protežu u svim programima, i vremenom se usložnjavaju, da bi u današnjim programskim osnovama, posebno u nezvaničnim dokumentima (Metodikama) za realizaciju Modela B bila konkretizovana u odnosu na organizaciju života i rada u predškolskoj ustanovi, , dečiju igru, pripremu dece za školu u najstarijoj grupi dečijeg vrtića, programiranje, planiranje, evaluaciju i dr. Stoga danas možemo govoriti o sistemu praktičnih uputstava, kojima se povezuju metodička znanja, upoznaju oblici organizovanog vaspitno-obrazovnog rada, na osnovu čega je moguće da se kritički sagleda i vrednuje sopstveni rad, istražuje i usavršava vaspitna praksa. Time se izgrađuje celovit sistem stručnog pristupa vaspitanju predškolske dece.

Bez obzira što su i u prvim programima data određena didaktičko-metodička uputstva za realizaciju vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom, zahtevi i mogućnosti za individualno planiranje i programiranje programski su određeni tek programom iz 1959.godine, nakon donošenja Opšteg zakona o školstvu, kojim je određena vaspitno-obrazovna funkcija predškolskih ustanova.

Interesantno je da je u programima za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji utvrđena **vremenska artikulacija aktivnosti** još krajem 19. veka. Već uredbom Mate Kosovca nalaže se tadašnjim zabaviljama u kojem periodu godine, nedelje i dana zabavište mora biti otvoreno i primati decu. Naravno, nakon ove globalne vremenske artikulacije usledila je njena postepena konkretizacija u odnosu na sistem aktivnosti i režim dana u predškolskim ustanovama. Danas u predškolskim ustanovama ne treba da postoji strogo utvrđen raspored unapred propisanih sadržaja i aktivnosti. Prema *Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina*, rad sa decom se odvija kontinuirano, bez oštrih granica u realizaciji sadržaja i aktivnosti, pri čemu treba voditi računa da se ni jedna aktivnost ne zapostavi. U *Modelu B Osnova programa* istaknuto je da režim življenja mora biti dosledno sproveden, a u isto vreme i fleksibilan, prilagodljiv.

S obzirom da Knjiga rada vaspitača predstavlja sastavni deo pomenutog programa, treba istaći da se u uputstvima za njeno vodjenje u Modelu A insistira na mogućnostima apsolutnog dogovaranja, bez strogo fiksirane satnice za organizaciju aktivnosti. Prema Modelu B, opštim rasporedom dnevnog boravka, u vaspitnoj grupi se određuje struktura i ritam onih dnevnih aktivnosti dece i vaspitača koje se u svakom danu odvijaju u približno isto vreme (dolazak dece u ustanovu, jutarnje telesne aktivnosti, obroci, spavanje i odlazak dece kući). Poseban raspored ostalih aktivnosti se planira za svaki dan orijentaciono (usmerenih, kombinovanih, rekreativnih, po izboru dece).

Kada je reč o **nosiocima realizacije programa** za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, na osnovu globalne evaluacije zapažamo da ovaj element predstavlja sastavni deo svakog programa. Činjenica je da se i on može posmatrati razvojno i na osnovu dosadašnjeg prikaza ostalih elemenata ukazati na njegovu upotpunjenost i konkretizaciju u svakom narednom periodu, u odnosu na utvrđene ciljeve i zadatke programa. U početku je bilo dovoljno da se istakne ko će biti nosilac realizacije programa i šta podrazumeva njegovu stručnost, da bi danas, u pomenutim metodičkim uputstvima za Model B, autor programa utvrdio ulogu vaspitača u organizaciji vaspitno-obrazovnog procesa, njegovo učešće u aktivnostima dece, mogućnosti uticanja na dečije ponašanje, posmatranje dečijeg ponašanja i praćenje razvoja, i dr. Nekada su u dečijim vrtićima nosioci realizacije vaspitno-obrazovnih aktivnosti bile samo zabavilje, odnosno vaspitačice. Danas, u funkciji praćenja i podsticanja dečijeg razvoja, u pomenutoj realizaciji učestvuju i druga stručna lica iz predškolske ustanove (pedagozi, psiholozi, defektolozi,...), odnosno iz drugih stručnih ustanova (socijalni radnici, lekari, fizioterapeuti, stomatolozi,...), kao i sami roditelji predškolske dece. Pri tome se insistira na njihovom jedinstvenom i usaglašenom delovanju.

Kada je reč o nosiocima realizacije predškolskih programa ne može se zanemariti **evaluacija rada vaspitača**. Samo u pojedinim prethodnim programima istaknut je značaj ove evaluacije, mada je ona konkretizovana tek u programskim osnovama iz 1996.godine. Tada je istaknuta važnost praćenja i ocenjivanja rada vaspitača, na osnovu utvrđenih zadataka, a u cilju njegovog usavišavanja i osposobljavanja za samoevaluaciju.

Praćenjem globalne strukture programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, od osnivanja prvih predškolskih ustanova do danas, zapažamo razvojno-uzlaznu liniju njihovih elemenata i karakteristika. Činjenica je da su povremeni, kraći ili duži padovi i stagnacije uslovljeni sveukupnim društvenim odnosima i opštim razvojem u određenom periodu. To podrazumeva da je svaki program za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji predstavljao oličenje vremena u kojem je nastao i realizovao se. Interesantno je da su se autori programa, pri njegovoj izradi, oslanjali na postojeća teorijska, naučna saznanja, stečeno iskustvo u okviru pedagoške prakse, ali i saznanjima u vezi sa programima koji su do tada postojali. Stoga je

svaki novi program, u izvesnom smislu, predstavljao nadogradnju u odnosu na postojeće.

Danas, kada smo svedoci sveopštih previranja u našem društvu, svesni smo da se ona bitno odražavaju i na programsku koncepciju predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Savremenim tendencijama ističe se zahtev za ostvarivanje autonomije dečijih vrtića, tako što im se, u zavisnosti od potreba dece, njihovih roditelja i lokalne zajednice, pruža mogućnost da planiraju rad i aktivnosti. Prema Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (čl. 68.) predškolsko vaspitanje i obrazovanje ostvaruje se na osnovu predškolskog programa, koji donosi dečiji vrtić, u skladu sa opštim osnovama. Takodje je istaknuto da dečiji vrtić može da ostvaruje i posebne predškolske programe, odnosno prilagodjene programe za decu sa smetnjama u razvoju, kao i druge programe, u skladu sa posebnim zakonom (član 30.)

Verujemo da će ovakva koncepcija programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji biti predmet novih proučavanja dokumenata i teorijskih analiza, čime je moguće ostvariti kontinuitet u daljem istraživanju elemenata razvoja i karakteristika ovih programa, u funkciji unapređivanja predškolstva.

*«Ako zatvorite vrata svim manama
i istina će ostati napolju.»*

Tagore

R E Z I M E

Karakteristike i razvoj programa za predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Srbiji, od osnivanja prvih predškolskih ustanova do danas, prate strategiju celokupne društvene zajednice u određenom periodu, u odnosu na vaspitanje i obrazovanje u toj zajednici.

U zavisnosti od istorijskih uslova, društveno-ekonomskih i kulturnih uticaja, na teritoriji današnje Republike Srbije, ideje o institucionalnom predškolskom vaspitanju i obrazovanju su se različito razvijale u pojedinim regionima. Sa promenama pedagoških ideja, stavova o deci, detinjstvu i njihovom vaspitanju, menjali su se i programi, sa tendencijom postepenog unapređivanja.

Sagledavanje razvoja ideja o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u Srbiji, kao i njihove primene u praksi, vršeno je na osnovu postojećih zvaničnih, poluzvaničnih i nezvaničnih programa koji, zajedno sa pedagoškim idejama i utvrdjenim zakonskim dokumentima toga vremena, predstavljaju primarne istorijske izvore.

Obeležja utvrdjenih razvojnih perioda i karakteristike programa ukazuju na neravnomernu zastupljenost elemenata koji čine njihov sastavni deo. Odredjeni društveno-ekonomskim uslovima i teorijskom podlogom, u postojećim programima su na specifičan način predstavljeni ciljevi, zadaci i njihove funkcije, aspekti razvoja ličnosti, tumačenje igre i igračaka, didaktičko-metodička uputstva za rad vaspitača, vremenska artikulacija aktivnosti i dr.

Polazeći od činjenice da program rada predstavlja osnovni radni dokument vaspitno-obrazovne ustanove, on mora da bude jasno uputstvo nosiocima realizacije za dalje individualno planiranje, programiranje i evaluaciju, u skladu sa karakterom ustanove, potrebama dece, njihovih roditelja, kao i društvene zajednice u celini, što je bitan uslov za uspešno ostvarivanje postavljenih ciljeva predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

SUMMARY

Characteristics and development of preschool education in Serbia, from the time of the first nursery schools till present days, has been following the strategy of general society development in the particular period and is related to society attitudes concerning bringing up and education of preschool children.

Ideas of institutional preschool education on the territory of present Serbia have been developed differently in different regions, depending on the historical conditions, social, economic and cultural influences. Curriculums have been brought changed and gradually improved along with the changing of educational ideas attitudes towards, children, childhood and bringing up.

Developing of those ideas regarding preschool education in Serbia and their practical application have been monitored on the basis of the existing formal, semi-formal and informal curriculums which, together with educational ideas and official documents of that time, present principal historical sources.

Characteristics of those development periods and characteristics of curriculums reveal an uneven distribution of their basic elements. Aims and objectives, tasks and functions, personality aspects, games and toys interpretation, methodology and didactical instructions for preschool teachers, time of activity etc, have been presented in a specific way in those curriculums in relation to social-economic conditions and theory basis.

Starting from the fact that a curriculum is the basic working document for every educational institution, it has to provide the educators clear instructions for further individual planning, programming and evaluation, in accordance to preschool character, and the needs of children, parents and community, which all together will make essential condition for successful realization of preschool education aims and objectives.

P R I L O Z I:

- Prilog br. 1: Gradivo za razna zanimanja srpčadi
(Stojšić: 1898, 55-57)
- Prilog br. 2: Raspored zanimanja u zabavištu od septembra do maja
(Maletaški: 1905, 368)
- Prilog br. 3: Metodički postupak iz zbirke celokupnog rada u srpskom veroispovednom zabavištu za porodice, zabavišta i zabavilje
(Maletaški: 1905, 42)
- Prilog br. 4: Metodska jedinica iz priručnika za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola
(Kirić: 1935, 15)
- Prilog br. 5: Nedeljni plan za mladju grupu dečijeg vrtića «Nadežda Purić» u Beogradu
(Vaspitni rad u predškolskim ustanovama,
«Savremena škola», Beograd, 1959,129)
- Prilog br. 6: Dnevnik rada za jednu radnu nedelju (iz 1981.)
- Prilog br. 7: Tematsko planiranje rada za srednju vaspitnu grupu
(Dečiji vrtić «Mendo», Kikinda, 1984,149-150)
- Prilog br. 8: Etapni godišnji plan
(Kamenov: 1997,131-132)
- Prilog br. 9: Sukcesivno nedeljno planiranje
(Kamenov: 1997, 133-135)
- Prilog br. 10: Konkretizacija sadržaja po centrima interesovanja-nedeljni plan po danima
(Šain i saradnici: 1998, 154-155)

PRILOG BR. 1: GRADIVO ZA RAZNA ZANIMANJA SRPČADI

Razgovor o jabuci

«Zabavilja drži u ruci jabuku, koju deca tek ako kroz prste joj mogu da primete. Sedite lepo i mirno, pa ću vam nešto pokazati, što svi vi volite. Da liš ćete pogoditi, šta je ovo? (postavi je na dlan, da je svi dobro vide). Jabuka? E, pa vi je poznajete, možda ste već i jeli? Ala mora da je dobra, gle te, kako je lepa? Ko će mi reći, kakve je boje? (žute i crvene). Gde rodi jabuka? (u vrtu, vinogradu). Ali na čemu? (na drvetu). Sada ću je raseći, da joj vidimo seme. Gle, gle, koliko semena ima, jedan, dva...ala ih mnogo ima! Kakve je boje seme u ove jabuke? (crne). Kad je seme crno, onda je jabuka zrela. Da li je ovo zrela jabuka? Kakvo je seme u zrele jabuke? Tako zrelo seme poseju ljudi u zemlju, pa onda Bog da kišu i sunce, te iz semena izraste mala, vrlo mala jabuka, kao prutić, pa posle raste, bude sve veća i deblja, dok ne naraste veliko drvo, te u proleće cveta. Kuda poseju ljudi seme od jabuke? Ko daje kišu i sunce? Kakvo je drvce, kad iznikne? Kad cveta? Evo vidite, kakav joj je cvet. Hodi, Maro, bliže i ti Dušane i ti Slavka, uzaberite po malo iz moje ruke. Miriše li? Kakve je boje? Cvet joj ima četir listića. Koliko ima listića cvet u jabuke? Kad listići opadnu, ostane mala, mala jabučica. A zatim jabučica sve većma raste, dok ne naraste, evo, baš kao što je ova, ili još i veća. I onda je zrela. Dobra deca jedu samo zrele jabuke. Kakve jabuke jedu dobra deca? Ima nevaljale dece, koja jedu zelenih jabuka! Od zelenih jabuka dobiju deca groznicu, pa se neka zdravo razbole. Ko je bio od vas bolestan? Je li da je rdjavo biti bolestan? Kakve jabuke jedu dobra deca? A kakva deca jedu zelenih jabuka? Zašto ne treba jesti zelenih jabuka? Kako se jede jabuka? Čime se ljušti jabuka? Mala deca neka ne ljušte sama jabuku, jer se mogu poseći.»

(Stojšić: 1898, 55-57)

**PRILOG BR. 2: RASPORED ZANIMANJA U ZABAVIŠTU
OD SEPTEMBRA DO MAJA**

Čas:	Grupa:		Ponedjeljak	Utorak	Sreda	Četvrtak	Petak	Subota
9- ¼ 10	I i II		Jutarnja molitva, pregled čistoće i pesme.					
¼ 10- ¾ 10	I	p.*	Stupanje, redno vežbanje i gimnastičke igre.					
	II	z.*)	Očigledna nastava.					
¾ 10-10	I i II		Užina.					
10- ½ 11	I	z.	Pesme, deklamacije ili igre.	Slaganje prutića.	Pesme, deklamacije ili igre.	Telesno vežbanje.	Pesme, deklamacije ili igre.	Provlačenje papira.
	II	p.	Kretajuće i čulo razvijajuće igre.					
½ 11-11	I	p.	Podražavajuće igre i neme igre.					
	II	z.	Telesno vežbanje. Gimnastika.	Pesme, deklamacije ili igre.	Gradjenje kockama, IV-to san.	Pesme, deklamacije ili igre.	Slaganje prutića ili krugova.	Pesme, deklamacije ili igre.
11- ¼ 12	I	z.	Očigledna nastava.					
	II	p.	Podražavajuće igre.					
¼ 12- ½ 12	I i II		Molitva i raspust.					
2- ½ 3	I i II		Molitva posle ručka; pregled čistoće i pesme.			Molitva posle ručka; pregled čistoće i pesme.		
¼ 3-3	I	p.	Stupanje i kretajuće igre.			Stupanje i kretajuće igre.		
	II	z.	Provlačenje ili savijanje papira.	Pletenje papira.		Crtanje.	Posao sa ilovačom.	
3- ¼ 4	I i II		Užina.					
¼ 4- ½ 4	I	z.	Gradjenje sa kockama I sandučić.	Gradjenje stubovima.		Priče.	Gradjenje kockama III san.	
	II	p.	Slobodna vežbanja.	Redna vežbanja.		Kretajuće igre.	Slobodna vežbanja i gimnast.	
½ 4-4	I	p.	Slobodna vežbanja i podražavajuće igre.			Slobodna vežbanja i podražavajuće igre.		
	II	z.	Pletenje iverja.	Slaganje prutića i krugova.		Posao sa graškom.	Priča	
4- ½ 5	I i II		Prozivanje; pesme; zajednička molitva i raspust.			Prozivanje; pesme; zajednička molitva i raspust.		

* Sa grupom radi pomagatiča.

(Maletaški: 1905, 368)

*) Sa grupom radi zabavlja.

**PRILOG BR. 3 : METODIČKI POSTUPAK IZ ZBIRKE CELOKUPNOG
RADA U SRPSKOM VEROISPOVEDNOM ZABAVIŠTU ZA
PORODICE, ZABAVIŠTA I ZABAVILJE**

O ticama selicama

«Draga dečice, vi već znate, da u našem dvorištu ima životinja, pa koje su sve te, hajdete mi ih izredjajte?!...Pa i petao i guska, i to su pernate domaće životinje. Da li su te pernate životinje uvek kod nas u kući?...Jesu, one su i zimi i leti kod nas i nikud ne idu. A jeste li vi videli opet koju takovu pernatu životinju, koja ima krila, pa leti oko naše kuće i veli cvr, cvr?... (Vrapca) Jeste, vrapca. Vidite li vi uvek vrabaca i kad je zimi sneg, i kad je leti vrućina?...Jelte, i vrabac je uvek tu, kao i ove druge naše pernate životinje. A da li vi znate, kako se zove ova tica, što ovako viče kelep, kelep?... To je roda. Da li je i roda pernata životinja?... Ima li i ona krila?...A da li mi možemo i rodu uvek videti, jer kad ovde prodje kod nas leto onda odleti tamo, gde je opet leto, jer ona ne može da dočeka zimu, jer bi se ovde smrznula pa bi umrla. Ima još jedna mala tičica, koja isto tako, kao i roda, kad je leto i toplo u proleće, ona dodje ovde kod nas, a kad počne hladno da bude, ide od nas. Ko zna kako se ta tičica zove, ona ovako cvrkuće ci-ci-ci?... To je mala lasta.

Za to što roda i lasta svakog proleća dolaze k nami, a u jesen odlaze od nas, zovu se tice selice, jer se tice, jer se one sele. Kako se zovu roda i lasta?... Zašto se zovu tice selice?...

(Ponoviti zgodnim pitanjima).

Za to što ste bili dobri i slušali tetku, tetka će se s vami drugi put o rodi razgovarati.»

(Maletaški: 1905, 42)

**PRILOG BR. 4: METODSKA JEDINICA IZ PRIRUČNIKA ZA
NARODNA ZABAVIŠTA I NIŽE RAZREDE NARODNIH ŠKOLA**

Orah

(1. grupa)

« Slušajte, deco, pričaću vam nešto.

Imam ja jednu kućicu, ni vrata nema, ni prozora nema, a ipak četvoro žive u njoj. jedanput sam u sredini te kućice zabola štapić. Vrtila vam se ta kućica na sve strane, da je milina bila pogledati. Kad sam joj rekla: na desno!, vrtila se na desno; kad sam joj rekla: na levo!, vrtila se na levo. Vrtila se, kao da joj ni na kraj pameti nije da stane. Biste li voleli da je vidite? (Donosimo orahe pokrivenne u korpi, i rasturimo ih na sred dvorane). Žurite se, pokupite ih! Trči i ti, Julo! Gle, otkotrljao se pod klupu. A tvoj, Mile, otkotrljao se pod sto. Onaj ko je pokupio više neka da onome ko nema nijedan. Hodi, Anka, daj svakom detetu po jedan štapić. Zabodimo štapić u sred oraha, tu, gde je raspukao. A sad ga vrtimo! Da vidimo čiji će se vrtiti duže. Umorila se već sirota kućica, uzmite je u šake, da se odmori malo. A sad otvorimo kućicu, da pogledamo ukućane. Izvucite štapiće. Gledajte ovamo, tamo gde je bio štapić zabošću vrh noža. Sad?... Da, orah se raspao na dvoje. Hajd da pojedemo ovo iznutra. Ljuske sad više nisu kućica, nego kolevčica. Metnimo unutra malo mrvica, to će biti beba. Ljuljuškajmo je, ljuljuškajmo:

*Spij, detence, spij,
Zlatne snove snij! »*

(Kirić: 1935, 15)

**PRILOG BR. 5: NEDELJNI PLAN ZA MLADJU GRUPU DEČIJEG
VRTIĆA «NADEŽDA PURIĆ» U BEOGRADU**

Dani	Slob. zanimanja	Obavezno zanimanje	Fizičko vaspitanje	Šetnje i druge aktivnosti	Popodnevni rad	Rad sa roditeljima
P	Slobodne igre u kutku lutaka. Stoni građevinski materijal. Odgovarajuće slikovnice. Pribor za crtanje i modelovanje. Ostalo u vezi s a odgovarajućim obaveznim zanimanjem.	Vežbe i igre za razvoj sluha	Hodanje (naizmence sitnim i krupnim koracima po suženoj površini). Trčanje (podražavati vrapce). Skakanje (u mestu u pravcu napred-nazad, kao vrapci). Provlačenje (četvoroonoške ispod prepreke). Penjanje (na prepreke). Bacanje (lopte i gredve snega u vis i daljinu). Vežbanje u upravljanju sankama. Pokretne igre: Mačka i vranci. Ko nam dolazi	Svakodnevni kraći boravak u dvorištu i šetnje do parka. Grudvanje, šaranje po snegu, klizanje, pravljenje Sneška Belića. Hranjenje ptica sa prozora, na terasi, u dvorištu i parku.	Pričanje dece o provedenoj nedelji. Crtanje	Obavestiti roditelje o sadržini narednog grupnog sastanka. Razgovarati sa njima o odevanju (pretopljanje, džemper do tela). Milan-dolazi neuređan. Vericu treba uputiti očnom lekaru. Zoran-teško govori i zato proveriti postupak roditelja.
U		Život vrapca zimi			Modelovanje pogodnih oblika o zimi	
S		Utvrđivanje broja 2 (kroz obnavljanje o vrapcu na flanelografu)			Improvizacija priredbe za ponavljanje pesama i recitacija	
Č		Pravljenje saonica od kukuruzovine			Razne društvene i didaktičke igre	
P		Didaktička igra «Kako se ko javlja»			Poseta srednjoj grupi koja daje «priredbu»	
S		Spremanje radne sobe, pranje igraćaka, kupanje lutke i pranje njenog rublja			Pozorište lutaka sa sadržinom o kulturno-higijenskim navikama	

(Vaspitni rad u predškolskim ustanovama,
«Savremena škola», Beograd, 1959, 129)

PRILOG BR. 6: DNEVNIK RADA ZA JEDNU RADNU NEDELJU

	Ponedjeljak	Utorak	Sreda	Četvrtak	Petak	Primedbe
Jutarnja gimnastika	/	/	/	/	/	
Igra-aktivnosti po izboru dece	-Kutak lutaka; igra: «Lutka je bolesna» -Stoni drveni konstruktori	-Stoni plastični konstruktori -Slikovnice -Krupan građevinski materijal	-Mozaik slagalica -Kutak lutaka: «Lutka je bolesna» -slikovnica	-Kutak domaćinstva, igra:»Kuvamo ručak» -drveni konstruktori	-slikovnica -mozaik -drvene slagalice -pokretne igračke	
Prvo zanimanje	<i>Likovno vaspitanje;</i> Slikanje:»Cveće u vazi, (vodene boje)	<i>Upoznavanje okoline;</i> Rad zemljoradnika i fabričkog radnika	<i>Matematički pojmovi;</i> Igre radi utvrđivanja: debljina i oblik	<i>Razvoj govora;</i> Didaktička igra: Zagonetke	<i>Muzičko vaspitanje;</i> Obrada pesme: «Najlepša je zemlja moja»	
Rekreativne aktivnosti dece Boravak na svežem vazduhu	<i>Fizičko vaspitanje;</i> Pokretna igra:»Ko će pre»	<i>Fizičko vaspitanje;</i> Provlačenje, skok u dubinu	<i>Fizičko vaspitanje;</i> Pokretna igra «Lav»	<i>Fizičko vaspitanje;</i> Kotrljanje, hodanje između prepreka	<i>Fizičko vaspitanje;</i> Baratanje loptom	
Drugo zanimanje	<i>Razvoj govora;</i> Utvrđiti priču «Jabuka»	<i>Matematički pojmovi;</i> Rad sa radnim listovima	/	<i>Upoznavanje okoline;</i> Utvrđiti znanja o šumskim životinjama	<i>Likovno vaspitanje;</i> Jež-izrada od krompira i čačkalica	
Jezik društvene sredine	/	/	/	/	/	
Ostale aktivnosti dece	Boravak na vazduhu	Boravak na vazduhu	Boravak na vazduhu	Boravak na vazduhu	Boravak na vazduhu	

(Dnevnik za uzrast dece od 4. godine života do početka sticanja osnovnog vaspitanja i obrazovanja, Dečiji vrtić «Poletarac», Kikinda, 1981, 34-35)

PRILOG BR. 7: TEMATSKO PLANIRANJE RADA ZA SREDNJU VASPITNU GRUPU

TEMATSKI PLAN

Tema: MOJA OSEĆANJA

Mesec: juni

Srednja vaspitna grupa

Mogu da procenjujem:

- šta je lepo
- šta je smešno

Mogu da imam:

- osećanje uspeha i neuspeha
- ponos i stid
- osećanje krivice i kajanja

MOJA OSEĆANJA

U odnosu na druge ljude-
drugi u odnosu na mene
osećam:

- ljubav
- ljubomoru
- mržnju
- sažaljenje

Osnovna osećanja su mi:

- radost
- ljutnja
- strah
- žalost
- bol

Situacija: MOJA OSNOVNA OSEĆANJA:

- radost
- ljutnja
- strah
- bol

Zadaci:

1. Svest o sebi:
 - razvijanje prijateljstva i saradnje medju decom
2. Pozitivne emocije:
 - razvijanje i negovanje zadovoljstva
 - sticanje poverenja u sebe i druge ljudeNegativne emocije:
 - kanalisanje agresivnosti, pasivnosti i egocentričnosti
3. Komunikacija:
 - negovanje sposobnosti razumevanja neverbalnog izražavanja: gest, mimika, pantomima
4. Motorni razvoj:
 - razvijanje sposobnosti ovladavanja prostorom
 - razvijanje skladnosti i sigurnosti pokreta

Slede sadržaji rada vaspitača sa decom srednje vaspitne grupe.

(Tematski planovi i njihova realizacija,
Dečiji vrtić «Mendo», Kikinda, 1984, 149-150)

PRILOG BR. 8: ETAPNI GODIŠNJI PLAN

FIZIČKI RAZVOJ	
<p>Vaspitno-obrazovni ciljevi</p> <p>Razvoj motorike i sticanje motoričkog iskustva zahvaljujući jednostavnijim oblicima kretanja po raznim vrstama tla, skakanju, penjanju, puzanju, kolutanju i održavanju ravnoteže, kao i manipulativnim aktivnostima šutiranju, gadjanju, vučenju i guranju; upoznavanje izgleda svog tela i nekih od najvažnijih njegovih funkcija i mogućnosti; razvoj mišićnih grupa kroz početne vežbe; razvoj sposobnosti postavljanja u jednostavnije poretke; razvoj disajne muskulature; razvoj svih čula i čulne percepcije i diskriminacije na elementarnom nivou, uz sticanje odgovarajućeg čulnog iskustva;...</p>	<p style="text-align: center;">Zadaci vaspitača</p> <p>Obezbeđivanje povoljnih uslova za razvoj sposobnosti za kretanje i izgradjivanje kod deteta poverenja u sebe i svoje fizičke mogućnosti; saradnja sa stručnjacima na utvrđivanju i otklanjanju deformiteta u oblasti fizičkog razvoja, posebno organizovanja raznih vežbi za prevenciju ovih deformiteta; organizovanje vežbi disanja povezanih sa postupcima za razvoj glasovne strane govora; obezbeđivanje materijala za vežbanje svih čula i obraćanje pažnje dece na čulne utiske u svakodnevnim i posebno organizovanim aktivnostima; obezbeđivanje bogatih čulnih iskustava i situacija u kojima se predmeti poredi po perceptivnim svojstvima;...</p>
SOCIO-EMOCIONALNI I DUHOVNI RAZVOJ	
<p style="text-align: center;">Vaspitno-obrazovni ciljevi</p> <p>Razumevanje osnovnih društvenih odnosa u ustanovi; aktivno uključivanje u život ustanove; upoznavanje nekih svojih prava (i prava drugih ljudi); sposobnost za elementarnu interakciju sa drugom decom i odraslima; sticanje poverenja i pouzdanja u sebe i druge; poznavanje osnovnih pravila ponašanja u ustanovi; početna voljna kontrola nad svojim impulsima; elementarni osećaj za pravdu;...</p>	<p style="text-align: center;">Zadaci vaspitača</p> <p>Obezbeđivanje povoljnih socijalnih iskustava deci; ukazivanje deci na značaj ljudske zajednice i jednih ljudi za druge; unapređivanje odnosa među decom i omogućavanje da se srazmerno ravnopravno uključuju u društveni život ustanove; negovanje pozitivnih emocija i empatije kod dece; upoznavanje dece sa pravilima ponašanja; stvaranje uslova za opuštanje i dobru atmosferu u grupi;...</p>
KOGNITIVNI RAZVOJ	
<p>Vaspitno-obrazovni ciljevi</p> <p>Razlikovanje živog od neživog; poznavanje predstavnika biljaka i životinja i elementarno staranje o njima; poznavanje delova čovekovog tela i njihovih funkcija; uočavanje jednostavnijih fizičkih zakonitosti; razlikovanje nekih vrsta materije; usvajanje nekih osnovnih meteoroloških pojmova; otkrivanje posledica mešanja boja; sposobnost grupisanja predmeta prema zajedničkom svojstvu; sticanje pojmova o osnovnim veličinama i usvajanje elementarnih kvantitativnih pojmova;...</p>	<p style="text-align: center;">Zadaci vaspitača</p> <p>Omogućavanje deci da isprobavaju stvari, uvidjaju jednostavne uzročno-posledične odnose i intuitivno upoznaju neke zakonitosti; pružanje prilika da upoznaju neke predstavnike živog sveta; stvaranje situacija koje zahtevaju klasifikovanje predmeta, procenjivanje veličina, pridruživanje elemenata skupu i formiranje skupova, kao i korišćenje kvantitativnih pojmova; organizovanje procesa postepenog strukturiranja prostora kroz odnos između sebe i prostora, pravce i oblike;...</p>
RAZVOJ KOMUNIKACIJE I STVARALAŠTVA	
<p style="text-align: center;">Vaspitno-obrazovni ciljevi</p> <p>Razvoj sposobnosti komuniciranja verbalnim i neverbalnim sredstvima; sposobnosti da se sasluša ishvatiti poruka upućena pojedincu i grupi; ličnog ukusa u odnosu na dela raznih umetnosti, čulne osetljivosti i diskriminacije za sva čula; disajnih organa i disanja; pravilnog izgovaranja glasova; poznavanje zvučnog sastava i značenje reči; bogatstva rečnika; sposobnosti učestvovanja u dijalogu, povezanog pričanja i prepričavanja;...</p>	<p style="text-align: center;">Zadaci vaspitača</p> <p>Zadovoljavanje dečje potrebe da stiču, preradjuju i izražavaju svoja iskustva spontano i kreativno kroz razne umetničke medije, pružanje prilika za slušanje i razlikovanje šumova i glasova; postupci za bogaćenje rečnika i prevodjenje pasivnog u aktivni; obezbeđivanje dobrih govornih modela; podsticanje na komunikaciju u raznim situacijama, na pričanje, prepričavanje i opisivanje;</p>

(Kamenov: 1997, 131-132)

PRILOG BR. 9: SUKCESIVNO NEDELJNO PLANIRANJE

Tipovi aktivnosti po vrstama (Ove tipove aktivnosti vaspitač nema razloga da piše jer se nalaze u sadržaju Modela Osnova programa na str. 94. i 95.)	Odabrani tipovi aktivnosti (Iz svakog tipa aktivnosti, navedenih na str. 29. do 92. Modela Osnova programa, bira se po jedna ili dve da bi se ostvarivale u narednoj nedelji)
TELESNE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Sticanje slike o telesnoj sxemi -Hodanje -Trčanje -Skakanje -Penjanje -Puzanje i provlačenje -Kotrljanje i kolutanje -Održavanje ravnoteže -Šutiranje, vodjenje lopte -Bacanje, hvatanje i gadjanje -Dizanje, nošenje, guranje, vučenje i potiskivanje -Vožnja, teranje koturaljki, aktivnosti na snegu -Organizovano postavljanje4 i kretanje -Vežbe za razvoj pojedinih mišićnih grupa -Elementarni oblici sporta 	<ul style="list-style-type: none"> -Ostavljanje otisaka šake umočene u boju -Hodanje po ravnom i neravnom tlu -Trčanje po ravnom i neravnom tlu -Skakanje obema nogama u mestu, napred i nazad -Penjanje uz stepenice i blažu kosinu -Puzanje napred, vijugavo i kružno -Kolutanje krećući se oko bočne osovine tela -Održavanje lopte jednom i drugom nogom -Gadjanje kotrljanjem lopte u cilj -Guranje i vožnja tricikla -Postavljanje dece u formaciju kruga -Vežbe za razvoj ledjnih mišića savijanjem trupa i sukanjem
PERCEPTIVNE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Gledanje -Slušanje -Dodirivanje -Mirisanje -Kušanje 	<ul style="list-style-type: none"> -«Proizvodjenje» boja mešanjem -Razlikovanje glasova ljudi i životinja -Prepoznavanje predmeta opipom -Prepoznavanje uobičajenih m,irisa jela -Razlikovanje ukusa opštijeg karaktera
ZDRAVSTVENO-HIGIJENSKE AKTIVNOSTI	
	<ul style="list-style-type: none"> -Pokretna igra na svežem vazduhu
DRUŠTVENE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Socijalizacija -Društveno ponašanje i moralni razvoj -Sticanje pozitivne slike o sebi 	<ul style="list-style-type: none"> -Učešće u proslavi «Dečje nedelje» -Prepoznavanje svog druga po dodiru (igra «ćorave bake») -Razgovor o pravilima ponašanja -Posmatranje sebe u ogledalu u raznim situacijama

AFEKTIVNE AKTIVNOSTI	
	-Razgovor o tome šta dete voli, u čemu uživa
EKOLOŠKE AKTIVNOSTI	
	-Uočavanje melodičnosti glasova ptica -Ostavljanje pticama hrane
OTKRIVAČKE AKTIVNOSTI	
-Živi svet (životinje, biljke, čovek) -Materijalni svet	-Skupljanje uzoraka iz prirode-perja -Zalivanje biljaka -Merenje i poredjenje visine decembar-Uvidjanje povezanosti izmedju vremenskih prilika i ponašanja životinja, biljaka i ljudi
LOGIČKE AKTIVNOSTI	
-Uopštavanje i klasifikovanje -Operacije skupovima -Numeričke operacije -Poredjenje, procenjivanje i merenje -Serijacija -Strukturiranje prostora -Strukturiranje vremena -Rešavanje problema	-Razlojovanje i izdvajanje pojedinih svojstava predmeta -Utvrđivanje pripadnosti pojedinih elemenata skupu -Pronalaženje kojih je predmeta jedan, a kojih mnogo -Razlikovanje i imenovanje predmeta po veličini (veliko, malo) -Razlikovanje tri predmeta po veličini i redjanje u seriju...
PRAKTIČNE AKTIVNOSTI	
-Samoposluživanje i rad dece -Saobraćajne aktivnosti	Obuvanje i vezivanje pertli -Uvežbavanje da se krene i stane na dati znak
GOVORNE AKTIVNOSTI	
-Negovanje glasovne kulture -Bogaćenje rečnika i negovanje gramatički pravilnog govora -Verbalno izražavanje i komunikacija -Monološki govor i pričanje -Govorno stvaralaštvo -Upoznavanje sa književnošću	Vežbe disanja (ubrzanog i usporenog, dubokog) -Imenovanje i opisivanje predmeta -Razgovor u vezi sa konkretnom situacijom na temu... -Kombinovanje govora i akcije (dok dete nešto radi da o tome govori)...
DRAMSKE AKTIVNOSTI	
-Neverbalno predstavljanje -Predstavljanje i izražavanje zvukom i glasom -Dramsko igranje i pozorišna prezentacija -Upoznavanje dramske umetnosti	-Igra «ogledala» -Onomatopeja životinja -Spontane dečije igre sa dramskim elementima -Gledanje snimka pozorišne predstave na videu

LIKOVNE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Crtanje -Slikanje -Plastično oblikovanje -Likovno procenjivanje 	<ul style="list-style-type: none"> -Razmazivanje tečne boje po staklu i pridavanje značenja slučajno nastalim šarama -Uočavanje nekih boja kao svojstva predmeta -Pravljenje oblika od plastelina («jaja» i «zmije») -Razgledanje slikovnica i izražavanje svog ukusa
MUZIČKE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Slušanje muzike -Pevanje -Sviranje 	<ul style="list-style-type: none"> -Slušanje vedre muzike na temu životinjskih glasova («Mali muzički ZOO») -Igre za impostaciju glasa i uvežbavanje disanja uz muzičku pratnju -Eksperimentisanje zvucima i ritmovima
PLESNE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> -Plesne improvizacije i dramtizacije -Narodne i orske igre, plesovi 	<ul style="list-style-type: none"> -Podražavanje4 ptičjeg skakutanja i leta -Kretanje u ritmu

(Kamenov: 1997, 133-135)

**PRILOG BR. 10: KONKRETIZACIJA SADRŽAJA PO
CENTRIMA INTERESOVANJA-NEDELJNI PLAN PO DANIMA**

Nazivi centara	ponedeljak	utorak	sreda	četvrtak	petak
Jutarnje okupljanje	U toku jutarnjih okupljanja deca će biti upoznata sa sadržajima i sredstvima za igre po centrima interesovanja, sa izradom sredstava za planirane aktivnosti, sa sakupljanjem ostalih potrebnih materijala-sredstava za igre, razgovaraćemo o provedenom vikendu, aktuelnostima, o predlozima novih ideja za igre...				
Fizičko vaspitanje (igraonica)	Igre oblikovanja za jačanje i istezanje mišića ruku i ramenog pojasa	Igre oblikovanja za jačanje trbušnih mišića	Klikeraška igraonica (KK2, str.80), kreiranje u igraonici	Igre oblikovanja za sve mišićne grupe	
Centar za igru uloga	«Mi putujemo» (KK2, str.58) «Razgovori, sukobi i pomirenje» (KK2, str.296)	«Muzičke stolice» (KK2, str.51) Domine (KK2, str.59)	«Igra u dvojce» (KK2, str.58) «Miševi i mačke» (KK2, str.296)	Tradicionalna igra «Moj paun» (KK2, str.62) Pantomima-igre u ogledalu	
Centar jezičke kulture	Kako se izmišljaju pesme Sve ima svoje ime, D.Radović	Upoznavanje sa narodnom književnošću-priča «Vuk i jagnje»	Poslednju reč imate Lj.Ršumović «Po čemu se piše-po p...u»	Ja vama i vi meni D radović «Crtežom do priče»	Igre oponašanja na neverbalnom planu
Istraživački centar	«Stoni lavirint» (KK2, str.223)	«Viljuška i dugme» (KK2, str.164)	«Izvuci papir ispod novčića» (KK2, str.162)	Igre razglednicama i novčićem (KK2, str.164)	Kako vas mogu prevariti prsti (KK2, str.149)
Manipulativni centar	Slagalice i društvene igre				
Centar mala škola	Igre macama: -formiranje skupa od 10 elemenata, KG -popunjavanje brojnog niza, I -zaokruži sliku koja pripada zbiru, MG, I...	-Igre pasuljem (KK2, str.242)P -Matematičke zagonetke -Bukvarijada-slovne karte -Slagalica sa slovima(I, P, MG)	-Igre palidrvcima -Geometrijska vrteška (KK2, str. 256) -Tangram (KK2, str. 257) -Matematičke zagonetke...	-Rešavanje problem situacija-grafovi -Deca i kišobrani -Deca i lopte...MG,I	- Struktura i pojam broja 10 -«Ko ima najveći broj»(KK2, str .246)P -«Moj prvi strip» I, MG...
Centar umetnosti	Crtamo mace Slušamo muziku sa kasete	Brojalica «Jagnje i kuca» (KK2, str.373) Ilustracija priče «Vuk i jagnje»	Istraživačke likovne igre “Mokro na mokro” (KK2, str.317)	Pravljenje karata za igre”Ko ima najveći broj”	Pevanje pesme”Zdravo proleće” (KK2, str.382)...
Gradjevinski centar	Igre po slobodnom izboru dece uz uočavanje prostornih dimenzija, odnosa i prostornih relacija				
Igre i aktivnosti van prostorija	Posmatranje i uočavanje nastalih promena u prirodi u našem dvorištu, šumi na Zvezdari, parku, ulici i našem brdu-sve pupi, lista, cveta... Svakodnevno praćenje, posmatranje zasejanih semenki u našoj bašti na terasi				

(Šain i saradnici: 1998, 154-155)

LITERATURA :

- Acigan, Lj: Tekstovi o predškolskom vaspitanju u pedagoškoj literaturi u Vojvodini od 1858. do 1880.godine, »Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1976/8, 620-628.
- Acigan LJ: Predškolsko vaspitanje u pedagoškoj literaturi u Vojvodini u periodu od 1889. do 1914.godine, »Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1976/9, 741-748.
- Bakovljević, M.: Osnovi metodologije pedagoškog istraživanja, "Naučna knjiga", Beograd, 1997.
- Brankov, A: Pesme za decu i scenski prikazi za zabavište, »Slovo«, Šabac, 2002.
- Cvijić, A.: Rukovodj za zabavište, PKZ, Zagreb, 1895.
- Djelpi, E.: Škola bez katedre, BIGZ, Beograd, 1976.
- Dolenc, A: Zaštita i vaspitanje predškolske dece, »Predškolsko dete«, Beograd, 1972/1, 80-103.
- Dostanić, R: Privilegije i autonomija Srba u Habsburškoj monarhiji – osnova prosvetnog i kulturnog razvitka, "Pedagoška stvarnost", Novi Sad, 2000/1-2, 92-105.
- Gavrilović, A: Sistem društvene brige o deci u Srbiji, "Službeni glasnik", Beograd, 1998.
- Gojkov, G, Krulj, R., Kundačina, M.: Leksikon pedagoške metodologije, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 1999.
- Golubović, Z: Čovek i njegov svet, "Prosveta", Beograd, 1973.
- Grubačić, K.(red): Uputstva vaspitaču dečjeg vrta, "Prosveta", Beograd, 1948.
- Grujić, V: Početak rada na predškolskom vaspitanju u Beogradu, Godišnjak muzeja grada Beograda II, 1955.
- Grupa autora: Metodologija savremene istorije, ISI, Beograd, 1987.
- Grupa autora: Prosveta, obrazovanje i vaspitanje u Srbiji, ZZIUSRS, Beograd, 1971.
- Grupa autora: Vaspitanje i obrazovanje predškolskog deteta, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd, 1964.
- Horvat, L Predškolsko vaspitanje i intelektualni razvoj, ZZUINS, Beograd, 1986.
- Zakon o narodnim školama iz 1898.
- Zakon o dečjim vrtićima: "Službeni glasnik NR Srbije", Beograd, 1957/28.
- Kamenov, E: Model Osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom, Odsek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u

Novom Sadu, Viša škola za obrazovanje vaspitača u Kikindi, Novi Sad, 1995.

- Kamenov, E: Metodika-Metodička uputstva za Model B Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece od tri do sedam godina, I deo, Odsek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Republička zajednica viših škola za obrazovanje vaspitača, Novi Sad, 1997.
- Kamenov, E: Metodika-Metodička uputstva za Model B Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece od tri do sedam godina, II deo, Odsek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Republička zajednica viših škola za obrazovanje vaspitača, Novi Sad, 1997.
- Kamenov, E: Metodika-Metodička uputstva za Model B Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece od tri do sedam godina, III deo, Odsek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Republička zajednica viših škola za obrazovanje vaspitača, Novi Sad, 1997.
- Kamenov, E: Predškolska pedagogija, ZZIUINS, Beograd, 1990.
- Kamenov, E: Uslovi i načini evaluacije predškolskog programa, »Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1998/1-2, 125-137.
- Kaurin, Lj: Savremena pedagoška tehnologija i kreativnost deteta/ učenika sa posebnim osvrtom na darovite, "Pedagoška stvarnost", Novi Sad, 1997/ 1-2., 67-75.
- Key, E: O vaspitanju djeteta kod kuće, Beograd-Sarajevo, 1919.
- Kirič, N: Priručnik za narodna zabavišta i niže razrede narodnih škola, Štamparija J.Radaka, Velika Kikinda, 1935.
- Kocić, V: Istorijski pregled razvoja predškolskih institucija u Novom Sadu, "Predškolsko dete" br. 1/1972, 40-49.
- Levin-Šćirina, F.S. Mendžerickaja, D.V: Predškolski odgoj, PKZ, Zagreb, 1950.
- Lipovac, M: Predškolski odgoj u Hrvatskoj, Narodne novine, Zagreb, 1985. Lobro, M: Obrazovanje pre svega, BIGZ, Beograd, 1979.
- Maletaški, M: Zabavište- zbirka celokupnog rada u srpskim veroispovednim zabavištima za porodice, zabavišta i zabavilje, "Školski odjek", Beograd, 1904/ 17-24.
- Maletaški, M: Zabavište- zbirka celokupnog rada u srpskim veroispovednim zabavištima za porodice, zabavišta i zabavilje, "Školski odjek", Beograd, 1905/ 1-24.
- Milovuk, T: Zabavišta u Srbiji nekad i sad, Pedagoški muzej, Beograd.
- Mužić, V: Metodologija pedagoškog istraživanja, IGKRO "Svjetlost", Sarajevo, 1979.
- Nagel, W: Spodbujanje in otkrivanje nadarjenih otrok, Ljubljana, 1987.

- Ničković, R. i saradnici: Prosveta, obrazovanje i vaspitanje u Srbiji, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1971.
- Orijentacioni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja šestogodišnje dece koja su obuhvaćena poludnevnom boravkom, Biblioteka "Dečja zaštita", Beograd, 1979.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina, "Prosvetni pregled", Beograd, 1996.
- Osnove programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečijeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece, Biblioteka "Dečja zaštita", Beograd, 1982.
- Petrović, M: Panorama predškolstva, Pedagoško društvo Srbije i Kreativni centar, Beograd, 2000.
- Pešić, M: Vrednovanje predškolskih vaspitnih programa, ZZUINS, Beograd, 1987.
- Pokrajinska konferencija SSRN Vojvodine: Društveni i materijalni problemi i politika daljeg razvoja obrazovanja i vaspitanja u Vojvodini, "Pedagoška stvarnost", Novi Sad, 1972/1, 1-10.
- Popin, N: Iz istorijata predškolskih ustanova u Južnom Banatu, "Predškolsko dete, Beograd, 1972/1, 26-33.
- Potkonjak, N: Izrada naučno-istraživačkih projekata -najsloženiji i najvažniji deo procesa istraživanja, "Nastava i vaspitanje", Beograd, 1965/1-2, 3-12.
- Potkonjak, N. (red): Pedagoški leksikon, ZZUINS, Beograd, 1996.
- Potkonjak, N. Šimleša, P. (red): Pedagoška enciklopedija 2, ZZUINS, Beograd, 1989.
- Predškolsko vaspitanje i priprema dece za polazak u školu u nekim zemljama, Ministarstvo prosvete, Beograd, 1998.
- Predškolsko vaspitanje u SAPV, Pedagoški institut Vojvodine, PZZIU, Novi Sad, 1975.
- Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u SAPV, PZV, Novi Sad, 1988.
- Prikaz Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, »Prosvetni pregled«, Beograd, 2004.
- Programi predškolskog vaspitanja i obrazovanja u svetu (Kvebek-Japan), »prosvetni pregled« i Filozofski fakultet IPA, Beograd, 1996.
- Program vaspitno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi, "Naučna knjiga", Beograd, 1970.
- Rezolucija sedmog kongresa Saveza komunista Srbije: Zadaci Saveza komunista u oblasti vaspitanja i obrazovanja, » Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1974/5 269-276.
- Rezolucija Treće konferencije SKJ, »Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1973/1, 1-22.
- Rezolucija Trećeg kongresa pedagoga Jugoslavije, »Pedagoška stvarnost«, Novi Sad, 1973/10, 589-595.

- Ristić, Ž: O istraživanju, metodu i znanju, Beograd, 1995.
- Ršumović, Lj: Dete sa sedam jezika, »Rad«, Beograd, 1991.
- Stojšić, M: Gradivo za razna zanimanja srpčadi, Štamparija Ferdinanda Bitermana i sina, Sombor, 1898.
- Šain, M. i saradnici: Korak po korak u Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja-Model A, Kreativni centar, Beograd, 1998.
- Tematski planovi i njihova realizacija, Dečiji vrtić »Mendo«, Kikinda, 1984.
- Timotijević, O. Stevanović, R. Bajić, B: Prilozi metodici vaspitnog rada s decom pretškolskog uzrasta, Znanje, Beograd, 1950.
- Varadjanin, A: Djordje Natošević- reformator Srpske narodne škole, Nova štamparija "Davidović", Beograd, 1908.
- Vaspitanje i obrazovanje predškolskog deteta (Izbor referata sa seminara iz predškolskog vaspitanja održanog 1959.godine u Moskvi), Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Beograd, 1964.
- Vaspitni rad u predškolskim ustanovama, "Savremena škola", Beograd, 1959.
- Vučetić, M: Istorijat dečjih vrtića u Subotici i njihovo razvijanje od 1839.do 1896.godine, "Predškolsko dete", Beograd, 1972/1, 19-26.
- Vučetić, M: Predškolsko vaspitanje u Vojvodini 1918-1941,Matica Srpska,Novi Sad, 1985.
- Vučetić, M: Prilog istoriji predškolskog vaspitanja u Vojvodini, »Predškolsko dete« , Beograd, 1971/2, 211-222.
- Vučetić, M: Sto godina predškolskog vaspitanja u Vojvodini, "Predškolsko dete", Beograd, 1972/1, 3-18.
- Zabavišta u Srbiji nekad i sad, Pedagoški muzej, Beograd, 1996.